

Magyarok külföldi munkavállalása

Készítette:

Kopint-Tárki Zrt

Kutatásvezető:

Hárs Ágnes vezető kutató

**Budapest,
2011. március**

Tartalom

Vezetői összefoglaló	4
Executive summary	6
Bevezetés	8
1 A külföldi munkavállalás – elméleti és elemzési keret	8
1.1 A migráció értelmezése és fogalmi pontosítása	8
1.2 Definíciók, adatforrások, adathiányok	9
2 A külföldi munkavállalás: főbb trendek és nemzetközi összehasonlítás	10
2.1 Migránsok aránya Európában	10
2.2 Magyar emigráció Európában	12
3 A magyarok európai munkavállalása	16
3.1 Migrációs potenciál, a munkavállalási célú migrációra vonatkozó tervek és várakozások	16
3.2 Munkavállalási célú emigráció – a magyar munkaerő-felmérés alapján	18
3.3 A munkavállalási célú migráció szerkezete	19
3.3.1 Migránsok nemek és célországok szerint	19
3.3.2 Migránsok életkori sajátosságai	20
3.3.3 Migránsok iskolázottsága, képzettsége	20
3.3.4 Migránsok foglalkozása a munkavállalás során	22
3.3.5 Migránsok rekrutálódása, regionális különbségek	23
4 A válság hatása és a külföldi munkavállalók hazatérése	24
4.1 Emigránsok és hazatérők	24
4.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők eltérő összetétele	26
4.2.1 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők nemek szerinti eltérése	26
4.2.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők életkor szerinti eltérése	27
4.2.3 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti eltérése	28
4.2.4 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők külföldön végzett foglalkozásuk szerinti összetétele	29
4.3 A hazatérő munkanélküliek migrációs tapasztalatai és munkaerő-piaci sajátosságai adminisztratív adatforrás alapján	30
4.3.1 Hazatérő munkanélküliek főbb tulajdonságai adminisztratív adatnyilvántartás alapján	31
4.3.2 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők szakmai összetétele	34
4.3.3 A külföldi munkavégzés időtartama: folyamatos és több spellből álló munkatapasztalat	36
4.3.4 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyének regionális elhelyezkedése	39
5 Magyarország részvétele az európai migrációban – EURES adatbázis alapján	40
5.1 Az EURES portálon keresztül magyar munkahelyet keresők fő jellemzői	41
5.2 Az EURES portálon megjelenő magyar munkakeresők fő jellemzői	42
5.2.1 Az EURES portálon munkát keresők iskolai végzettsége és a keresett munkák jellege	43
5.2.2 Az EURES portálon keresett preferált célországok	45
6 Tanulságok és kérdések a jövőre	47
Hivatkozások	49
Táblázatok, ábrák jegyzéke	50
Táblázatok jegyzéke	50
Ábrák jegyzéke	50

Mellékletek.....	52
<i>1. Melléklet</i> Az E 301 adatforrás.....	52
<i>2. Melléklet</i> Az EURES adatbázis.....	53

Vezetői összefoglaló

A külföldi munkavállalás része a modern gazdaságok munkapiacainak, a migráció elválaszthatatlanul összefügg a globalizálódás folyamatával. Az Európai Unió számára a munkapiaci alkalmazkodás fontos elemeként fogalmazódik meg a migráció, a mobilitás ösztönzése az Uniós politikák fontos része. Magyarországon a migráció szerepe és jelentősége nem fogalmazódik meg explicit módon és a hazai munkapiaci-, oktatási- és egyéb politikákban nem jelenik meg hangsúlyosan. A migrációval kapcsolatos diskurzusokban inkább a bevándorlás, mint az elvándorlás kérdése jelenik meg, miközben a külföldi munkavállalás nem elhanyagolható nagyságrendű népességet érint és folyamatosan nő.

A különböző statisztikákat elemezve azt becsülhetjük, hogy 2010-ben a hazai népesség mintegy 2 százalékát érintette tartósan vagy rövidebb ideig az Európába irányuló munkavállalás, tehát a munkavállalási célú emigrációban a hazai foglalkoztatottak hozzávetőleg 5 százaléka vett részt. A preferált országok között azonban jelentősek az eltérések. A Németországban dolgozó munkavállalók nagy része tartósan él és dolgozik külföldön, míg az Ausztriában vagy az Egyesült Királyságban és kisebb részben a többi EU 15 országok munkaerőpiacain megjelenő magyar állampolgárok közvetlenebb kapcsolatban vannak az otthoni családtagjaikkal, illetve gyakrabban térnek vissza a hazai munkaerőpiacra és vállalnak ismét munkát külföldön.

A munkavállalás szerkezete célszáganként eltérő, a magyarok hagyományosan Németországban és Ausztriában vállaltak munkát, mindkét országban jellemzően szakmunkások dolgoznak, míg az újabb célként megjelenő EU 15 országok, mindenképp az Egyesült Királyság munkaerőpiaca iskolázottabb munkaerőt vonz, nem szükségképpen kvalifikáltabb munkahelyekre. Ezekben az országokban jelentősebb a túlképzett, a munka jellegéhez képest túlkvalifikált migráns munkavállaló jelenléte.

A külföldi munkavállalást követően sokan térnek vissza, és jelennek meg a hazai munkaerőpiacon. Számottevő volt a válság időszakában a visszaáramlás, és jelentős volt a munkanélküliség hazatérők aránya. Utóbbi csoportot a statisztika pontosabban tudja nyilvántartani. A munkanélküliség visszatérők magas aránya egyrészt arra utal, hogy a külföldi munka után nem egyszerű a megfelelő hazai munkalehetőséget megtalálni, másrészt a hazatérők számára a külföldi munka során felhalmozott anyagi források lehetővé teszik, hogy az első munkaalkalom elfogadása helyett alaposan körülnézzenek, és regisztrált munkanélküliségként keressék meg a megfelelő munkalehetőséget, illetve annak hiányában kivárják a következő külföldi munkalehetőséget.

A kutatásunk a migrációról ismert korábbi képet sok szempontból árnyalta, az egyes országokban eltérő migrációs mintákat tapasztalhatunk, és azt is láthattuk, hogy a munkavállalási célú emigráció egyes országok irányába határozottan erősödik. A két legfontosabb hagyományos migrációs célszágban, és különösen Németországban, lényegében változatlan a korábban kialakult migrációs gyakorlat, miközben a migráció növekedése mindenképp az újabb migrációs országok felé irányul, ahol nagyon eltérőek a munkakeresés és a munkavállalás szokásai.

Az Európai Unió mobilitást segítő és támogató eszköze az EURES portál. Kevésbé ismert azonban az EURES tekintélyes nagyságú adatbázisának hasznosítása és kihasználása. Megvizsgáltuk, hogyan használják a magyarok munkakeresésük során az EURES adatbázisát. Az EURES használói között sok a magasán kvalifikált, felsőfokú végzettséggel rendelkező. Azt láttuk, hogy a magasán kvalifikáltak és a nem fizikai foglalkozásokat keresők a tényleges migrációban való részvételükhöz képest a portál használói között felül vannak reprezentálva. Különösen a nők használják ily módon az EURES-t, többségük magasán kvalifikált és magas kvalifikációt igénylő, nem fizikai foglalkozásokat keres a portálon keresztül. Ugyanakkor a keresett célországok alapján vizsgálódva a fizikai foglalkozásokat keresők szakmai összetétele megfelel a tényleges migráció gyakorlatának, ez arra utal, hogy feltételezhetően a munkakeresésben ez a csoport is használja az EURES portált. Azt azonban nem tudjuk, hogy az EURES portálra bejelentkezés mellett milyen más munkakeresési technikákat használtak és használnak a portálon munkakeresőként regisztráltak, és azt sem, hogy az EURES mennyiben járult hozzá a munkavállalás sikeréhez. Ilyen vizsgálatokat az EURES felületén, a vizsgálat eredményeinek ismeretében lehet, és hasznos lenne végezni.

A migráció jelenségének leírása mellett kutatásunk fontos módszertani tanulsága, hogy több olyan, korábban kevésbé kihasznált adatbázist alkalmazhattunk a migráció vizsgálata céljára, ami egyrészt pontosította a korábbi kutatások során felvetett bizonytalan magyarázatokat, másrészt újak megfogalmazására is lehetőséget nyújtott. Ilyen forrás a munkaerő-felmérés, valamint a munkanélküliként regisztrált hazatérő migránsok E 301 nyomtatványainak nyilvántartásából kialakítható adatbázis. Az adatforrások alkalmazásában további lehetőségek vannak, a jelenlegi pilot vizsgálat alapján láthatjuk, hogy az elemzés mélyíthető, az adatbázis további tisztításával a migráció eddig nem ismert sajátosságai tárhatóak fel. Mindez természetesen fontos szakmapolitikai haszonnal jár, a mobilitás jól célzott támogatását és ösztönzését, a migrációból fakadó nehézségek és lehetséges konfliktusok elkerülését is segítheti.

Executive summary

Labour migration is essential part of the global labour markets of the modern economies. Employment abroad is element of the globalisation process, consequently, migration and mobility encouragement is part of the incentives of labour market adjustment on European level in the European Union policy inventions. In Hungary the relevance and importance of migration is marginally perceived and has only marginally incorporated in national labour market, educational and other policy documents. Discourses on migration focus rather on immigration than on emigration while foreign employment of Hungarians is on increase and a gradually growing share of Hungarian employed population is involved

Based on various statistical data sources the share of the Hungarian nationals involved in foreign employment for a shorter or longer period in the space of the European Union can be estimated as high as 2 per cent. That is, the share of labour emigration may reach around 5 per cent of the employed population. Differences are considerable across the preferred destination countries, however. The labour emigrants who are employed in Germany are more likely employed for a longer period and become resident in the destination country while those who are employed in Austria or in the United Kingdom and in other EU 15 countries are more connected to the home country. They regularly see their family and more frequently return to the home labour market or commute between the home and the foreign labour markets.

Hungarians traditionally prefer Germany and Austria as main destination countries for labour emigration and skilled labourer are most likely involved in labour emigration. The more recent magnet countries for labour emigration, mainly the United Kingdom and some other EU 15 countries attract more qualified labour with secondary or higher education. The jobs offered are less qualified; however, over qualification of the migrant labour is common in these countries.

Following a shorter or longer period of foreign employment labour migrants return to the national labour market and remarkably share of them is returning as unemployed. Hungarian labour emigration is increasing in a period when mainly return migration is on increase, due to the effects of the crisis. Signs of return migration are evident; return migration is stronger from the new destination countries. Return migration was considerable during the crisis; nevertheless the share of returnees is high on general. The reason is connected to the fact that returnees can hardly find a convenient job and they are unemployed during the transition period while they are looking for a good job at home or return abroad.

The research on the recent development of labour emigration revealed some new evidences and considerably modulated the knowledge on emigration. There are differences across destination countries. The emigrant population heading to these countries is fragmented and the fragmentation is important new evidence. Migration is on increase to the new destination countries, that is, the structure of migration will likely be transformed to a new pattern.

The EURES is a measure to back up mobility all over the European Union. There is little knowledge on the exploitation of the EURES database by the Hungarian labour

emigrants. Looking more in details, considerable share of users of the EURES are highly qualified. The most frequently preferred jobs are non manual jobs that require higher qualification. They are overrepresented, among the EURES users, especially in case of female, compared to their presence in the real migration process. Nevertheless, we may suppose that EURES is used, at least partly, for job search for manual workers as well. The main characteristics of users of the EURES who are looking for manual jobs correspond to the structure of the real characteristics of emigration regarding jobs, destination countries; etc. There is no evidence on the variance of job search techniques and the role of EURES in this context. EURES surface has the advantage to initiate research to deepen the knowledge in this field.

Beyond the new evidences regarding migration process an additional important methodological lesson of the present research is that exploitation of previously unused data sources lead to more detailed and deep knowledge on migration. The pilot research to exploit LFS, the administrative register of the E 301 form and the EURES database proved to be successful. Better understanding of emigration and opening the window to new data bases for farther research has the policy relevance to properly encourage mobility and avoid disadvantages arising from the increasing emigration process.

Bevezetés

A magyarok külföldi munkavállalása nemzetközi összehasonlításban szerény, elmarad a hasonló gazdasági és történeti múlttal rendelkező volt szocialista országok nagy részében tapasztalt migrációs hajlandóságtól. Ezt mutatták az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott 8 közép-kelet-európai országban és a 2007-ban csatlakozott 2 új tagországban az előzetes várakozásokat mérő migrációs potenciál vizsgálatok, és a tényleges migráció későbbi tapasztalatai a rendelkezésre álló adatforrások alapján is megerősítik az előzetes várakozásokat. Az Unió bővülésének jelentős hatása volt a munkavállalás alakulására, a munkaerő szabad áramlásának a lehetősége növelte az új tagországokban a munkavállalói kedvet, a fokozatos bevezetés hatására az új tagországok polgárai országonként eltérő intenzitással éltek a lehetőséggel, és a munkavállalók az Unió egyes országaiban eltérően, de összességében növekvő arányban jelentek meg. Mindezek hatására az Unió régi és új országai között a migráció határozottan növekedett. A pénzügyi és az ezt követő gazdasági válság hatására a folyamat – átmenetileg – megtorpant, és jelentős visszaáramlás is elindult a migránsokat fogadó országokból a kibocsátó országok felé.

Az alábbi tanulmány ebben az európai folyamatban a magyar munkaerő-migráció helyét, szerepét, a folyamatban résztvevő migránsok egyéni sajátosságait mutatja be. A külföldi munkavállalás és különösen a válság hatását vizsgáljuk a rendelkezésre álló adatforrások segítségével, és kísérletet teszünk arra, hogy olyan korábban nem használt adatforrásokat használjunk az elemzéshez, amelyek segítségével újabb, árnyaltabb összefüggések vizsgálhatóak. A tanulmány első része általános elméleti és módszertani keretet fogalmaz meg, majd a következő két fejezet az EU-ban tapasztalható újabb migrációs trendeket és a magyar emigráció sajátosságait vizsgálja. A negyedik rész a válság hatását és a visszaáramló migrációt elemzi. Az ötödik fejezetben az EURES adatbázis segítségével azt vizsgáljuk, hogy kik vesznek részt az Unió migrációjában az EURES portál segítségével. Végül a hatodik rész néhány összegző következtetést és módszertani lehetőséget, tanulságot fogalmaz meg.

1 A külföldi munkavállalás – elméleti és elemzési keret

1.1 A migráció értelmezése és fogalmi pontosítása

A külföldi munkavállalás része a modern gazdaságok munkapiacainak, a migráció elválaszthatatlanul összefügg a globalizálódás folyamatával. A migráció az Európai Unió számára a munkaerő-piaci alkalmazkodás fontos elemeként fogalmazódik meg, a mobilitás ösztönzése az Unió politikák elemei része. Ennek a folyamatnak fontos állomása, az Európai Unió szabadságjogainak bővülési folyamatában az utolsó lépés volt a munkaerő szabad áramlásának a megvalósulása. A munkapiacok globalizálódásának folyamata azonban ellentétes és bonyolult lépéseken keresztül megy végbe. Az egyes országok saját munkapiacait védik a számukra nem kívánatosnak vélt külföldi munkavállalóktól. A munkapiacok megnyitása, a munkavállalási lehetőségek és a ténylegesen megvalósuló migráció ellentmondásos folyamatok eredőjeként alakul.

A migráció lehetséges kerete, szabadsága vagy korlátozottsága, az alakulására ható hajtóerők (push és pull hatások) és a megfogalmazódó célok a migráció alakulásának fontos tényezői, a migráció vizsgálatának fontos elemei. Egyes országok esetében a migrációs szándék megkérdezése, a migrációs potenciál vizsgálatok eredménye élénk mobilitási szándékot jelzett, komolyabb migrációt vetített előre. A tapasztalt, tényleges migráció is

nagymértékű volt ezekből az országokból, míg az alacsonyabb potenciális migrációt mutató országokból a tényleges migráció is szerényebbnek bizonyult. A szabad munkavállalás lehetősége felerősítette az Európa Unió régi és új országainak jelentősen különböző munkapiacai között a mobilitást. A kedvezőbb bérek, munkalehetőségek és egyéb vonzó tényezők a fejlettebb gazdasággal rendelkező országok munkapiacára vonzzák a kevésbé fejlett új tagországok – gazdasági fejlettséggel összhangban – alacsonyabb bérű dolgozóinak egy részét. Az országok – munkapiacikon várt, vélt hatások megítélése szerint – eltérően fogadták a szabad munkavállalás lehetőségét. Egyes régi EU tagországok válasza a gyors nyitás volt, míg más országok számára a megfelelő válasz a szabad munkavállalás időpontjának hosszabb-rövidebb átmeneti időszak erejéig lehetséges kitolása volt.

Az új tagországokból meginduló munkavállalásban a kibocsátó országok gyakorlata is érzékelhetően eltért, jelentősen befolyásolták az erőteljes vagy szerényebb migrációt az egyes országok kulturális hagyományai és megszokásai mellett a gazdasági és intézményi tényezők nyomán alakuló vonzó és taszító hatások. A migrációt – különösebb politikai, ökológiai konfliktusok hiányában – meghatározóan gazdasági tényezők, hatások mozgatják. Ezt közvetíti a munkaerő szabad áramlásának – mint Uniós szabadságjognak – a megfogalmazása, és az Unió bővülését követően a szabad munkavállalás bevezetésének a fokozatossága is. A vizsgálatunkban a munkavállalási célú migrációval foglalkozunk, és eltekintünk a családi okok, illetve a tanulási célból történő migrációtól.

1.2 Definíciók, adatforrások, adathiányok

A migráció definíciója önmagában fontos és sok bizonytalanságot jelentő kérdés. Amennyiben elfogadjuk azt a szokásos és a nemzetközi statisztikákban elfogadott értelmezést, ami szerint migránsnak az tekinthető, aki egy évig tartózkodik távol, akkor nagyon sokan esnek ki a rostán. A migráció mind gyakrabban jelent tartós és egyirányú lépés helyett ismétlődő munkavállalást, amit hazatérő időszakok szakítanak meg. A cirkuláris migráció is sokféle lehet, az értelmezés körül az utóbbi időben élénk vita bontakozik ki, a gyakorlatban tapasztalt jelenségek kikezdi a korábbi tartós migrációt feltételező migrációs modelleket. (Agunias 2006, McLoughlin-Münz 2011)

A migráció formája változatos, a tartós és a cirkuláris migráció bizonytalan korlátok között egymás mellett, illetve egymást váltogatva valósul meg egy migráns karrierútjában, átolvad egymásba, ezt nevezi Black szerzőtársaival (2010) likvid migrációnak.

Ezért a magyarok külföldi munkavállalását akkor tudjuk jól vizsgálni és szabatosan leírni, hogyha a migráció szokásosnál lazább definícióját követjük. *A tartósan külföldön tartózkodók csoportján túl a külföldi munkavállalás minden formáját szem előtt tartva vizsgáljuk a jelenséget és a változásokat.* A munkavállalási célú migráció definiálásának kérdését tovább árnyalja, hogy a napi ingázás elterjedt jelensége nem tartozik bele a konzervatív és a modernebb definícióba sem, utóbbi azt tekinti migránsnak, akik szokásosan más országban él és onnan kezdi a munkanapját. *Az ingázók azonban fontos szereplői a migráns munkapiacnak, így elemzésünkben őket is a munkaerő-migráció szereplőinek tekintjük. Jelen vizsgálatunk során tehát a migrációt tágabban és a definíciót rugalmasan értelmezzük. Összehasonlításainkban szem előtt kell ezért tartanunk, hogy az egyes statisztikai adatszolgáltatások kikre vonatkoznak, mennyire felelnek meg a tágabban definiált migrációértelmezésünknek.*

A definíciós kérdések mellett, részben azzal egybecsengően, az adatforrások, és azok tartalma korlátozza a vizsgálatok lehetőségét. A külföldi munkavállalás leírását, mérését a fentiekben bemutatott definíciós bizonytalanság és tisztázatlanság, valamint a rendelkezésre álló adatforrások szűkössége, az adatok korlátozott megbízhatósága nehezíti.

Az egyes statisztikák által használt definíciók különbözőek, a fentiekben bemutatott eltérő fogalmi kategóriákat vesznek figyelembe. A migránsokat állampolgárság és/vagy

születési hely szerint szokás megkülönböztetni. A kétféle definíció is jelentős eltéréseket eredményez, a továbbiakban az állampolgárság szerinti megkülönböztetés elterjedt gyakorlatát követjük.¹

A migráció számbavételének statisztikai adatforrásául rendszerint a hivatalos adatgyűjtések, népszámlálások vagy továbbvezetett adatok, illetve a fogadó országok adatforrásai, az úgynevezett tükörstatisztikák szolgálnak. Ezekben a publikált statisztikákban a legálisan és tartósan tartózkodók és munkát vállalók állományának (stock) az adatai jelennek meg, ők a magyar emigráns népesség egy részét jelentik csupán, miközben tartalmazzák a régen külföldön élőket is.² Nehéz fellelni a nyilvántartásokban azokat, akik rövidebb ideig vállalnak munkát, illetve azokat, akik nem regisztráltatják magukat.³ A survey vizsgálatok – így a munkaerő-felmérés (LFS) – ezeket a csoportokat is elérhetik, de a mintába kerülés valószínűsége nagy minta mellett is viszonylag kicsi, így összességében a nagy mintájú survey vizsgálat esetén is a mintába kerülők száma elmarad a tényleges külföldi munkavállalói létszámtól. Az elérhetőség szempontjából is van a survey vizsgálatnak hiányossága, azokat, akik minden válaszadó családtaggal együtt távoztak, nem lehet megkérdezni, így szükségképpen hiányoznak a mintából, és a képet szisztematikusan torzíthatják. Az ilyen adatbázisok azonban fontos elemzési forrást jelentenek, azzal az előnnyel bírnak, hogy nem korlátozódnak az adminisztratív jellegű adatforrások céltól függő lehatárolása alapján definiált csoportokra, továbbá az egyénekről sok információt adnak. Az egyes adatforrások egymást kiegészítő elemzésével írhatjuk le viszonylag megbízhatóan a külföldi munkavállalás sajátosságait. *A továbbiakban ehhez a sokirányú elemzéshez járulunk hozzá, megvizsgáljuk az Eurostat adatait, és részletesebben a munkaerő-felmérés kínálta lehetőségekre építjük az elemzésünket, valamint az adminisztratív adatforrások alapján lehetséges elemzési lehetőségeket mutatjuk meg.*

2 A külföldi munkavállalás: főbb trendek és nemzetközi összehasonlítás

2.1 Migránsok aránya Európában

Az Európai Unió új tagországaiból az Unió gazdagabb országai felé irányuló munkavállalás gyorsan növekedett már az EU 8 új kelet-európai országának csatlakozását megelőző időszakban, és folytatódott a munkavállalás szabadságának folyamatosan bővülő lehetőségével. Az európai munkaerő-felmérés (EU LFS) adatai alapján, 15-64 éves aktív népességet vizsgálva láthatjuk a migráció küldő országok szerinti szerkezetét. Bár az Unión belüli kelet-nyugati irányú migráció jelentősen megnőtt, és számottevő politikai figyelmet kapott, összességében azonban – a gyors növekedés ellenére – a munkaerő-migráció meghatározó többségét nem az új tagországo kból az Unióba irányuló munkavállalás adja.

¹ Azokban az országokban, ahol jelentős külföldön született migráns népesség él, és a migrációban érintettek számottevő része állampolgárságot nyert, ott a születési hely szerinti migráns definíció fontos distinkciót jelent. A magyarországi vizsgálatok számára az állampolgárság megfelelő megkülönböztetésül szolgál. Azt nem tudjuk, hogy a későbbiekben a kiterjesztett állampolgárság a statisztikákat hogyan befolyásolhatja majd, ez a kérdés azonban a jelenlegi vizsgálatunkat még nem érint.

² Az Eurostat által publikált adatok forrása a tükörstatisztikában megjelenő külföldi népességre vonatkozik, amit az egyes országok statisztikai számbavétele határozza meg, bár természetesen ezt ajánlások teszik összehasonlíthatóvá.

³ Az unió régi tagországai egymás közötti migrációjának nyilvántartása sok gondot okoz, a szabad munkavállalás lehetősége miatt. Az új tagországo kból, így Magyarországról az Unióban irányuló migráció számbavétele is nehéz az Unió bővülése óta, az egyes országok munkaerőpiacainak megnyitásával fokozatosan változott a regisztráció szabályozása is. A statisztikák a 3 hónapnál hosszabb, esetenként azonban ez 1 évnél hosszabb tartózkodókra vonatkozik

Annak aránya a teljes Unión belüli migrációban viszonylag alacsony maradt⁴ a gyors növekedés ellenére az Unió migráns munkaerőjének viszonylag kicsi szeletét jelenti. A nem Unió-s országokból, azaz az ún. harmadik országokból származik a migráns munkavállalók meghatározó többsége. A harmadik országokból Európában dolgozók aránya változatlanul meghatározó, és nem is változott jelentősen, arányuk a teljes migráció több mint kétharmada. Az Unió új tagországai közül az EU 15 régióban munkát vállalók arányának a növekedése ugyanakkor a régi tagországok migráns munkavállalóinak az arányát csökkentette, ennek rovására emelkedett az új EU országokból érkezők részaránya. (1. táblázat)

1. táblázat

AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség megoszlása, %

időszak	Kibocsátó ország					A migráns munkaerő aránya a teljes népességben
	EU15*	EU 10 új**	EU 2 új***	EU-n kívül országok****	összes külföldi	
2000	30	3	1	66	100	6
2004	26	4	3	68	100	6
2006	21	4	5	70	100	7
2008	21	5	6	69	100	8
2009	20	5	6	69	100	8

Megj. * EU 15 régi tag és az EGK országok; **EU 2004-ben csatlakozott 8 kelet-európai ország (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia és a három Balti ország, Lettország, Litvánia, Észtország) valamint Málta és Ciprus; *** Románia és Bulgária; ****Harmadik országok, az EGT országok kivételével

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EU LFS

A pénzügyi válság hatására a korábbi években erőteljesen növekedő migráns munkavállalói létszám további gyors beáramlása megtorpant, 2008 után a migránsok létszáma alig változott, az Unión belüli mozgás lelassult. Az EU 15 régi tagországból, illetve a 2004-ben csatlakozott EU 10 országból érkező migránsok száma csökkent, a válság hatására nettó visszaáramlást lehet érzékelni. A jelentős emigrációs potenciált mutató új EU-tag Romániából és Bulgáriából származó migráció növekedését érintette a legkevésbé a válság, intenzív maradt a munkaerő beáramlása, amit nyilván visszaáramlás is kísért, összességében ebből a két országból az EU országai között a nettó migráció, bárha csökkenő ütemben, de továbbra is jelentősen nőtt. A harmadik országokból érkező munkaerő-migránsok számának a *növekedése* sem állt meg, bár jelentősen visszaesett.⁵ (2. táblázat) A migrációs trendeket vizsgálva azt látjuk, hogy a folyamat nem áll meg a recesszió időszakában sem, a kibocsátó régiókat azonban eltérően érintette a válság. A migrációt magyarázó vizsgálatokból tudjuk, hogy a folyamatot alapvetően a fogadó ország kereslete határozza meg, és a válság a migránsokat fogadó gazdasági szektorokat nem egyformán érintette. A válság időszakában továbbá a migránsok számára az otthoni gazdaságban kínálkozó munkalehetőségek is jelentősen befolyásolják a maradásra, hazatérésre, illetve új migrációra vonatkozó döntéseket.

⁴ A 2004-ben csatlakozott 10 ország, együttesen. Az országok: Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Lettország, Litvánia, Észtország, valamint Málta és Ciprus. Az adatok összevonva tartalmazzák az utóbbi két országot is, amelyekre a munkavállalás szabadságát korlátozó intézkedések nem vonatkoztak. A munkavállalás alakulásának bemutatott összképét a két kicsi ország nem befolyásolja.

⁵ Az adatok nem teljes körűek, a munkaerő-felmérés adatai nem tartalmazzák az egyik legfontosabb célország, Németország adatait, ahol állampolgársági adatokat nem tartanak nyilván.

2. táblázat

AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség növekedése ország-csoportonként, %

időszak	Kibocsátó ország				összes külföldi
	EU15	EU 10 új	EU 2 új	EU-n kívül országok	
2004/2000	109	153	487	129	127
2006/2004	102	142	222	127	124
2008/2006	113	152	134	115	117
2009/2008	98	98	113	104	103

Megj. ld. előző táblázat

Forrás: EU LFS

Az EU 10 új tagja eltérő intenzitással vett részt a migrációs folyamatokban. Míg egyes országok polgárai nagy arányban vállaltak munkát az EU országokban, mások kevésbé éltek az Unió bővülésével megnyíló új lehetőségekkel. Mindennek eltérő okai és magyarázatai szorosan kötődnek az egyes országok hagyományához, gazdasági és jóléti szerkezetéhez. Míg egyes országokból, így Lengyelországból, egyes Balti országokból vagy Szlovákiából, a később csatlakozott 2 EU ország közül mindenekelőtt Romániából jelentős volt a munkavállalás, Szlovénia, Csehország vagy Magyarország kevésbé vett részt ezekben a mozgásokban. A munkaerő szabad áramlásának fokozatos bevezetése, melynek során egyes országokban szabaddá tették a munkavállalást, míg mások ezt a lehetőséget korlátozták, átrendezte a migrációs célországok súlyát és szerepét.

2.2 Magyar emigráció Európában

Kevés megbízható információval rendelkezünk az emigráns magyar népességről, különböző időszakokra és eltérő részletességű adatok alapján lehet a képét megrajzolni. A továbbiakban az Európai Unión belül vizsgáljuk a magyarok emigrációját⁶. Az Európában élő magyarok döntő többsége Németországban valamint Ausztriában él, a tartósan külföldön tartózkodók nyilvántartott adatai alapján⁷. Az Egyesült Királyság a többiek közül jelentősen elmaradva a harmadik helyen szerepelt a 2000-es évek közepén, azóta ez a szám nyilván emelkedett.⁸ Németország relatív csökkenő vonzereje látszik az adatokból a csatlakozást követően, ez rövid idő alatt visszarendeződött, azóta a trend folyamatosan növekvő. Emellett a magyar emigránsok számára fontosak az új európai célországok is, így a mediterrán régióban Spanyolország és Olaszország, valamint Írország, Hollandia, Svédország és a többi skandináv ország. Néhány országról az adatszolgáltatás hiányossága miatt nem tudunk semmit mondani. Összességében azonban az Európai Unió régi tagországaiban élő rezidens magyarok számának növekedését és arányát jól mutatják az adminisztratív adatok. (3. táblázat)

⁶ A munkavállalás kérdéseiben az Unió egységes szabályozása meghatározza azt a környezetet, ami eltér a más régiókban vállalt munka lehetőségeitől, ezért kizárólag az EU-n belüli folyamatokat vizsgáljuk, és eltekintünk a további emigrációs céloktól és lehetőségektől. Az Unión belüli mobilitást egységes szociális ellátás, és közös mobilitást ösztönző rendszer támogatja.

⁷ Az Eurostat adatbázisban az adatok a rezidens népességre vonatkoznak, az adatok a nemzeti statisztikákból származnak, a népszámlálás és továbbvezetett adatok alapján. Így a statisztikák tükörstatisztikák, a fogadó országok adatszolgáltatásából származnak.

⁸ Az adminisztratív nyilvántartásokban azóta nincsenek az Egyesült Királyságra vonatkozó publikált adatok.

3. táblázat

Európa egyes országaiban élő magyar állampolgárok száma, fő

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Németo	52029	51905	53152	54437	55978	55953	54714	47808	49472	56075	60221	63801	65443
Ausztria	:	:	:	12729	13069	13684	14151	15133	16284	17428	19318	21527	:
UK	6580	5879	7133	4273	:	6599	6021	5157	:	:	:	:	:
Spanyolo	298	412	540	778	1060	1457	1724	2298	3044	4704	6628	7791	8365
Olaszo.	:	:	2817	3066	3186	:	:	3734	4051	4389	5467	6171	6868
Írorsz	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	5884	5543
Hollandia	1275	1400	1385	1538	1719	1832	1886	2029	2271	2386	2921	4044	5294
Svédó	2925	2954	2992	2988	2727	2463	2303	2309	2349	2560	3104	3862	4525
Dánia	366	377	406	391	445	447	463	527	624	724	1019	1357	1586
Finno.	454	508	597	654	708	687	678	634	687	724	900	1117	1198
Portugália	96	97	112	158	136	161	:	:	:	251	386	333	352
Belgium	966	1022	1089	1534	1629	1564	:	:	:	:	2917	:	:
Franciao	:	2961	:	:	:	2961	:	2954	:	:	:	:	:
Görögo.	609	:	:	538	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Luxemb.	:	:	:	143	:	:	:	:	:	597	688	:	:

Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból
[\(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/)

Az előző adatok a teljes népességre vonatkoztak, az aktív korú népesség arányát vizsgálva azt látjuk, hogy arányuk a külföldön nyilvántartottak között nagyon magas, 80-90 százalék körül van, ami egyértelműen arra utal, hogy aktív migráns munkavállaló népességet takarnak a migráns tükörstatisztika adatai. (4. táblázat)

4. táblázat

Európa egyes országaiban élő aktív korú (15-64 éves) magyar állampolgárok aránya, %

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Németo	91			92	92	92	92		93	92		92	91
Ausztria				89								88	
UK						85							
Spanyolo										87		88	87
Olaszo.					89								
Írorsz												62	
Hollandia	86	88	89	90	91	92	92			91		91	91
Svédó	77	77	78	79	79	79	79			81		82	81
Dánia	83	87	87	87	88	89	91			93		94	92
Finno.	78	79	79	80	80	80		81		81		84	85
Portugália						81						90	92
Belgium	80	81	82	78	78								
Franciao		75				75		75					
Görögo.	91												
Luxemb.				76									

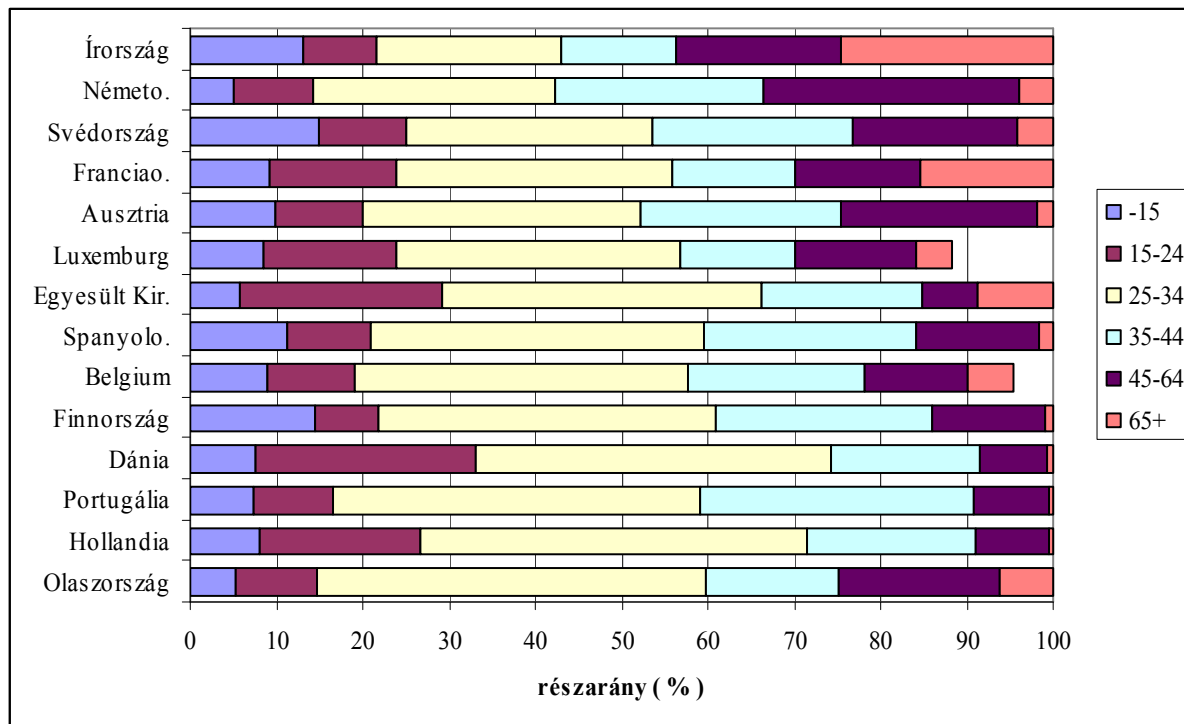
Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból
[\(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/)

Az emigráns népesség korcsoportos megoszlása még pontosabb képet ad arról, kik élnek és dolgoznak tartósan Európa országaiban. Az a lehetséges feltételezés, hogy a tükörstatisztika azokat a magyar állampolgárokat fogja át, akik többségében idős „régimigránsok”, esetleg diákok lennének, a korosztályok szerinti megoszlás alapján nem

igazolódik Az emigránsok között az aktív, legjobb munkavállalói korcsoportok aránya magas, különösen a 25-34 és a 35-44 éveseké, az országok mindegyikében lényegében ez a jellemző.⁹ (1. ábra)

1. ábra

Az emigráns magyar népesség korcsoportos megoszlása országonként

Megj. az elérhető legújabb időszakra vonatkozó adatok. Hollandia, Portugália, Dánia, Finnország, Spanyolország, Svédország és Németország 2010, Ausztria, Írország 2009, Belgium 2008 (15 év alattiakra 2002), Franciaország 2005, Egyesült Királyság 2003, Olaszország 2002, Luxemburg 2001, Görögország adatai hiányoznak

Luxemburg és Belgium esetében nem ismert a korcsoportos megoszlás az emigráns népesség egészére

Forrás: saját szerkesztés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból

(<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/>)

Végül megvizsgáltuk, hogy az Európában élő emigráns magyar népesség nemek szerinti megoszlását. Kicsit váratlan, első látásra meglepő módon azt látjuk, hogy az emigránsok nemek szerint kiegyensúlyozott képet mutatnak. A férfiak aránya nem haladja meg jelentősen a nőkéét még Németországban sem, de számos országban, mindenekelőtt a mediterrán országokban, határozottan magas a nők aránya. Összességében a nemek szerinti kiegyensúlyozott arány arra utal, hogy letelepedett, talán családdal együtt élő népességről van szó, ebben azonban az adatok csak következtetésekre adnak lehetőséget, családi állapotra, gazdasági aktivitásra vonatkozó értékelhető adatokat a statisztika nem tartalmaz. (ld. 5 táblázat)

⁹ Az Egyesült Királyság adatai sajnos régiek, a csatlakozást követő fontos migrációs célországgá válását megelőző időszakra vonatkoznak, ezért nem igazán értékelhetőek

5. táblázat

Európa egyes országaiban élő magyar állampolgárok között a férfiak aránya, %

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Németo	64	64	63	63	63	62	60	58	57	58	59	60	59
Ausztria				52	52	51	50	48	48	48	48	48	
UK	44	30	43	42		32	28						
Spanyolo		38	40	38	39	38	39	40	42	46	49	49	49
Olaszo.			25	24	17			20	21	21	26	28	29
Írorsz												59	58
Hollandia	31	32	31	34	39	38	40	36	38	36	40	44	45
Svédó	41	41	40	40	41	42	43	43	43	45	47	50	51
Dánia	46	46	45	44	43	41	43	44	45	45	47	48	48
Finno.	53	54	55	56	53	52	51	48	48	49	52	55	54
Portugália	51	51	46		40	40						29	31
Belgium	43	41	42	48	46	50					43		
Franciao		54				54		45					
Görögo.	28			34									
Luxemb.				34									

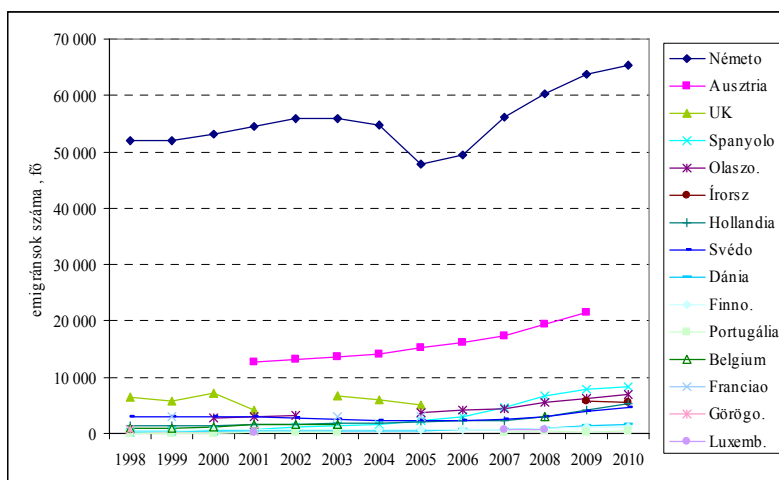
Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból
[\(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/)

Mindezek alapján nyers becslést adhatunk arra, hogy mekkora a külföldön élő munkavállalási korú magyar népesség a millennium első évtizedének a végén, a tartósan és legalisan Európában, az EU 15 országában, rezidens migráns magyar állampolgárok létszáma alapján. A statisztikai adatok szerint az emigráns népességen belül magas az aktivitási arány, így legalább 120 ezer aktív magyar állampolgár él és dolgozik Európában, ez a hazai aktív korú népesség közel 2 százaléka, és a hazai foglalkoztatottak közel 4 százaléka. Ennek a népességnek a fele Németországban, további egy hatoda Ausztriában él, a többiek az Unió többi migránsokat vonzó országában.¹⁰

Figyelemreméltó, hogy a statisztika által leírt növekvő migráció a válság időszakában is folytatódott, nem tapasztaltunk a válság hatására csökkenő migráns népességet egyik országban sem. A 2. ábrán jól látszik, hogy a migránsok állománya a rövid megtorpanás után Németországban növekedett a legerőteljesebben, Ausztriában lassú és folyamatos a növekedés, a többi országban (ahol van adat) szintén kisebb-nagyobb, de fokozatos és lassú növekedést látunk, összességében a migráns magyar népesség száma a válság előtt és alatt is folyamatosan növekedett.

¹⁰ A becslés az Európában élő és dolgozó migráns állományra vonatkozik. Láttuk a migrációs potenciál adatok alapján is, hogy az Amerikába irányuló migráció eltérő – állandó – jellegű. Ezt mutatják a világ minden országába irányuló magyar migrációt bemutató adatok, így az emigráns magyarok aránya kétszeresére növekedne. (World Bank 2011), de vizsgálatunk jelenleg Európára fókuszál, így megjegyzésünk csupán a kép teljességét szolgálja, elemzésünk a továbbiakban is Európára vonatkozik.

2. ábra Emigráns magyar népesség Európában, 1998-2010

Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/>)

3 A magyarok európai munkavállalása

Az eddigiekben vizsgáltuk az emigráns népesség nagyságát, megoszlását, láttuk, hogy jelentős részben a legjobb munkavállalási korú férfiak és nők alkotják a rezidens emigráns népességet a fogadó országok tükröstatistikája alapján. Az emigráns népesség számát és a hazai népességhez mért arányát is óvatosan meg tudtuk becsülni, és pedíg a statisztika alapján az emigráns népesség egy szeletére, a letelepedettek vonatkozásán. A vizsgált statisztika azonban nem alkalmas arra, hogy alaposabb, részletesebb elemzést készítsünk a munkavállalási célú emigrációról, továbbá a tartósan külföldön letelepedettekről nem tudjuk, mióta élnek a fogadó országban, ott milyen aktivitást végeznek, és azt sem tudjuk, hogy visszatérnek-e. Olyan adatforrásra van tehát szükség, ami az új migrációs áramlások részletesebb elemzését teszi lehetővé. Erre a magyar munkaerő-felmérés (HU LFS) ad lehetőséget.¹¹ Ezt megelőzően megvizsgáljuk a megfogalmazódó migrációs szándékokat.

3.1 Migrációs potenciál, a munkavállalási célú migrációra vonatkozó tervek és várakozások

A migrációs szándék vizsgálata ugyan nagyon bizonytalanul képes a ténylegesen várható és megvalósuló migrációt előre jelezni, az emberek migrációs elképzeléseiről azonban jól elemezhető képet ad.¹² A migrációs elképzeléseket vizsgáló felmérések mutatják a magyarok migrációs várakozásainak alakulását, és a migráció várható, tervezett időtartamát is. A vizsgálatunk számára fontos tanulság, hogy a migrációs elképzelések – a kérdésekre

¹¹ Tudjuk, hogy a munkaerő-felmérés is szisztematikusan alulértékel egyes csoportokat, akik tartósan nem élnek otthon és a családjuk sem elérhető a kérdező számára. Az elemzés során ezt természetesen szem előtt kell tartanunk.

¹² Bár a tervektől a tényleges megvalósulás nagyon jelentősen eltér, a realizálódó, megvalósuló migráció rendre elmarad a várakozásoktól. Az állítás fontosságára Sik Endre közleműltban a TÁRKI műhelyvita keretében tartott, még nem publikált vizsgálatának megállapítása irányította rá a figyelmet, miszerint a potenciál vizsgálat nem is képes megfelelő előrejelzésre. Hasonló bizonytalanságot mért korábban Hárs (2008.) tanulmánya migrációs szándékok megvalósulását vizsgáló követéses kutatása. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a migrációs potenciál a trendek és a szerkezet mérésének és elemzésének alkalmas eszköze, a migráció nagyságrendjét azonban jelentősen túlértékeli.

adott válaszok alapján – részben rövid, részben hosszabb ideig, néhány évig tartó munkavállalási elképzeléseket jelentenek, aminek egyik része lehet cirkuláris, ismétlődő munkavállalási időszak, míg mások elképzelése egyszeri és rövidebb-hosszabb ideig tartó munkavállalást jelent. A migrációs szándékot megfogalmazók aránya összességében viszonylag szerény volt a kilencvenes években, majd a szándék lassan és folyamatosan emelkedett, a halmozott migrációs potenciál alapján vizsgálva szembevetve, milyen gyorsan megugrott a migrációs szándék az uniós csatlakozást megelőző, valamint a csatlakozást követő rövid időszakban, majd a migrációs várakozást megfogalmazók aránya ismét visszaesett. Jól látható tehát az elképzelésekben bizonyos ciklikusság. A magyarországi gazdasági megszorítások erősödése, valamint a pénzügyi válság kedvezőtlen gazdasági hatásai következtében a migrációs elképzeléseket megfogalmazók aránya ismét emelkedni kezdett.¹³ A migrációs várakozásoktól a ténylegesen megvalósuló migráció rendszerint számottevően elmarad, de a tényleges migrációt és a várakozásokat összehasonlítva láthatjuk, hogy a rövidtávú és a hosszú távú munkavállalási migráció trendjét és szerkezetét a gazdasági lehetőségek, és a környezet változása jelentős mértékben befolyásolja, és ezt a migrációs várakozások is érzékenyen jelezték. A kivándorlók kevésbé érzékenyek a külső körülményekre, a kivándorlási szándék lassan és egyenletesen nőtt. (ld. 6. táblázat)

6. táblázat

A migrációs szándékok alakulása, 1993–2010, %

	Rövid távú külföldi munkavállalás	Hosszú távú külföldi munkavállalás	Kivándorlás	Halmozott migrációs potenciál*
1993	4	3	1	6
1994	4	3	1	5
1997	4	3	2	6
2001	9	7	3	10
2002	8	6	3	10
2003	9	6	3	12
2005	13	6	3	14
2006	6	6	4	7
2008	11	11	6	16
2010	7	8	5	13

*A három időtáv akármelyikét legalább egyszer választotta.

Forrás: TÁRKI Monitor és Omnibusz felvételek, 1993 - 2010

A migráció iránya stabilnak és állandónak bizonyult. A magyarok számára a munkavállalás fő célországai Európában hosszú időn keresztül alig változtak, ezt nem befolyásolta lényegesen az sem, hogy a munkavállalás szabadsága éppen abban a két országban tolódott el a lehetséges átmeneti időszak végéig, 2011 májusáig, ahol a magyar munkavállalók legszívesebben dolgoznának. Németország messze a legfontosabb cél, ezt Ausztria és az Egyesült Királyság követi. A potenciális migráns munkavállalók nagyobbik része ebben a három országban tervez munkavállalást, a kép nem változik döntően, bár bizonyos diverzifikáció lehetősége kiolvasható a várakozásokból. A kivándorlás iránya hasonló a munkavállaláséhoz, a három legpreferáltabb európai célország jelentősége itt is fontos, emellett az Európán kívüli célországok vonzereje sem hagyható figyelmen kívül, az USA a legpreferáltabb kivándorlási célország. A migrációs potenciál vizsgálati eredmények

¹³ A magyar gazdasági mutatók elemzésétől itt terjedelmi korlátok miatt eltekintünk, de fontos hangsúlyozni, hogy a magyarországi gazdasági növekedés megtorpanása és a migráció szempontjából fontos gazdasági megszorítások, reáljövedelem növekedést megszorító intézkedések a gazdasági válságot megelőző évben elkezdődtek, a válság hatása a jelentős megszorításokkal egybeesett. A migrációs várakozások trendjében, és a továbbiakban látni fogjuk, hogy a tényleges migráció alakulásában is érzékelhető a magyar gazdaság más országoktól eltérő gazdasági mutatóinak hatása.

megegerősítik, hogy a migráció jelentős része nem egyirányú, számottevő a rövid vagy ismétlődő munkavállalási időszak. (7. táblázat).

7. táblázat

A migrációs szándékok alakulása célországok szerint 2002, 2008, 2010, (%)*

célország	Rövid távú külföldi munkavállalás			Hosszú távú külföldi munkavállalás			Kivándorlás		
	2002	2008	2010	2002	2008	2010	2002	2008	2010
Németország	35	20	22	32	19	19	22	19	10
Ausztria	18	14	21	15	15	18	19	14	9
UK	11	18	14	10	19	18	10	15	16
<i>3 ország együtt</i>	<i>64</i>	<i>52</i>	<i>57</i>	<i>57</i>	<i>53</i>	<i>55</i>	<i>51</i>	<i>48</i>	<i>35</i>
USA	7		6	9		5	14		14
Többi ország együtt	29		37	34		40	35		51
<i>Összesen</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	<i>100</i>		<i>100</i>

* Az eltérő időszakra vontakozó vizsgálatok eltérő célországok közölnek

Forrás: TÁRKI Monitor és Omnibusz felvételek,

3.2 Munkavállalási célú emigráció – a magyar munkaerő-felmérés alapján

A külföldön élő munkavállalási korú magyarok arányát a tükörstatisztika szerint a hazai foglalkoztatottak néhány százalékára becsültük. A migráció áramlásának a vizsgálatára alkalmas magyar munkaerő-felmérés (HU LFS) adatai ugyan szerényebb népességet mutatnak, de feltételezve, hogy a mintába került népesség jelentősen alulreprezentált, az elemzésben ezt figyelembe kell venni.

A változások szerkezetét vizsgálva a migráció határozott és karakteres képe rajzolódik ki a munkaerő-felmérés adataiból. Minden korábban már áttekintett forrás azt mutatta, hogy a magyarok viszonylag szerény külföldi munkavállalása a válságot megelőző évtől, a hazai gazdasági megszorítások kezdetével együtt növekedett, amikor egyébként Európában a migrációs tendenciák nagyrészt visszaszorultak. Ebben az időszakban a migrációs potenciál és a statisztikai adatok is az emigráció növekedését jelezték. A migráció alakulása meglehetősen érzékeny a kibocsátó ország gazdasági helyzetére, bár a tényleges lehetőségeket a fogadó ország kereslete és felszívóképessége határozza meg. A válságot megelőző megszigorítások, majd a válságot kísérő további szigorító intézkedések hatására folyamatosan növekedett a munkavállalási célú emigráció. A magyar emigrációs trendek ebben eltértek a többi új EU 8 tagország átlagától és hasonlóan alakultak, mint a román és bolgár emigráció.

A magyar munkaerő-felmérés adatokat a 2007-2010 időszakra mutatjuk be.¹⁴ Korábbi vizsgálatok is mutatták, hogy Ausztriában – más közép-és kelet-európai új tagországokhoz képest – növekedett a magyarok részaránya (Walterskirchen 2009) Eközben a legfontosabb új migrációs célország, a munkaerőpiacát az EU bővítésekor megnyitó Egyesült Királyság nem bizonyult különösképpen vonzóknak a magyarok számára; míg a lengyelek jelentős migrációs országa lett, a magyarok aránya az egyik legutolsó volt az Egyesült Királyságban munkát vállalók között. (The Accession Monitoring 2007), és ebben az eltelt időszakban nem történt áttörő változás, bár az értékek lassan emelkednek.

A migrációs potenciál korábban bemutatott eredményeivel összhangban a migrációs célországok csoportja meglehetősen stabil volt, a főbb célok alig változtak, és a migráció erősen koncentrálódik a három legfontosabbnak tűnő országban. (ld. 8. táblázat)

¹⁴ A migráció növekedése azzal a praktikus technikai előnnyel járt, hogy a munkaerő-felmérés mintájába a növekvő migráció következtében nagyobb lett a bekerült esetek száma, ami az elemzését megbízhatóbbá és részletesebbé tette.

8. táblázat

A magyarok munkaerő-migrációja célországok szerint, 2007-2010, %

	2007	2008	2009	2010
Ausztria	44	35	35	35
Németország	23	23	24	22
Egyesült Királyság	9	13	15	16
<i>3 legfontosabb együtt</i>	<i>76</i>	<i>70</i>	<i>74</i>	<i>74</i>
Többi EU 15	15	17	15	17
Többi ország	9	13	11	10
Összesen	100	100	100	100
N (fő)	25815	35157	41080	51366

Forrás: HU LFS

A munkaerő-felmérés látószögébe került migránsok nagyobb része a közeli Ausztriában vállal munkát, kevesebben mennek távolabbi országokba. Ez eltérő eredményt mutat, mint amit a tartósan munkát vállalók statisztikája alapján láttunk, miszerint a rezidens külföldön élő magyar állampolgárok nagyobb fele Németországban él és dolgozik. Az eltérés magyarázata vélhetően a két adatforrás módszertani eltéréseiből származik, mindenekelőtt abból, hogy a rezidens külföldiek statisztikája felülértékeli azokat, akik tartósan és életformaszerűen egy másik országban élnek, míg a munkaerő-felmérés, a kérdezés technikája miatt, alulértékeli ezt a csoportot. Ez az eltérés azt is jelenti, hogy Németországban jellemzően tartósan és családdal élhetnek az ott dolgozók, Ausztriában ez kevésbé jellemző. Az Egyesült Királyságban dolgozók magas aránya arra utal, hogy itt is inkább rövid és nem tartósan letelepedett életformát élnek a migránsok, nagyobb a bekerülésük esélye is a munkaerő-felmérésbe. A két adatforrás összevetésének a legfontosabb tanulsága, hogy a németországi munkavállalás karaktere eltérő, a magas arány jelentős külföldön élő életformát takar, míg az Ausztriába vagy az Egyesült Királyságba irányuló sokkal inkább cirkuláris migrációt.

3.3 A munkavállalási célú migráció szerkezete

3.3.1 Migránsok nemek és célországok szerint

A célországok között különbség van aszerint, hogy a férfiak és a nők mekkora része vesz részt a migrációban. Ausztriában és Németországban jelentős részben férfiak vállalnak munkát, noha Ausztriában az utóbbi időszakban emelkedett a munkát vállalók között a nők aránya. Az Egyesült Királyságban is több a férfi mint a női munkavállaló, de a legfontosabb két hagyományos célországhoz képest a nők aránya magasabb, és hasonló a kép a többi EU 15 országban munkát vállalók összességében is. (9. táblázat)

9. táblázat

Férfiak és nők aránya a migrációs célországok szerint, %

	2007		2008		2009		2010	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Ausztria	84	16	81	19	75	25	74	26
Németország	81	19	84	16	85	15	83	17
Egyesült Királyság	47	53	67	33	61	39	59	41
<i>3 legfontosabb együtt</i>	<i>79</i>	<i>21</i>	<i>80</i>	<i>20</i>	<i>76</i>	<i>24</i>	<i>74</i>	<i>26</i>
Többi EU 15	76	24	63	37	78	22	73	27
Többi ország	87	13	83	17	78	22	71	29
Összesen	79	21	77	23	76	24	73	27
N (fő)	20410	5405	27141	8017	31348	9732	37634	13732

Forrás: HU LFS

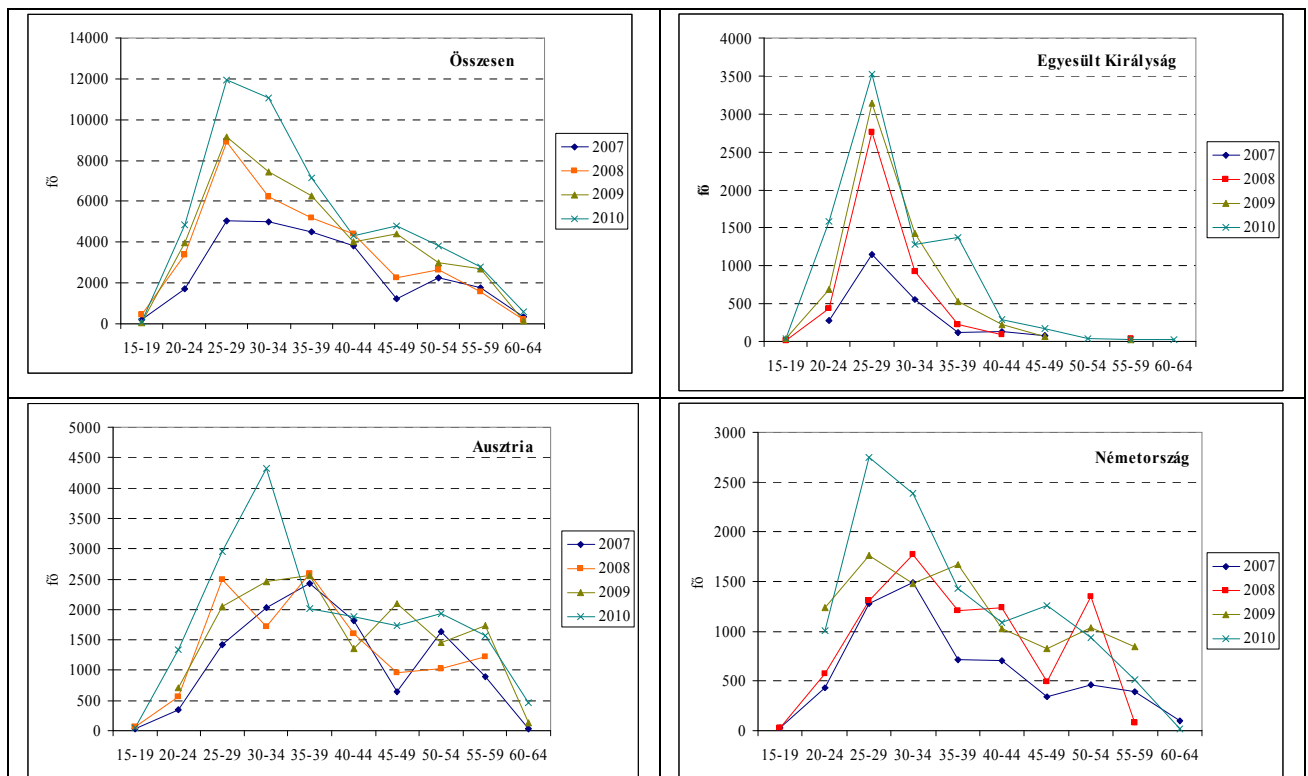
A kiáramló migráns munkaerő nemek szerinti összetétele szembeszökően eltér a külföldön tartózkodók stabil csoportjától, előbbiben a férfiak részvétele a meghatározó. Ez nyilván a két csoport határozottan eltérő karakterét jelzi, és sokféle mechanizmus eredménye lehet, amire feltételezéseket fogalmazhatunk meg. Erre későbbi vizsgálatok adhatnak pontosabb választ.

3.3.2 Migránsok életkori sajátosságai

A külföldi munkavállalásra vállalkozók életkor szerint változatos képet mutatnak. Ebben nem tér el a két adatforrás. A migránsok a legjobb munkavállalói korban vannak, és egyre fiatalabbak dolgoznak külföldön. A 3. ábra négy paneljén az összes migráns életkori szerkezetének változásait, valamint kiemelten a három legfontosabb migráns célország adatait mutatjuk meg. A migránsok egy része fiatal, elég tekintélyes rész azonban a negyvenes éveiben jár, vagy még idősebb, miközben a létszámnövekedés egyértelműen a fiatalabbak arányában érzékelhető. A migránsok átlagos munkavállalási kora tehát nem nagyon alacsony, de ez egy fiatalabb és egy idősebb csoport átlagából adódik össze, ebben az osztrák és a német munkaerőpiacon történő munkavállalás nagyon hasonló. Az Egyesült Királyság határozottan eltérő képet mutat, itt nagyon fiatalok dolgoznak, a 25-29 évesek korcsoportjába különösen sokan tartoznak, és idősek szinte egyáltalán nem találhatóak. Ez a kép nagyon eltér a többi hagyományos célországtól, és az új migrációs célországban munkát vállalók újszerű csoportját rajzolja ki.

3. ábra

Emigránsok korcsoportok szerinti megoszlása a migrációs fő célországaiban, 2007-2010

Forrás: HU LFS

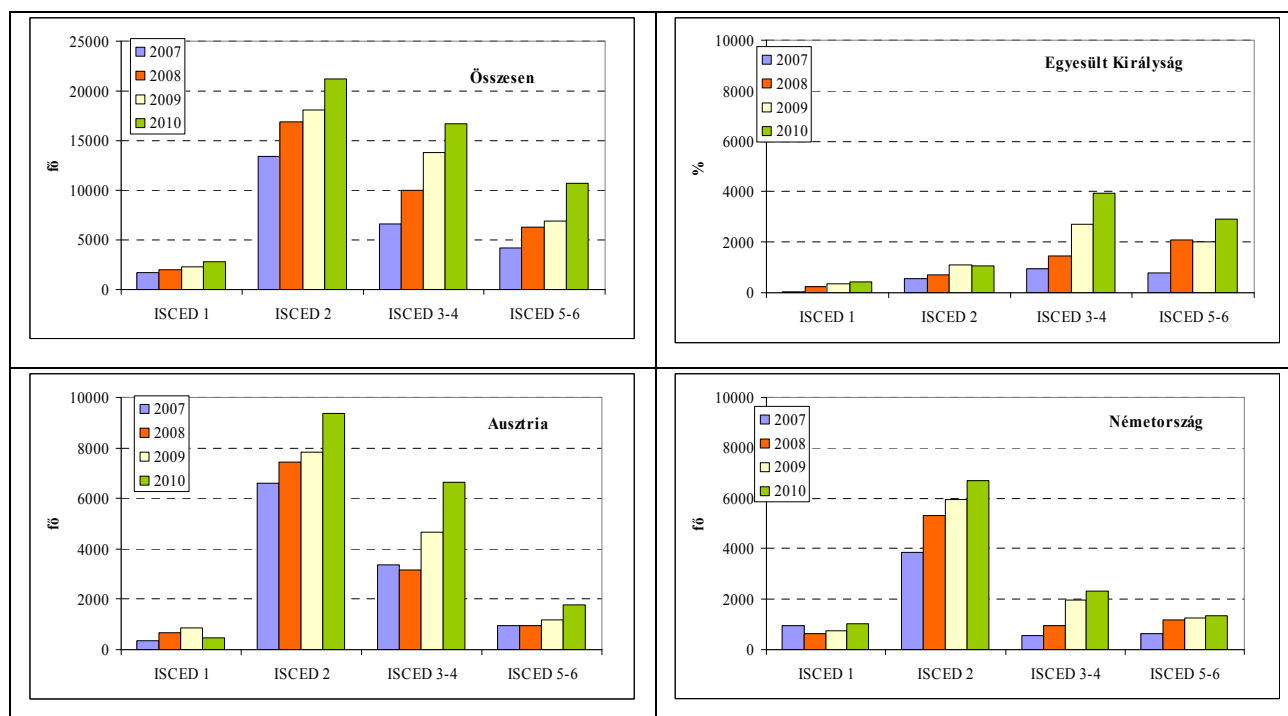
3.3.3 Migránsok iskolázottsága, képzettsége

A migránsok jellemzően szakmunkások, főleg szakiskolai végzettséggel (ISCED 2 végzettség). Az érettségivel is rendelkező középiskolai végzettségűek aránya azonban gyorsan

emelkedik (ISCED 3-4). Nagyon alacsony, és lényegében nem is változik azok aránya, akik legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkeznek (ISCED 1 szint). A felsőfokú végzettséggel rendelkezők kisebb arányban vesznek részt a migrációban, de számuk gyorsan emelkedik. Németországban a meghatározó többség szakiskolai végzettségű, Ausztriában gyorsan nő az érettségivel is rendelkezők aránya, mindkét országban viszonylag szerény a felsőfokú végzettségük aránya. Az Egyesült Királyságban ebből a szempontból is eltér a kép, itt a szakiskolai végzettségük aránya nagyon kicsi, és nem is változik, az érettségizett és a felsőfokú végzettségük aránya viszont magas és növekvő. Az alacsony végzettséggel rendelkezők mindenütt szerény mértékben jelennek meg a migránsok között, az Egyesült Királyságban az arány különösen kicsi. (4. ábra)

4. ábra

Emigránsok képzettség (ISCED kategóriák) szerinti megoszlása a migráció fő célországaiban, 2007-2010

Forrás: HU LFS

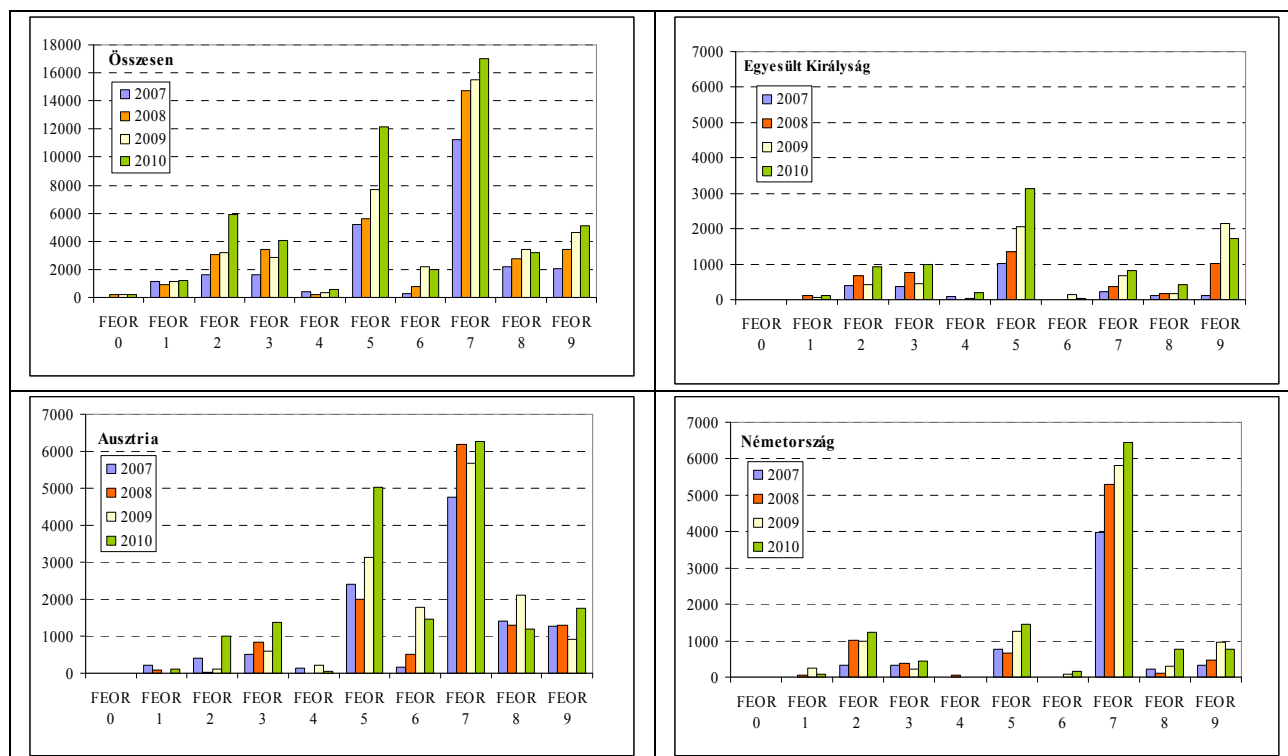
A célországok szerint jelentős a különbség a szakképzés szerinti összetételben. A migránsok képzettség szerinti megoszlása összességében azonban nem tér el jelentősen az otthoni aktív népesség képzettség szerinti összetételétől. Másképpen fogalmazva: a munkavállalási célú migrációban a hazai népesség minden kvalifikációs szintű csoportja részt vesz. A legutolsó, 2010 évi adatokat vizsgálva azt látjuk, hogy a kevésbé iskolázott, legfeljebb szakmunkás végzettséggel rendelkezők adják a migránsok közel felét, 47 százalékát, s ez a csoport a hazai aktív népesség 41 százaléka. Fontos a szerkezeti különbség. A legfeljebb nyolc osztályt végzetek a migránsok alig 6 százalékát adják, míg az aktív népesség 11 százaléka tartozik a szakképzetlenek közé. A szakmunkásképzőt végzetek népes csoportját ugyanakkor felülmúlja a migránsok közötti reprezentáltságuk. Míg a hazai aktív népességben arányuk 30 százalék, a migránsokon belül ez az arány 41 százalék. Az érettségizettek aránya 34 százalék a foglalkoztatottak körében és 32 százalék a migránsok között, a felsőfokú végzettségüké pedig 24 százalék a foglalkoztatottak, illetve 21 százalék a migránsok között.

3.3.4 Migránsok foglalkozása a munkavállalás során

A migránsok külföldön néhány foglalkozási csoportba koncentrálnak, mindenekelőtt ipari és építőipari szak- és betanított tevékenységet végeznek (FEOR besorolás szerint). Ettől elmarad, de gyorsan növekszik a szolgáltatásban tevékenykedők aránya és a magasan kvalifikált és szakképzettséget nem igénylő foglalkozások száma is. (5. ábra) Az ábra egyes paneljai a három legfontosabb migrációs célsországban mutatják a migránsok által betöltött foglalkozásokat, a különbségek szembeütők. Németország tűnik a leghomogénebbnek, itt a munkaerő-felmérés látókörébe került migránsok meghatározó többsége ipari és építőipari szakmunkára indul, messze elmarad ettől a szolgáltatást, illetve a szakképzetlen munkát vállalók aránya és a felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásokban elhelyezkedőké is. Ausztriában hasonló a kép, a legfontosabb eltérés abból fakad, hogy itt a szolgáltatásokban foglalkoztatottak aránya gyorsan emelkedik. Az Egyesült Királyságban kevés az ipari és az építőipari szak- és betanított munkás, de itt számottevőbb a szakképzetlen munkát végzők aránya, és gyorsan nő a szolgáltatásban foglalkoztatottaké. A felsőfokú végzettséget igénylő kvalifikált munkát végzők aránya mindenütt alacsony.

5. ábra

Emigránsok foglalkozás szerinti megoszlása a migráció fő célszágaiban, 2007-2010

FEOR1 GAZDASÁGI, IGAZGATÁSI, ÉRDEK-KÉPVISELETI VEZETŐK, TÖRVÉNYHOZÓK; FEOR2 FELSOROLÁS NEM IGÉNYLŐ FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR3 EGYÉB FELSOROLÁS VAGY KÖZÉPFOKÚ KÉPZETTSÉGET IGÉNYLŐ FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR4 IRODAI ÉS ÜGYVITELI (ÜGYFÉLKAPCSOLATI) FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR5 KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÁSI FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR6 MEZŐGAZDASÁGI ÉS ERDŐGAZDÁLKODÁSI FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR7 IPARI ÉS ÉPÍTŐIPARI FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR8 GÉPKÉZELŐK, ÖSSZESZERELŐK, JÁRMŰVEZETŐK; FEOR9 SZAKKÉPZETTSÉGET NEM IGÉNYLŐ (EGYSZERŰ) FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK; FEOR0 FEGYVERES SZERVEK FOGYASZTÓI SZOLGÁLTATÁSOK

Forrás: HU LFS

A migráns foglalkozásokból kirajzolódó kép összességében meglehetősen egységes migráns munkaerőt jelez. A hagyományos két migráns célsországban, Németországban és Ausztriában dolgozók szakképzettsége többségében megfelel a külföldön végzett munkának, zömében szakmunkások azok, akik külföldön dolgoznak, az Egyesült Királyságban azonban a

migránsok túlképzettségének gyakori jelenségére utal, hogy az ott dolgozók képzettebbek, míg a foglalkozások nagyobb része nem igényel különösebb képzettséget.

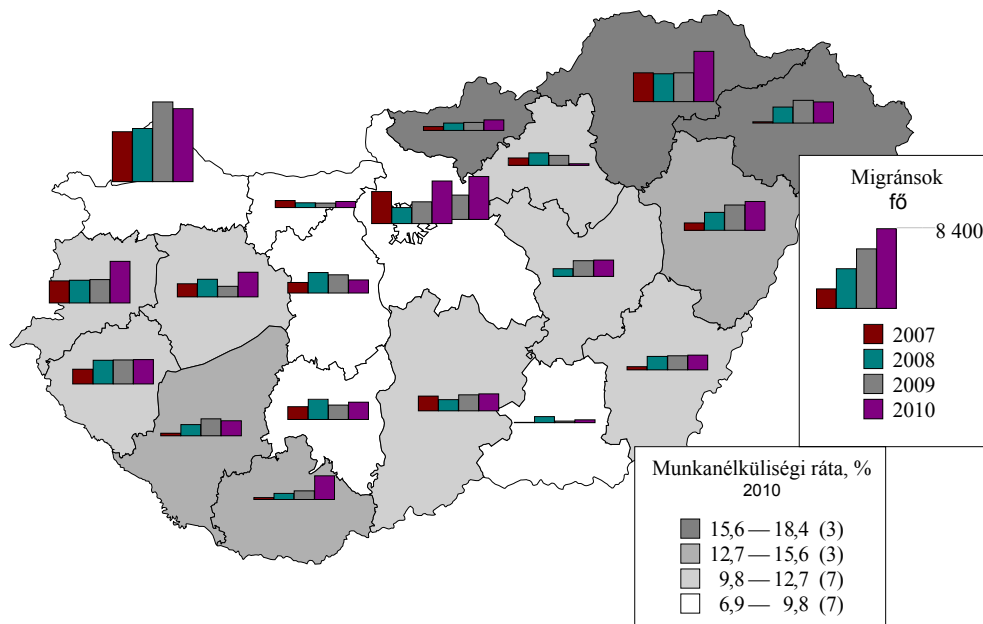
3.3.5 Migránsok rekrutálódása, regionális különbségek

A migránsok az ország különböző régióiból indulnak a külföldi munkára, azonban nem egyenletes az eloszlás. Az osztrák határ közelében koncentrálódnak azok, akik Ausztriában vállalnának munkát, itt jellemző a határ menti ingázásos munkavállalás valamilyen formája. Az ingázás a regionális munkaerőpiac korlátozott lehetősége, a határ közelében élők számára fontos lehetőség, jelentős a részvétel. Eltekintve a határ közelében élők számára lehetséges, és államközi szerződésekkel is megtámogatott munkalehetőségtől, a migráció az ország egyes régióiban eltérő jelentőségű.

A 6. ábrán a migráció területi megoszlását megyénként látjuk, és azt is, hogy a munkaerő-felmérés mintájába kerültek száma figyelemre méltóan növekszik. A növekedés a térkép alapszínén jelzett munkanélküliségi rátával összefüggést mutat, ott nőtt a legutóbbi időben a migráció, ahol egyébként magas a munkanélküliség és kedvezőtlenek a feltételek. A korábbi elvándorlás tapasztalataihoz képest ez új jelenség, korábban a migráció inkább a nyugat-magyarországi és központi régióban volt elterjedt. Keveset tudunk azonban még arról, kik vállalnak külföldön munkát a magas munkanélküliségű észak-magyarországi régióból, milyen munkakörökben és mennyire bizonyult a munkavállalás sikeresnek, minderről további vizsgálatokra van szükség.

6. ábra

Migrációban érintettek regionális megoszlása, 2007-2010

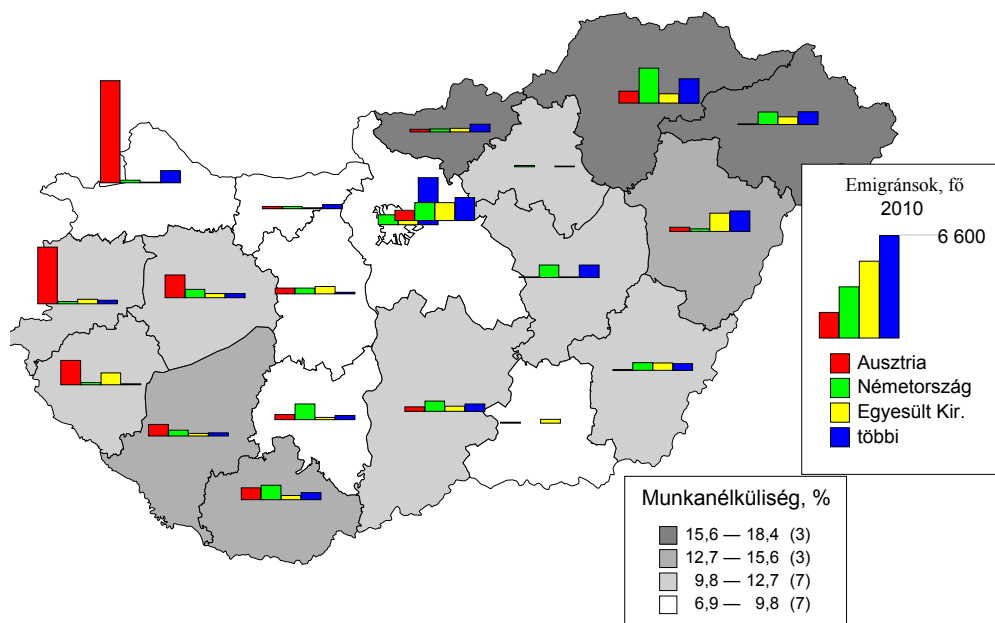
Forrás: HU LFS adatok alapján saját szerkesztés

A 7. ábra 2010-ben az egyes régiókból a migráció fő célországai felé induló migránsok számát mutatja. Az osztrák határ mentén a szomszéd országba irányuló, részben ingázó jellegű munkavállalás a meghatározó, az itt lakók nem is keresnek másfelé munkát. Érdekes, hogy a fejlettebb, alacsonyabb munkanélküliségű Győr-Moson-Sopron megyében nem is nőtt nagyon a migráció, az ott kialakult határon átvelő regionális munkaerőpiac határozza meg a folyamatot. A kedvezőtlenebb helyzetű Zala megyében ugyan nőtt a migráció, az irány azonban itt is Ausztria. Az osztrák határtól távolodva Nyugat-Magyarországon érvényesül még Ausztria vonzereje, de Németország is fontos célország. A kelet-magyarországi régióból

viszont inkább a migráció új célországai felé indultak el a migránsok, az Egyesült Királyság és egyéb országok felé. A központi régióban, Budapesten és különösen Pest megyében él a népesség jelentős része, és számottevő a központi régióból útnak induló migránsok száma is, akik a hagyományos migráns célországok mellett sok más országban dolgoznak.

7. ábra

Migrációban érintettek regionális megoszlása célországok szerint, 2010

Forrás: HU LFS adatok alapján saját szerkesztés

4 A válság hatása és a külföldi munkavállalók hazatérése

A magyarországi emigráció lassú expanziója egybeesett a válság időszakával. Miközben a számok azt mutatják, hogy az emigráció növekedik, és a tartós emigráns (rezidens) magyarok száma is folyamatosan emelkedik Európában, a migráció növekedésével együtt a migránsok hazatérésének a folyamata is felgyorsult: a munkavállalók számának a növekedésével együtt a hazatérő migránsok száma és aránya is növekedett.

4.1 Emigránsok és hazatérők

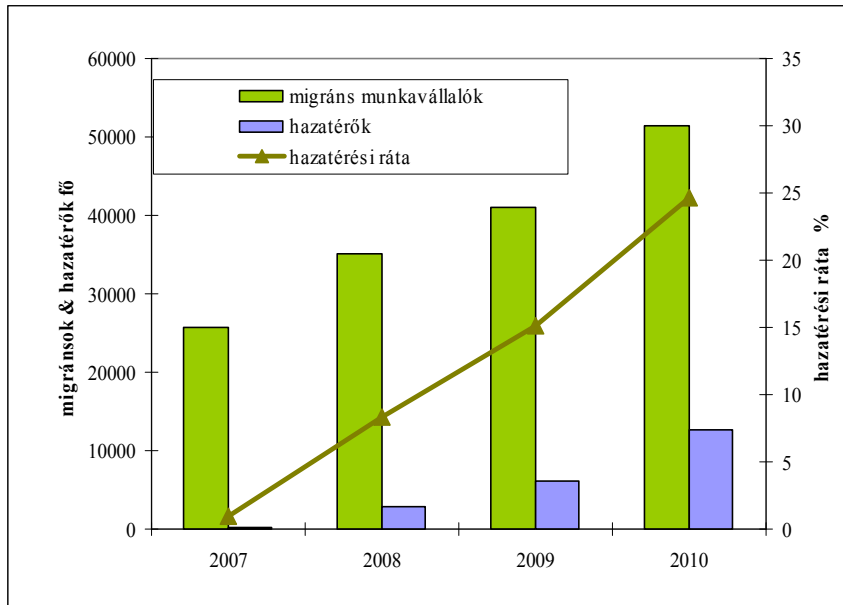
A külföldi munkavállalás után hazatérők számát csak közelítően ismerjük. A munkaerő-felmérés adatai alapján azokról a hazatérőkről tudhatunk, akik korábbi külföldi munkavállalásuk után munkanélkülivé váltak, illetve a munkanélküli státusz szolgált számukra átmeneti időszakként a további munkavállalási lehetőség előtt. A munkaerő-felmérésben azonosíthatóak azok, akik jelenlegi munkanélküli státusukat megelőzően külföldön dolgoztak. Az így hazatérő migránsok jelentős része vélhetően nem helyezkedik el azonnal a hazai munkaerőpiacon, várakozási időre van szükségük, hogy otthon munkát találjanak, vagy ismét visszatérjenek külföldre, és ott keressenek munkát. Ezért viszonylag magas a hazatérő migránsok aránya. Ez nem magyar jelenség, hasonló volt a tapasztalat például a jelentős emigrációt követően a hazatérőkkel Lengyelországban is. A hazatérők munkanélkülisége azonban rendszerint nem tartós állapot. A migráns munkavállalókat és a hazatérőket együtt mutatja a 8. ábra.¹⁵ 2007-ben mindenekelőtt a statisztikai számbavétel

¹⁵ A munkaerő-felmérés alapján a továbbiakban azokról a hazatérőkről tudunk, akiket utolsó munkahelyükön korábban külföldön foglalkoztattak, jelenleg nem dolgoznak és utolsó munkájuk 2007 októberétől kezdődően

rövidebb időszaka magyarázza, hogy alacsony azok aránya, akik hazatértek, és munkanélküliek voltak, számuk gyorsan emelkedett, és a növekvő emigráns létszámához viszonyított arányuk is gyorsan nőtt, 2010-ben a hazatérésük után munkanélküli migránsok a kivándorlók egynegyedét érték el. Ezt mutatja a 8. ábra jobb oldali tengelye.

8. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők száma és aránya, 2007-2010

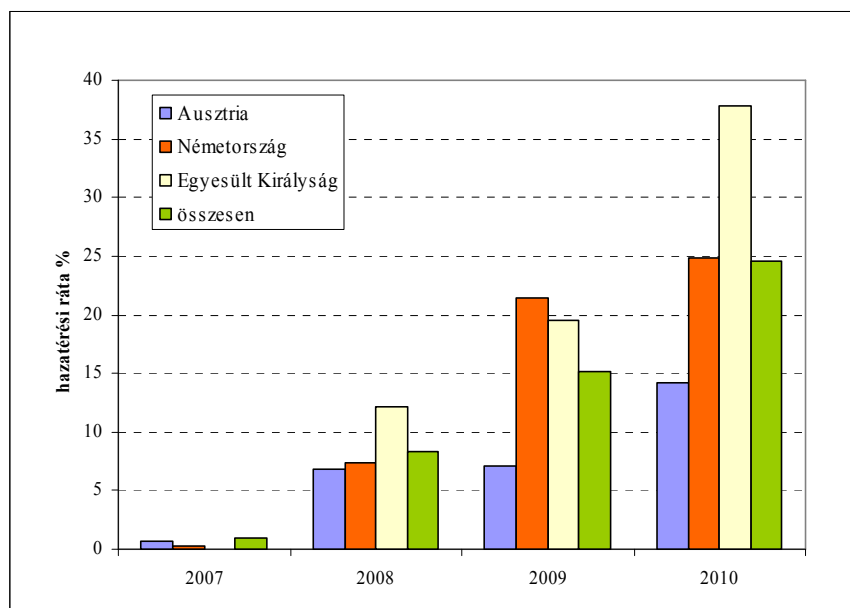
Forrás: HU LFS

A külföldi munkavégzés után munkanélküliként hazatérők aránya eltér az egyes célországok szerint. Míg az Ausztriából hazatérők aránya viszonylag szerény maradt, az Egyesült Királyságból hazatérők aránya magas, lényegesen meghaladja a többi országból hazatérőkéit. Ez az új migráns célországok munkapiacát jellemző sajátosságra utal, a válság időszakában a migránsok innen előbb áramlanak haza, a migránsok munkapiaci helyzete a befogadó országban instabil. A Németországban dolgozók egyértelműen a válság hatására térnek haza, ezt mutatja a hazatérők létszámnövekedésének eltolódása 2009-re és 2010-re. (9. ábra)

szűnt meg. A létszám tehát időben egyre hosszabb munkanélküliségi időszakot mutat, ez különösen az első évben torzíthatja az adatokat, ekkor rövid még a vizsgált időszak, és tartósan elhúzódó munkanélküliség esetén is torzíthatnak az adatok. Feltételezve, hogy a hazatérők 1-2 év alatt integrálódnak a munkaerőpiacon vagy ismét kilépnek onnan, akkor az adatok megbízhatóan mutatják a folyamatokat. Azokról a munkaerő-felmérés nem rendelkezik adatokkal, akik hazatérésük után elhelyezkedtek, erre vonatkozó kérdést a munkarőfelmérés kérdőíve sajnos nem tartalmaz. A magas munkanélküli arány azonban arra utal, hogy a munkanélküliek a hazatérők számottevő részét lefedik.

9. ábra

Munkanélküliként hazatérők és emigránsok aránya, célországok szerint, 2007-2010

Forrás: HU LFS

4.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők eltérő összetétele

A külföldi migrációs időszak után hazatérők és munkanélküliként regisztráltak összetétele feltételezhetően eltér azokétól, akik külföldre mentek dolgozni, a hazatérők a migráns csoport kontraszelekcióval kiválasztódó részét jelentik. A hazatéréshez vezethet a sikertelen vagy a várakozásokhoz képest kevésbé vonzó, nehéz munka a fogadó országban, de az otthoni munkapiaci helyzet változása is, ami a gazdasági válság időszakában különösen sok helyen megmutatkozott. Hazatéréshez vezethet az is, ha a migrációt a munkavállalás rövid és átmeneti, vagy többszöri és ismétlődő időszakának tekintették a résztvevők, és a tervezett munkavállalás idejének lejártával átmenetileg vagy tartósan hazatérnek, és a hazai munkaerőpiacon próbálnak elhelyezkedni. A munkát vállalók és a hazatérők és munkanélküliként magukat regisztrálók szerkezetét összehasonlítva fogalmazhatunk meg következtetéseket az emigráns népesség összetételéről, a migráció természetéről.¹⁶

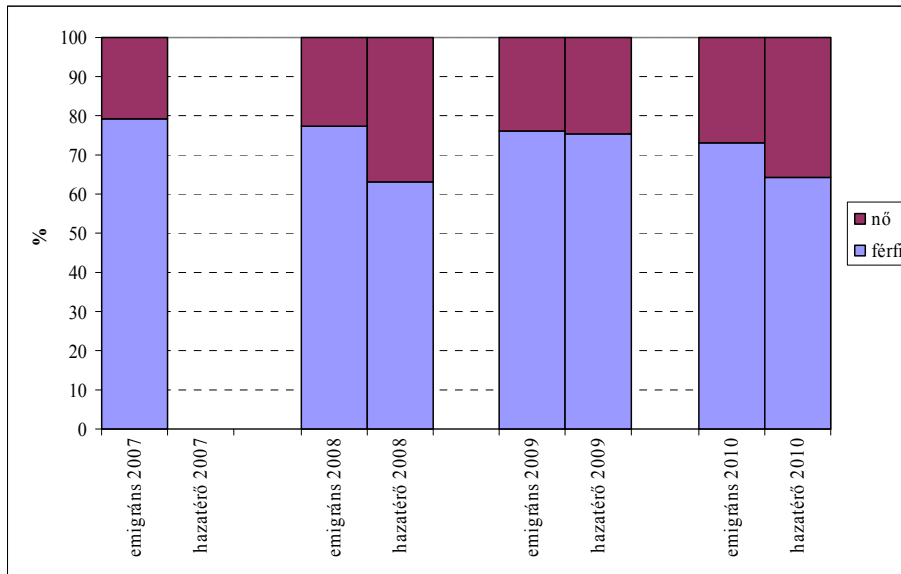
4.2.1 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők nemek szerinti eltérése

A munkaerő-felmérés alapján leírható külföldi munkavállalásban meghatározó a férfiak aránya, a munkanélküliként hazatérők között viszont határozottan több a nő, mint a külföldön munkát vállalók között, ami arra utal, hogy a nők rövidebb külföldi munkavállalási időszak után hazatérnek, és otthon próbálnak munkát keresni, és ebben határozottan eltérnek a férfiak munkavállalási helyzetétől, illetve stratégiájától. A külföldről, mindenképp a német munkaerőpiacról gyorsan kiszoruló férfiak hazatérése miatt 2009-ben a munkavállalók és hazatérők közötti arány nemek szerint nem tért el, 2010-ben azonban ismét visszaállt a korábbi helyzet. (10. ábra)

¹⁶ A hazatérők száma 2007-ben nem érte el az elemzéshez megfelelő értéket, ezért az elemzésből kihagyjuk, és csak a 2008-2010 időszakot vizsgáljuk.

10. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők nemek szerinti aránya, 2007-2010

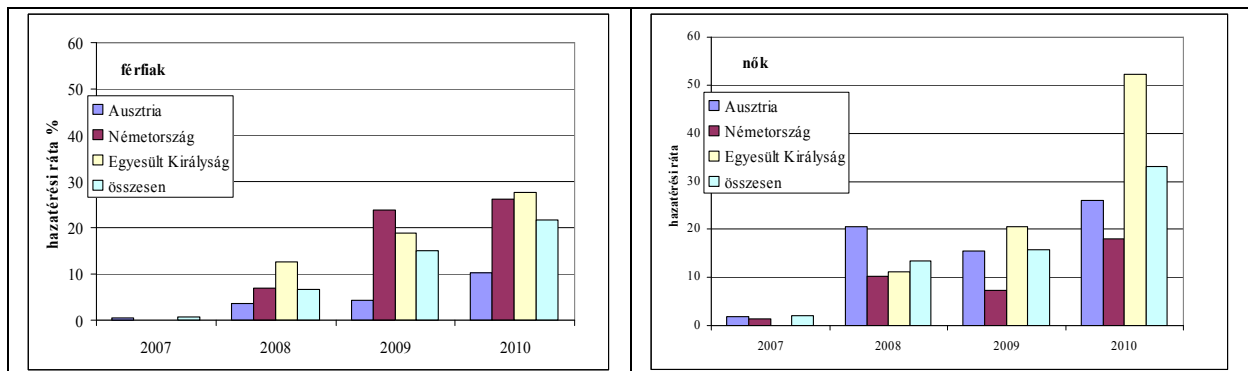

Forrás: HU LFS

A rövid időszak és a számok alapján csak következtethetünk a mögöttes magyarázatokra, alaposabb vizsgálatok segíthetnék annak megismerését, mi magyarázza a migráció nemek szerinti eltérését, és ez milyen további hatásokat jelent. Az előzőekben bemutatott hazatérési rátát nemenként is elkészítettük, eszerint látjuk, hogy a német munkapiacra kevésbé, de minden más országban és minden időszakban magasabb volt a nők hazatérési rátája, különösen az Egyesült Királyságból volt jelentős a visszaáramlók aránya. (11. ábra)

11. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők aránya, férfiak és nők, célországok szerint, %, 2007-2010

Forrás: HU LFS

4.2.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők életkor szerinti eltérése

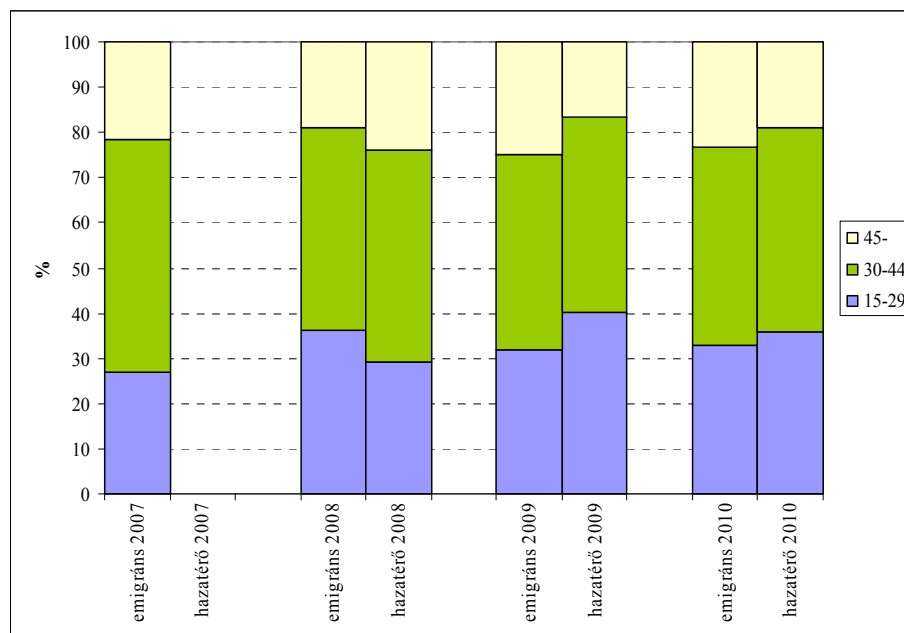
Nem tudjuk a férfiakat és a nőket külön korcsoportok szerint vizsgálni,¹⁷ együttesen azonban látjuk, hogy a munkavállaló és hazatérő csoportok között életkor szerint érzékelhető az eltérés. A válság elején, amikor a hazatérés fokozatosan éreztette a hatását, az idősebbek

¹⁷ A munkaerő-felmérés mintája nem tesz lehetővé részletes és többdimenziós vizsgálatot, a nemek és korcsoportok szerint vizsgálva túlságosan kicsi elemszámú cellákhoz jutnánk

hagytak fel relatíve nagyobb arányban a külföldi munkával és tértek haza, erre akár a természetes cserélődés is magyarázatot adhat. A következő években azonban a külföldön dolgozó munkavállalók összetételéhez viszonyítva a fiatalok relatív aránya nőtt a hazatérők között. A visszatérő fiatalok nagyobb arányát magyarázhatja a rövid munkapiaci részvétel, a sikertelenség vagy a munkalehetőség miatti csalódottság is, ráadásul a jelentősen fiatalodó migráns csoport magyarázhatja a próba és csalódottság miatti nagyobb arányú visszatérést. (12. ábra)

12. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők korcsoportok szerinti aránya, 2007-2010

Forrás: HU LFS

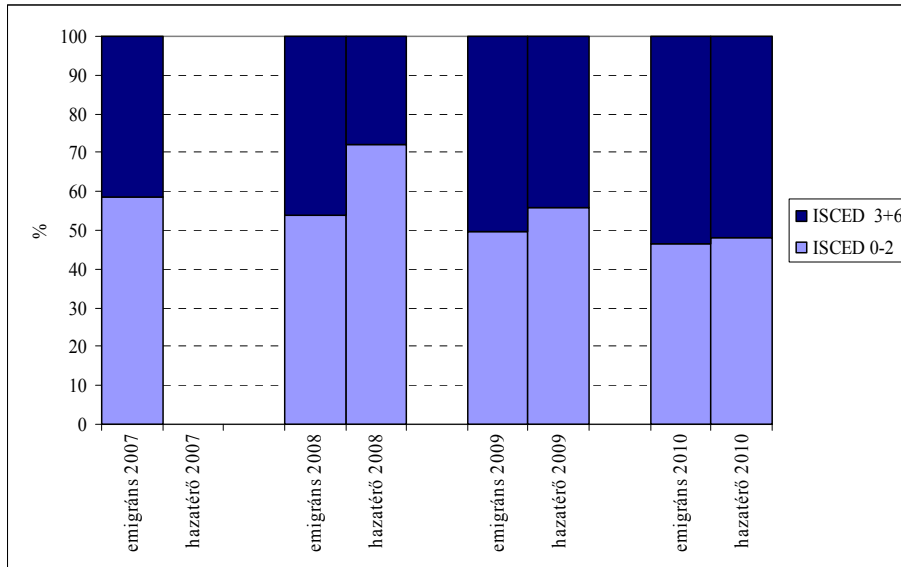
4.2.3 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti eltérése

A migránsok iskolai végzettségét két nagyobb csoportba sorolhatjuk: az érettségivel nem rendelkezők kevésbé kvalifikált csoportjába és a legalább érettségizett kvalifikált migránsok csoportjába. Az előbbi csoportba a legfeljebb nyolc általános iskolai végzettségűek és a szakiskolában szerzett szakmai tudással rendelkezők tartoznak (ISCED 1-2 csoportba tartozók), láttuk, hogy legfeljebb nyolc általános iskolai végzettségűek száma kicsi, ebbe a csoportba tehát alapvetően a szakmunkások tartoznak. A kvalifikáltabbak csoportjába az érettségivel, illetve a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tartoznak (ISCED 3-6 kategóriába tartozók), utóbbi száma viszonylag kicsi és migráns munkaerő-piaci helyzetük gyakran – túlképzett munkavállalóként – megegyezik a középfokú végzettségűekével. Természetesen további vizsgálatok elemezhetik a közép-és felsőfokú végzettségűek eltérő helyzetét, a mintanagyság korlátja miatt erre az összehasonlításra jelenleg nincs mód.

A migránsok és hazatérők közötti képzettség szerinti különbségeket vizsgálva látjuk, hogy a hazatérők között az alacsonyabban kvalifikáltak relatíve többen vannak, miközben összességében a migránsok kvalifikáltsága is nő. (13. ábra) A növekvő újabb emigrációban az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek aránya határozottan nő, talán ezzel is összefüggésben a visszatérők között is nő az arányuk.

13. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti aránya, ISCED kategóriák szerint, 2007-2010

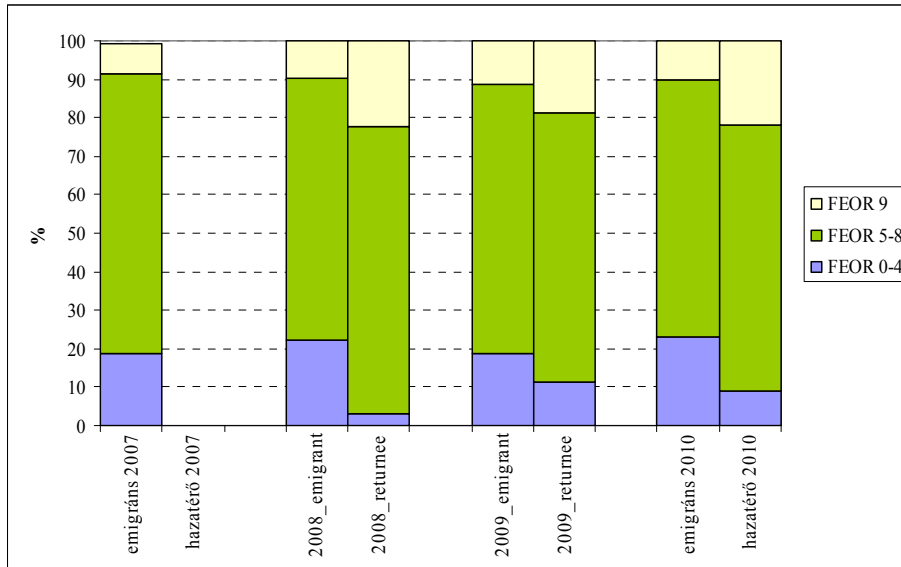
Forrás: HU LFS

4.2.4 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők külföldön végzett foglalkozásuk szerinti összetétele

Végül megvizsgáltuk a külföldön dolgozó és a hazatérő és munkanélküliként regisztrált népesség összetételét a külföldön végzett foglalkozások szerint. A hazatérők között lényegesen alacsonyabb a szellemi tevékenységet végzők aránya (FEOR 0-4 kategóriába tartozók együtt) mint a külföldön munkát vállalók között. A kvalifikálatlan, szakképzettséget nem igénylő munkát végzők (FEOR 9 kategória) pedig a külföldön dolgozókhöz képest nagyobb arányban térnek haza. Mindkét csoport esetében határozottan és stabilan érvényesül ez a jelenség, ami azt is mutatja, hogy talán a kvalifikációt nem igénylő munkahelyeken nagyobb a bizonytalanság, de a munkavállalók is inkább választják a cirkuláris életformával járó hazatérés és visszatérés stratégiát. A nem fizikai munkát végzők valószínűbben válnak rezidens, tartósan külföldön dolgozó migránssá. (14. ábra)

14. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők foglalkozás szerinti aránya, FEOR csoportok szerint, 2007-2010

Forrás: HU LFS

4.3 A hazatérő munkanélküliek migrációs tapasztalatai és munkaerő-piaci sajátosságai adminisztratív adatforrás alapján

A munkaerő-felmérés adatai alapján a hazatérő munkanélküli migránsokról elég részletes képet láthattunk, sok kérdést azonban a munkaerő-felmérés alapján nem lehet megválaszolni. Nem tudjuk, milyen tartósan vannak munkanélküli státuszban a mai munkanélküliek, és semmit nem tudunk a migráns előéletükről sem. Azt azonban láthattuk, hogy magas a hazatérők aránya, és összességében cirkuláris a magyarországi munkaerő-migráció természete. Ezért a hazatérő munkanélküliek adatforrásokkal jól megragadható csoportja egyben a migráció után hazatérőket is elég sok szempontból jól írja le.

Olyan adminisztratív adatbázis segítheti a migráció további megértését, aminek a segítségével a rendelkezésre álló egyéni adatok alapján a fenti hazatérő migráns csoport részletesebb elemzésére vállalkozhatunk. Ez az adatbázis az E301 nyomtatvány nyilvántartása, ami kutatási célokra alkalmassá tehető, részletes, egyéni adatokra építő adatforrás. Az adatbázis a külföldön dolgozók nyugdíjjogosultságának igazolására szolgáló dokumentum, nyilvántartása minden külföldi, nyugdíjra jogot adó munkavállalási eseményt tartalmaz, ezért a hazatérők vizsgált csoportjának munkatapasztalatait megbízhatóan írja le. Ennek az adatforrásnak a kutatási célú hasznosítása korábban még nem történt meg. A fentiek alapján a munkanélküli hazatérőkről okkal feltételezhetjük, hogy a migránsok jelentős csoportját lefedik, különösen azokat, akik nem tartósan dolgoznak külföldön, hanem részei a cirkuláris migrációnak, váltogatják a hazai és külföldi munkavállalást. Az elemzés egy adott pillanatig, 2011 februárjáig vizsgálta az E301 nyomtatvánnyal hazatérteket, tehát az elemzés a 2004. május és 2011. február közötti időszakra szól.¹⁸ Az E301 nyomtatvány nyilvántartás kutatásra alkalmassá tett (és anonimizált) adatforrásának a leírását az 1. melléklet tartalmazza.

¹⁸ Az adatbázis Magyarország Uniós csatlakozása, 2004 májusa óta tartalmaz adatokat.

4.3.1 Hazatérő munkanélküliek főbb tulajdonságai adminisztratív adatnyilvántartás alapján

Összesen 23503 olyan hazatérő munkanélküli szerepelt az adatnyilvántartásban, aki munkanélküli ellátást keresett azt követően, hogy hazatért. Több mint egyharmaduk korábban Ausztriában dolgozott, közel egynegyedük az Egyesült Királyságban. A hazatérők között kevés volt viszont a németországi munka után hazatérő munkanélküli, ami egybecseng a korábban látottakkal. A munkaerő-felmérés látókörébe is lényegesen kevesebb németországi munkavállaló került, mint amit a rezidens emigráns statisztika szerint láttunk. Ez egyértelműen arra utal, hogy Németországban tartósan és életvitelszerűen élnek többségükben azok, akik kinn dolgoznak, és az emigráns népességben látott arányukhoz képest nem is nagyon jelennek meg a cirkuláris migrációban, avagy munkanélküliként regisztrálva az E 301 munkanélküli adatbázisban. Számottevő arányban találhatóak viszont az E 301 adatbázisban a többi EU 15 ország mindegyikéből hazatérők.¹⁹ A férfiak határozott többségben vannak, a migránsok közel kétharmada férfi, de az egyes országok között nincsen szembetűnő különbség a nemek szerint, kivétel talán Olaszország, ahol felül, és Észak-Európa, ahol alul vannak reprezentálva a nők az átlagoshoz képest. (10. táblázat)

10. táblázat

E301 nyomtatvánnyal hazatérő migráns munkanélküliek a munkavégzés országa és nemek szerint, %

A munkavégzés országa	férfi	nő	együtt
Ausztria	34,8	36,5	35,4
Németország	5,9	7,1	6,3
Nagy-Britannia	22,5	24,7	23,3
Írország	6,6	5,5	6,2
Hollandia	6,2	2,9	5,0
többi Ny-Európa	3,6	5,3	4,2
Észak-Európa	2,7	0,9	2,0
Olaszország	5,9	10,3	7,5
többi D-Európa	3,3	3,9	3,5
Szlovákia	5,9	2,0	4,5
többi új EU ország	2,3	1,0	1,8
Egyéb (nem EU)	0,1	0,1	0,1
Total	100,0	100,0	100,0
<i>Fő (N)</i>	<i>14974</i>	<i>8529</i>	<i>23503</i>

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

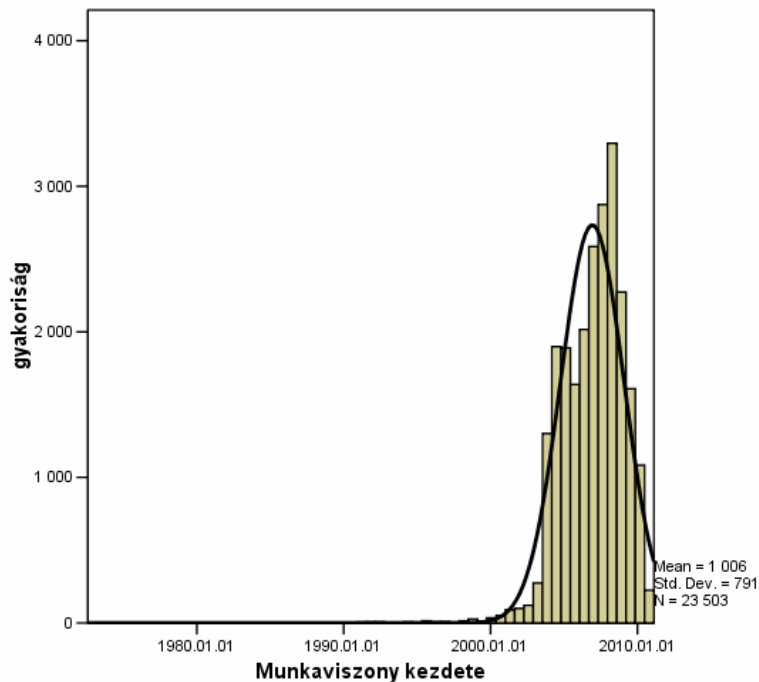
Forrás: E 301 kutatási adatbázis

A külföldön munkát vállalók egy része több migráns és munkanélküli időszakot váltogat, mások egy hosszabb vagy rövidebb időszak után tértek haza. Az összes munkanélküliként hazatért között olyanok is voltak, ha nagyon kevesen is, akik több évtizede dolgoztak külföldön, a többség azonban a 2000-es években dolgozott először külföldön. Sokan dolgoztak több éve külföldön azok közül, akik az adatbázisba kerültek. Az első külföldi munkaviszony kezdetének az időbeli megoszlását a 15. ábrán láthatjuk. (Az első munkaviszony kezdetének a 2004 májusában érvényes munkaviszony kezdete számít.)

¹⁹ Az átláthatóság kedvéért a nagyobb létszámú hazatérők célországait külön, a többi országcsopontonként összevonva mutatjuk be.

15. ábra

A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók első külföldi munkaviszonyának a kezdete

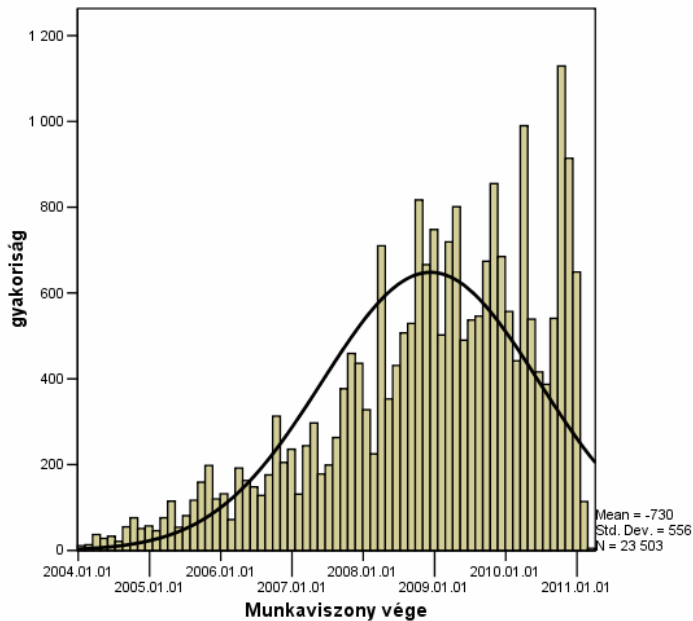

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

A külföldről hazatérők utolsó külföldi munkaviszonyának a végét a 16. ábra mutatja. Az érintettek egy része azóta lehet, hogy ismét külföldön dolgozik, de munkaviszonya sikeres és nem tért még haza, vagy elhelyezkedett, vagy visszavonult, vagy egyéb ok miatt nem jelent meg azóta az E 301 regiszterben. Az ábrán látjuk, hogy a válság hatására ugyan sokan tértek haza a közelmúltban, de a regiszterben korábbi hazatérők is elég sokan vannak. A hazatérés időpontja a legutolsó időszakokban koncentrálódik, de nem kizárólagos. Korábban is sokan visszatértek, a migráció számukra egy korábbi időszak alkalmazkodásának a története.

16. ábra

A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók utolsó külföldi munkaviszonyának a vége

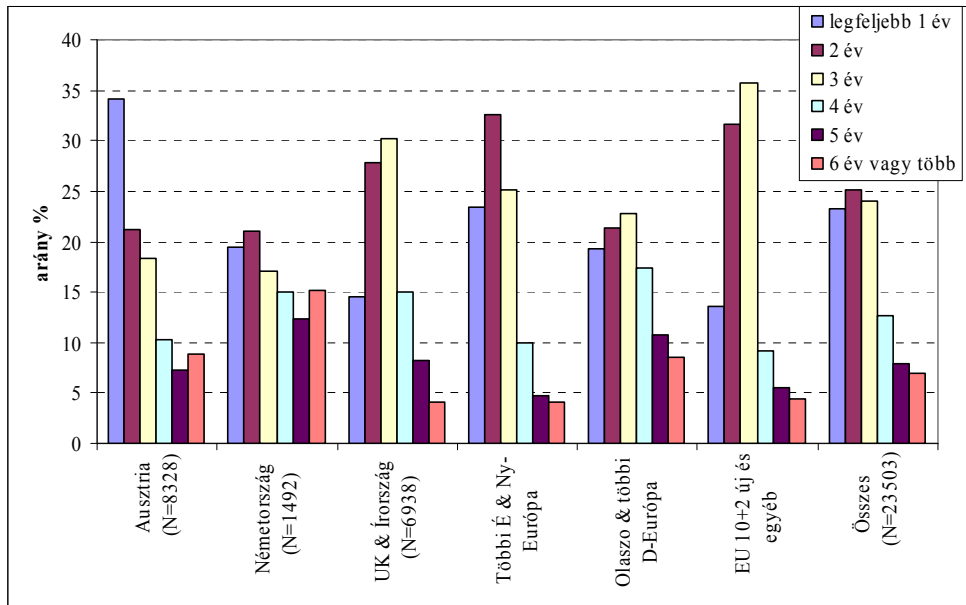

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

A 17. ábrán országonként látjuk, mikorra koncentrált a migránsok hazatérése és utolsó regisztrálása munkanélküliként. Azt is megvizsgáltuk, hogy van-e különbség országonként, és látjuk, hogy az országok között határozott különbség van aszerint, hogy mikor érkeztek sokan vissza és regisztráltatták magukat. A korábban Ausztriában dolgoztak esetében a leggyakoribb a nemrég hazatértek aránya, ami a folyamatos visszatérésnek és újabb munkavállalásig itthoni várakozásnak a gyakoriságából fakad. A többi országból korábban volt jelentősebb a hazatérés, ami egyértelműen a válsággal és annak a hazatérésre gyakorolt hatásával magyarázható. Németországból a hazatérők egyenletesen és viszonylag alacsony arányban érkeznek haza. (17. ábra)

17. ábra

A migránsok utolsó hazatérése és E301 regisztrációja óta eltelt idő

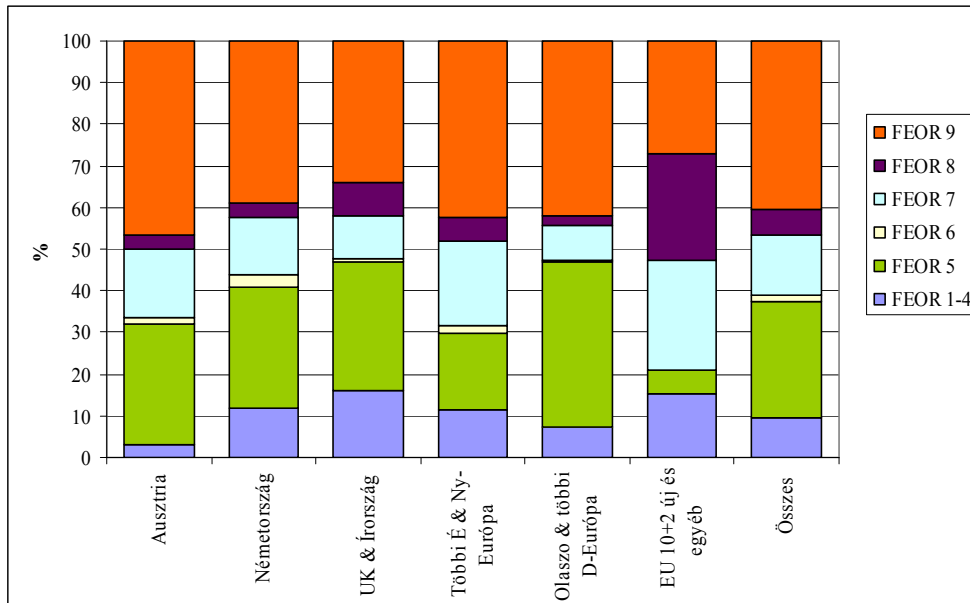
Forrás: E 301 kutatási adatbázis

4.3.2 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők szakmai összetétele

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérő munkanélküliek külföldön végzett munkájáról is pontos képet látunk a nyilvántartás szerint. Az utolsó külföldi munka alapján a hazatérő munkanélküliként regisztráltak jelentős részben szakképzettséget nem igénylő (FEOR 9 kategóriába tartozó) munkát végeztek. Ausztriában különösen magas ez az arány, de a többi régi EU országban sem sokkal jobb az összkép. Talán érdekes megemlíteni, hogy azok között, akik az új EU tagországokban dolgoztak, és onnan tértek haza, a végzett munkában alacsonyabb a szakképzetlen, magas a szakképzett összeszerelő és ipari munkavégzés aránya. Dél-Európában a szakképzettséget nem igénylő munkák mellett a szolgáltatásban végzett munkák aránya volt jelentős. Kevesen jelentek meg hazatéréskor munkanélküliként azok közül, akik nem fizikai munkakörökben dolgoztak. (18. ábra)

18. ábra

E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, országcsoportonként

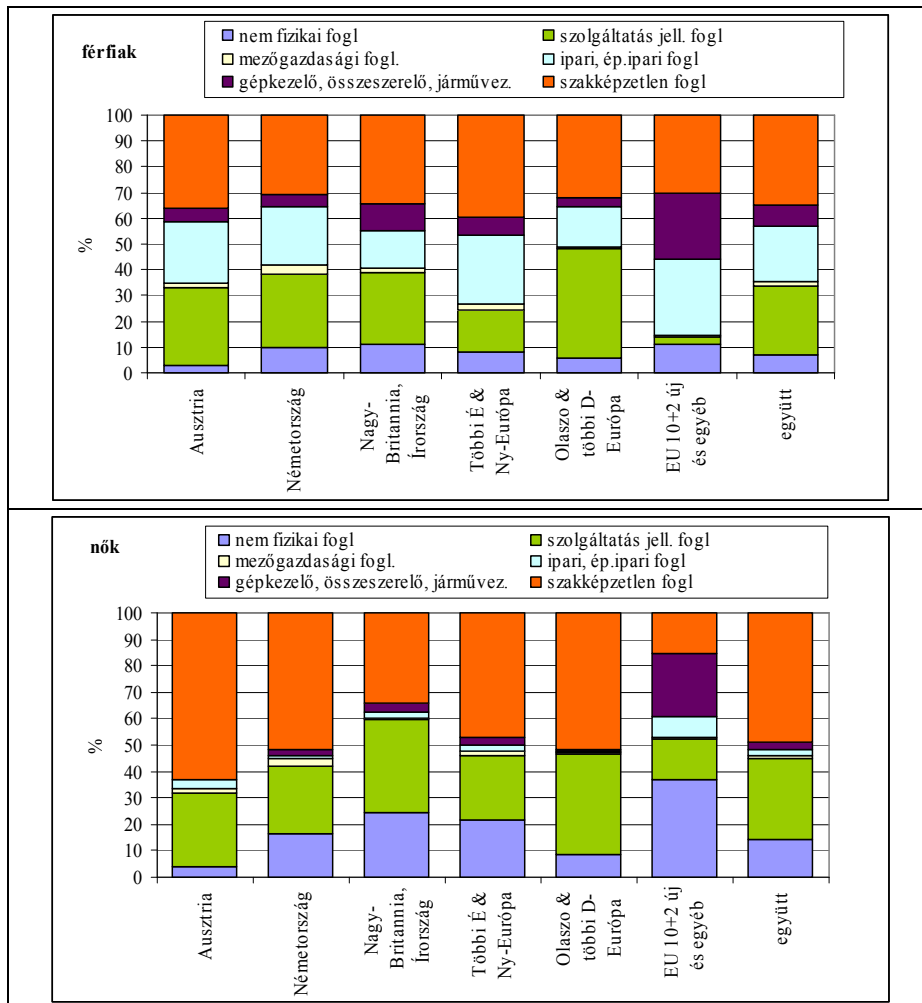

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

Izgalmasnak bizonyult nemenként megvizsgálni a fentieket, azt hogy az egyes országokban milyen munkát végeztek a férfiak, illetve a nők. Ezt a 19. ábra két panelja mutatja. A férfiak főleg szolgáltatásokat, ipari és építőipari foglalkozásokat és kicsit nagyobb arányban szakképzettséget nem igénylő munkákat végeztek, és országcsoportonként elég nagy a különbség. A nők ettől eltérő foglalkozásokat töltöttek be, magasabb az arányuk a szakképzettséget nem igénylő munkakörökben, különösen Ausztriában. Emellett szolgáltatásokat végeztek a nők, azt mindenütt közel azonos arányban. (19. ábra)

19. ábra

E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, nemek szerint, országcsoportonként

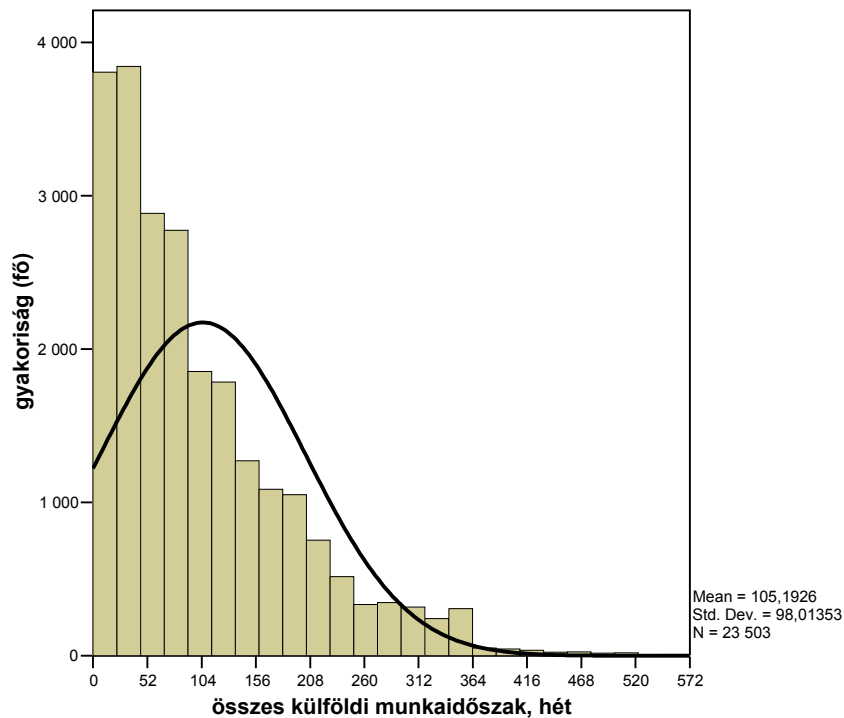

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

4.3.3 A külföldi munkavégzés időtartama: folyamatos és több spellből álló munkatapasztalat

Hosszabb-rövidebb külföldi munkavállalási tapasztalattal rendelkeznek a hazatérők, akik az E 301 nyomtatvány alapján munkanélküliként térnek vissza a hazai munkaerőpiacra. A legelső munkaviszony kezdete és az utolsó munkatapasztalat vége között eltelt teljes időszakot tekintve a tapasztalatok többsége fél-egyévnyi volt, ettől elmarad azok száma, akik másfél-két évnnyi munkatapasztalatot halmoztak fel. Az ennél hosszabb munkavállalási időtartam már lényegesen kisebb gyakorisággal fordul elő. (20. ábra)

20. ábra A munkatapasztalatok hosszának a gyakorisága

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

Összességében átlagosan kétévnyi külföldön szerzett munkatapasztalattal rendelkeznek a hazatérők. A nők esetében ez az időszak átlagosan valamivel rövidebb (101 hét) mint a férfiak esetében (107 hét). Célországokként is megvizsgáltuk, hogy jelentősebb eltérést láthatunk-e a külföldi munkatapasztalat hosszában. Az első munkahely országát vizsgáltuk, ezt tekintjük célországnak²⁰. A legtartósabban Ausztriában dolgoztak azok, akik Magyarországra visszatértek, átlagosan közel két és fél évig (132 hónapig), a többi országban a munkatapasztalat lényegesen elmaradt ettől. Ausztriában számottevően eltért a férfiak és a nők első és utolsó munkatapasztalata között eltelt idő. A férfiak átlagosan közel 3 évig, (142 hónap) dolgoztak külföldön, a nők alig több mint 2 évig (115 hónap). Németországban is a férfiak hosszabb munkatapasztalata a jellemző, és Nagy-Britanniában és Írországban is. A többi nyugat-, illetve észak-európai EU 8 országban viszont a nők munkatapasztalata volt hosszabb. (11. táblázat)

²⁰ A korábbi vizsgálatok alapján azt várhattuk, hogy az egyes munkavállalási időszakok során változtatják a célországokat azok, akik külföldön dolgoznak. Azt láttuk azonban, hogy az esetek túlnyomó részében nem ez volt a jellemző, aki valamelyik országban kezdett dolgozni, rendszerint ott dolgozott a továbbiakban is, kevés volt a változtatás. Az alaposabb elemzéshez azonban még az adatforrást pontosítani, finomítani szükséges.

11. táblázat

E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldi munkatapasztalatának időtartama országcsoportonként és nemeként, hét

	Teljes külföldön töltött idő, hét *	fő	szórás
Összesen			
férfiak	107,4	14974	102,1
nők	101,3	8529	90,2
összesen	105,2	23503	98,0
Ebből ország csoportonként			
<i>Ausztria</i>			
férfiak	142,0	5215	126,6
nők	114,8	3113	102,4
összesen	131,8	8328	118,8
<i>Németország</i>			
férfiak	100,8	890	146,0
nők	85,5	602	90,6
összesen	94,7	1492	126,8
<i>Nagy-Britannia, Írország</i>			
férfiak	99,0	4367	66,1
nők	91,8	2571	59,9
összesen	96,3	6938	64,0
<i>Többi É & Ny-Európa</i>			
férfiak	72,5	1870	64,7
nők	90,9	772	97,5
összesen	77,9	2642	76,2
<i>Olaszország & többi D-Európa</i>			
férfiak	106,0	1389	88,6
nők	108,0	1207	89,0
összesen	106,9	2596	88,8
<i>EU 10+2 új és egyéb</i>			
férfiak	50,6	1243	49,4
nők	71,7	264	129,8
összesen	54,3	1507	70,8

*első és utolsó munkavállalás közötti teljes időszak

Forrás: E 301 adatbázis

Az esetek nagyobbik felében a külföldi munkavállalás teljes időtartamában – az első munkavállalás kezdete és az utolsó munkavállalás vége közötti időszakban folyamatosan külföldön dolgozott az, aki egyszer már külföldi munkára vállalkozott. Kisebb megszakításokkal a teljes külföldi munkatapasztalat időtartamának legalább háromnegyedét munkával töltötte a külföldről E 301 nyomtatvánnyal hazatérők további közel egynegyede, és mindössze 25 százalék dolgozott nagyobb megszakításokkal külföldön. (12. táblázat)²¹

²¹ Azt nem tudjuk az adatbázis alapján megvizsgálni, hogy az egymást követő munkavállalási időszakok valóban új munkáltatót és ténylegesen új munkát is jelentenek, vagy csak adminisztratív feltételek miatt kell megújítani a szerződést, ezért az egyes munkavállalói spellek nem mutatják jól a munkahelyek cserélődését, országonként nagyok az eltérések. Az adatbázis finomításával ennek vizsgálata lehetségessé válhat.

12. táblázat

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők tényleges munkára fordított idejének az aránya a külföldi munkatapasztalat időtartamában, %

Tényleges munkavégzés aránya	megoszlás	Kumulatív megoszlás
idő kevesebb mint 25%-a	1,3	1,3
idő 25%-a és kevesebb mint 50%-a között	7,7	9,0
idő 50%-a és kevesebb mint 75%-a között	16,2	25,2
idő 75%-a és kevesebb mint 100%-a között	22,3	47,5
idő 100 %-ában	52,5	100,0

Forrás: E 301 adatbázis

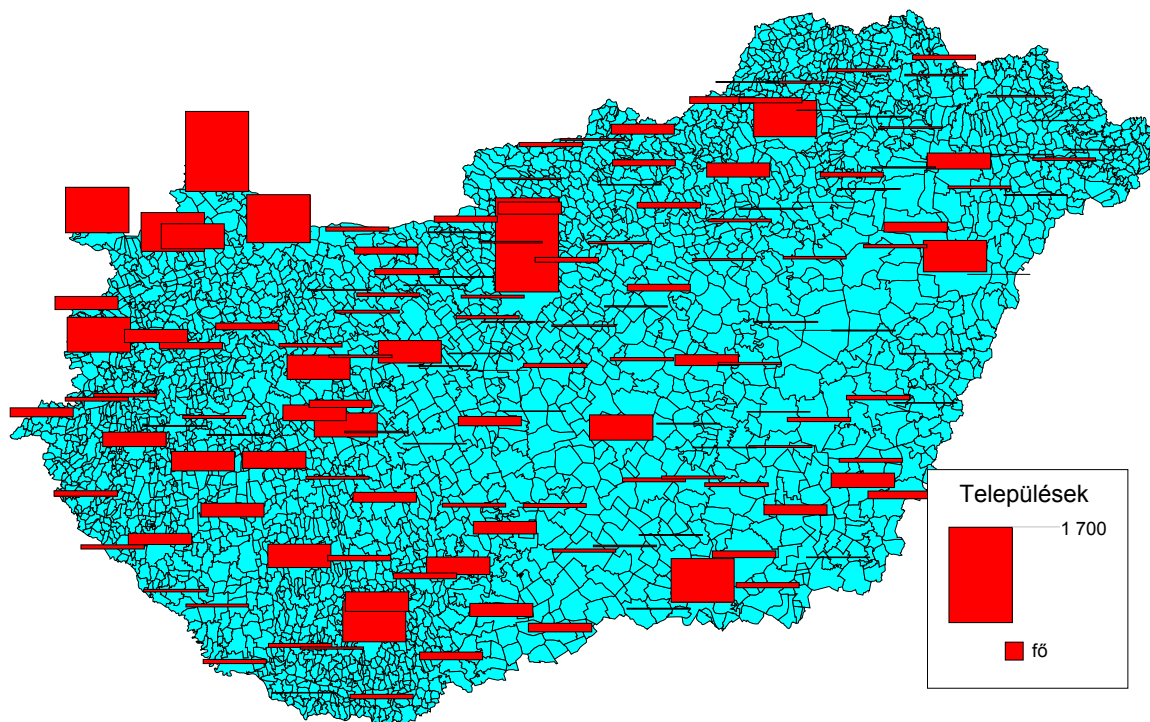
4.3.4 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyének regionális elhelyezkedése

Az E 301 nyomtatvány információi szerint a képbe került hazatérők lakhelye alapján vizsgálhatjuk, honnan indulnak külföldi munkavállalásra az érintettek. A hazatérők lakhelyét az E 301 ügyeit intéző munkaügyi központ településével közelítjük. Ennek alapján a régióban a hazatérő lakhelyéhez közeli települések jól mutatják a földrajzi sajátosságokat.

A 21. ábra térképén jól látszik, hogy a külföldi munkavállalás az ország nyugati felében elterjedt opció, a hazatérők különösen erősen koncentrálnak az osztrák határ közeli területen, valamint a fővárosban. De kisebb számban az ország távolabbi, észak-keleti részeiről is dolgoznak külföldön, az Alföldről azonban kevesen vállalnak migráns munkát.

21. ábra

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója szerint

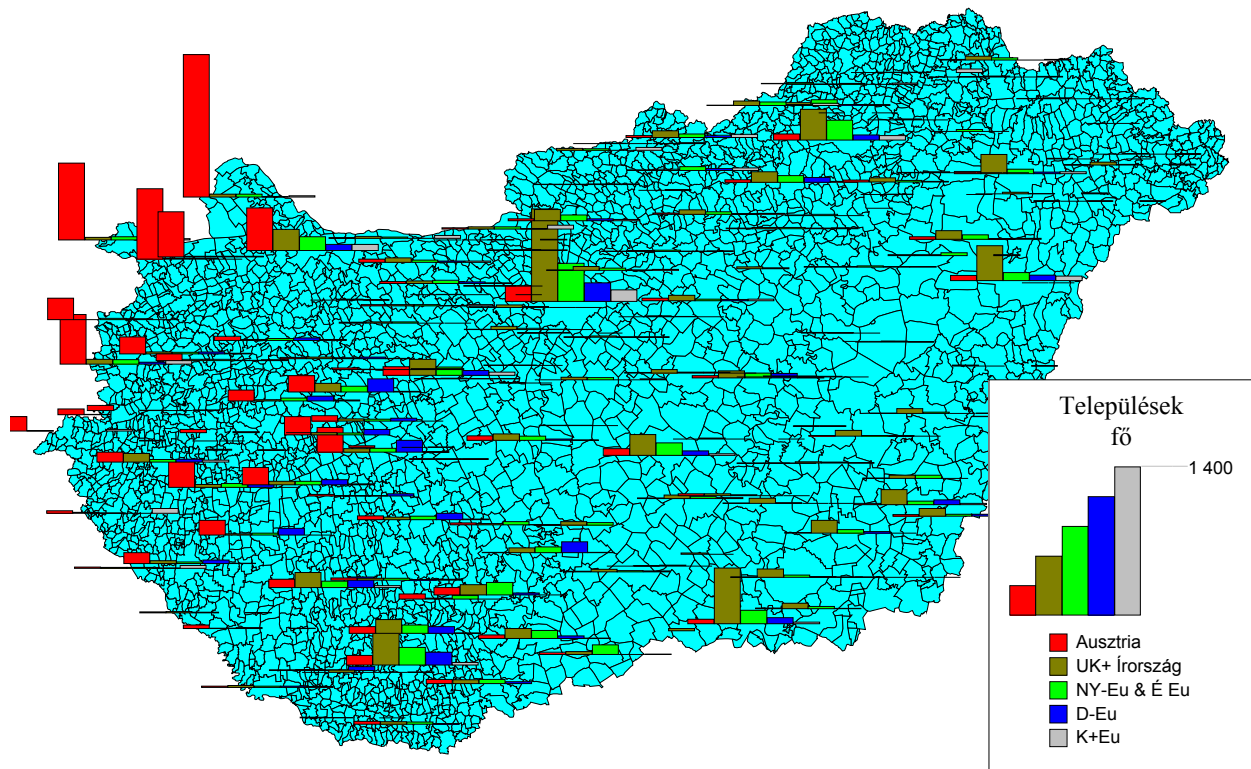
Forrás: E 301 kutatási adatbázis

Az ország egyes részei között jól látható különbségek vannak aszerint, hogy hol vállal munkát külföldön az, aki erre vállalkozik, Az egyes célországok alapján mutatja a lakóhely

szerint a külföldi munkavállalókat a 22. ábra. Ausztria vonzereje a határtól távolodva csökken, de az elég egyértelmű, hogy az ország nyugati részéből dolgoznak inkább Ausztriában. A Dunántúl déli részén Dél-Európa is vonzónak mutatkozik, és innen, valamint Észak-Magyarországról indulnak az Egyesült Királyságba, Írországba és más nyugat-európai országok felé.

22. ábra

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója és a munkavállalás célországai szerint

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

5 Magyarország részvétele az európai migrációban – EURES adatbázis alapján

Az EURES portál szerepe, feladata a mobilitás segítése, támogatása az Európai Unióban. Ezért kutatásunk végén megvizsgáltuk, hogy a magyarországi migránsok milyen mértékben, milyen formában hasznosítják az EURES portált. Mennyien keresnek a portálon keresztül munkát. Mindkét irányt vizsgáljuk, azokat a külföldieket, akik Magyarországon keresnek az EURES portálon keresztül munkát, és a magyarokat, akik külföldön keresnek munkát.

A vizsgálat alapja két információ: egyrészt a portálon munkakeresés céljából kitöltött adatlap alapján a személyről tudunk információt, tehát arról, hogy *ki jelenik meg az adatbázisban*, másrészt arról tudunk, *hol jelenik meg, hol él, aki állást keres a portálon keresztül*, és *hol keres munkát*. Arra az adatbázisban nyilvántartott adatok alapján természetesen nem tudunk választ kapni, hogy az adatbázisban megjelenők más módon is

keresnek-e munkát. Azt sem tudjuk, hogy az EURES adatbázis révén sikerült-e munkát találni, és ha sikerült is, az mennyire bizonyult sikeresnek és tartósnak.²²

Az alábbi elemzés első lépésként mégis fontos új eredményeket hozott. Az EURES szerepét a mobilitás ösztönzésében és javításában gyakran említik az európai és a hazai szakemberek, azonban a hálózat migrációban betöltött tényleges szerepét nem ismerjük, ilyen vizsgálat ismereteink szerint a korábbiakban még nem készült. Arról nem sokat tudunk, hogy ki és milyen céllal regisztrál a portálon.

A vizsgálatunk céljára azok adatait gyűjtöttük le a teljes EURES adatbázisból, akik magyar állampolgárok, illetve tartózkodási ország szerint magyarországi rezidensek, és az EURES adatbázis szerint regisztráltak az EURES honlapon, avagy a keresett országok között megjelölték Magyarországot (is) mint potenciális célországot. Az EURES központi adatbázisból lekért adatokat használtunk, a fentiek szerinti ismérvek alapján leválogatott sokaságot vizsgáltunk. Az adatbázisban szereplő adatok összerendezése és tisztítása után az adatokat egységes SPSS adat file-ba rendezve végezhetünk elemzéseket.²³

Az adatok megtisztítása után összesen 27 ezer magyar kapcsolattal rendelkező személy adatait vizsgálhattuk, akik részben Magyarországon éltek, részben magyarországi munkalehetőséget kerestek. A Magyarországot célként megjelölők lényegesen szerényebb arányban szerepelnek az adatbázisban, közel két és félszer annyian keresnek Magyarországról munkát, mint ahányan Magyarországot jelölték meg célországnak. Előbbiek – az adatok tisztítása és rendezése után – 19 ezren, a Magyarországot (is) célként megjelölők hozzávetőleg 8 és fél ezren voltak.

5.1 Az EURES portálon keresztül magyar munkahelyet keresők fő jellemzői

A magyarországi munkát keresők részben Magyarországon éltek, illetve magyarok voltak, emellett Romániából, illetve románok kerestek Magyarországon munkát, valamint a spanyolok és az olaszok száma volt viszonylag magas, de további EU 10, illetve más EU 15 országokból is kerestek magyarországi munkalehetőséget. (13. táblázat) A magyarországi munkát keresők döntő többsége (mintegy 8 ezer fő) felsőfokú végzettségű, legalább középfokú végzettsége 3300 főnek van, és ennél alacsonyabb iskolai végzettségük alig keresnek az EURES portálon magyarországi munkát.

²² A felhasználók ismerete alapján azonban ilyen vizsgálat lehetséges, a portált használók körében végzett adatfelvétel segítségével.

²³ A lekérdezést az NFSZ közbenjárásával az EURES brüsszeli központja végezte, köszönet érte Sértő-Radics Istvánnak. Az adatokat azonosítóval ellátva, több excel fileban kaptuk meg, ezeket a különálló részfile-okat az azonosító alapján rendeztük egységes SPSS adatfile-ba. A teljes vizsgált sokaságot az egyes dimenziók alapján adathiány miatt rendre szűkíteni kellett, ami a vizsgálható esetszámokat csökkentette. A részleteket a 2. mellékletben mutatjuk be.

13. táblázat

A Magyarországon EURES portálon keresztül munkát keresők a tartózkodás helye, illetve nemzetiség országa szerint

Tartózkodás helye/ illetve nemzetiség országa	Tartózkodási helye	Nemzetisége	Nemzetisége
	Magyarország	1. említés	2. említés
Magyarország	1975	628	144
Románia	766	814	109
Többi EU10	739	762	95
Spanyolország	2045	1945	134
Olaszország	1150	1138	77
Többi EU 15 + EGT	2270	2046	187
Nem EU	840	882	326
Nincsen	-	235	7378
összesen	9785	8450	8450

Forrás: EURES kutatási adatbázis

5.2 Az EURES portálon megjelenő magyar munkakeresők fő jellemzői

A magyarországi elvándorlást vizsgáltuk a tanulmányunkban, a továbbiakban ezzel szembesítjük, hogy az EURES adatbázis alapján kik használják a portált, a munkát keresők korábban leírt csoportjait megtaláljuk-e az EURES portálon munkát keresők között.

Mindenekelőtt láthattuk, hogy többségében Magyarországon élő magyar nemzetiségűek, akik Európában az EURES-en keresztül keresnek munkát, ám ha kicsi is az arányuk, de mégsem elhanyagolhatóak azok sem, akik Magyarországon élő külföldiek, és Magyarországról Európában keresnek munkát. (14. táblázat) A táblázat az egyének által említett első és második nemzetiséget is mutatja, ebből látszik, hogy az EURES portált használók nem elhanyagolható része több nemzetiséghez vagy állampolgársághoz is kötődik.

14. táblázat

Magyarországi tartózkodási hellyel rendelkező EURES keretében munkát keresők nemzetiségi hovatartozás szerint

Nemzetiség	A magyarországi tartózkodási hellyel rendelkezők			
	Első említett nemzetisége		Második említett nemzetisége	
	Fő	Megoszlás %	Fő	Megoszlás %
Magyar	17678	92.9	2370	12.5
Román	162	0.9	152	0.8
Egyéb EU10-beli	52	0,0	17	0,0
Spanyol	11	0.1	2	0.0
Olasz	10	0,0	8	0,0
Egyéb r EU 15 + EGT országbeli	123	0.6	75	0.4
Nem EU-beli	192	1.0	167	0.9
Nem ismert/ nincs	802	4,0	16239	85
N összesen	19030	100	19030	100

Kerekített megoszlás értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EURES kutatási adatbázis

A magyar nemzetiségűek döntő része Magyarországon is él, amikor munkát keres. Azok, akik első nemzetiségként a magyart említették, 99,6 százalékban Magyarországon is élnek, akik másodikként, azoknak is 97,8 százaléka tartózkodott Magyarországon, további közel 1 százalék Romániában élt. A többiek az EU fejlettebb országaiból, illetve Európán kívüli országokból keresnek az EURES portálon keresztül munkát. Nem gyakori tehát, hogy valaki magyarként más országban él, dolgozik, és onnan keres további munkalehetőséget. (ld.

15. táblázat) Összességében tehát, hogyha az EURES keretében munkát kereső magyarokat a továbbiakban a Magyarországon élőkkel közelítjük, láttuk, hogy ezzel nagy hibát nem követünk el.

15. táblázat

Magyar nemzetiségű munkát keresők tartózkodási hely szerint, %

Tartózkodási hely országa	Első említett nemzetisége magyar	Második említett nemzetisége magyar
Magyarország	99,6	97,8
Románia	0,1	0,9
Egyéb EU10 ország	0,0	0,1
Egyéb r EU 15 + EGT ország	0,2	0,7
Nem EU ország	0,1	0,5
Összesen	100,0	100,0
N	17757	2423

Forrás: EURES kutatási adatbázis

5.2.1 Az EURES portálon munkát keresők iskolai végzettsége és a keresett munkák jellege

Az EURES-en keresztül munkát keresők összetételét vizsgálva azt látjuk, hogy 56 százaléka férfi, közel negyven százalék (39%) a nő (és 5 százalék hibás kód miatt nem azonosítható). Képztség szerint vizsgálva látjuk, hogy a felsőfokú végzettségűek esetében nincsen különbség a férfiak és a nők arányában, míg a közép- és az alacsonyfokú végzettségűek esetében a férfiak lényegesen magasabb arányban keresnek munkát az EURES-en keresztül. (16. táblázat)

16. táblázat

Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok nemek és iskolai végzettség szerint, %

	Munkakeresők megoszlása összesen	Ebből végzettség szerint*			Összesen
		Felsőfokú végzettségű	Középfokú végzettségű	Alacsonyfokú végzettségű	
Férfi	56,3	48,7	63,5	73,5	57,7
Nő	38,8	49,4	34,8	24,4	40,5
Ismeretlen (hibás kód)	4,9	1,9	1,7	2,0	1,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N fő	19 030	5 767	5 508	1 236	12 511

Kerekített megoszlás értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

* Az iskolai végzettségre vonatkozó válaszok nem voltak teljes körűek, ezért eltér az összes álláskereső aránya és elemszáma a képztség szerinti összesen adatoktól

Forrás: EURES kutatási adatbázis

A férfiak túlsúlyát látjuk tehát az alacsony és főleg a középfokú végzettségű munkakeresők esetében, összhangban a tényleges migráció leírása során tapasztalt arányokkal. Figyelemreméltó azonban, hogy az EURES portálon munkát keresők közel fele, a nők esetében a munkakeresők nagyobb fele (56%) felsőfokú végzettségű volt, miközben a tényleges migráció jelentős részét nem a felsőfokú végzettségűek jelentik. Azt látjuk tehát, hogy az EURES portált munkakeresésre a felsőfokú végzettségűek hasznosítják a legerőteljesebben, messze a migrációban való részvételüket meghaladó arányban. (vö. 17. táblázat)

17. táblázat

Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok megoszlása az iskolai végzettség szerint, %

	Felsőfokú végzettségű	Középfokú végzettségű	Alapfokú végzettségű	Összesen
férfiak	38.9	48.5	12.6	100.0
nők	56.2	37.8	6.0	100.0
Ismeretlen (hibás kód)	48.5	40.5	11.0	100.0
összesen	46.1	44.0	9.9	100.0

Forrás: EURES kutatási adatbázis

Nem volt teljes a válaszadás a keresett szakmákra vonatkozóan, ezért a munkát keresők fele esetében nem tudtuk a keresett szakmát azonosítani. A válaszok alapján, amelyek rendelkezésre álltak, elég vegyes a kép, amit a 18. táblázat mutat be. Különösen kerestek a portálon keresztül a kvalifikált gazdasági, jogi adminisztratív munkakörök, de a szokásosan migránsokat vonzó vendéglátóipar is, és a keresett szakmák elég diverzifikáltak és konzisztensek a migrációs folyamatok leírása során tapasztaltakkal. Figyelemreméltó, hogy az iskolai végzettség szerint magas volt a felsőfokú végzettségű munkát keresők aránya, különösen a nők esetében és a keresett tevékenységek között is jelentős a felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozások súlya. Az adminisztratív, gazdasági és jogi foglalkozások aránya a nők esetében közel 1/3. A portálon a nem fizikai foglalkozások túlsúlya mellett számottevő arányban megjelennek a szokásos emigráns szakmák is, így a szálloda és vendéglátóipar, ipar és építőipar, mezőgazdaság, stb. A keresett foglalkozások csoportját részletesen mutatja be a 18. táblázat.

18. táblázat

Az első megjelölt keresett foglalkozás az EURES adatlapok szerint

	Férfiak	Nők	Összesen
Adminisztráció, gazdasági, jogi foglalkozás	11	31	19
Szálloda- és vendéglátóipar	13	19	15
Építőipar	13	0	8
Számítástechnika / IT	10	2	7
Ipari foglalkozás	11	1	7
Mezőgazdaság	7	4	6
Műszaki foglalkozás	9	2	6
Értékesítés, beszerzés, marketing	4	7	5
Kultúra, média, design	3	7	4
Környezetvédelem, egészségvédelem, takarítás	2	7	4
Egészségügy	3	7	4
Közlekedés	7	0	4
Karbantartás	4	0	3
Oktatás	1	5	3
Szociális munka	0	3	2
Szépségápolás	0	3	1
Kézműipar	2	1	1
Természettudományos foglalkozások	1	1	1
Biztonság, védelem	1	0	1
Összesen	100	100	100
Válasz azonosítható	5526	3431	9113
Nincs adat	48,5%	53,5%	52,1%
Fő összesen	10723	7382	19030

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EURES kutatási adatbázis

5.2.2 Az EURES portálon keresett preferált célországok

A külföldön munkát keresők országokra vonatkozó preferenciáit csak részben lehet azonosítani az EURES portálon megjelenő információk szerint. Akik megjelölték a keresett célországot, azok egy része sok lehetőséget is megjelölt, esetleg minden opciót bejelölt. A válaszokból kirajzolódó képet a 19. táblázatban mutatjuk meg, az első nyolc megjelölt opciót vettük számba, a továbbiak esetlegessége és kicsi aránya miatt itt tűnt értelmesebbnek a határ meghúzása.

Figyelemreméltó, hogy sokan voltak, akik a lehetséges válaszaik között elsőként magyarországi munkalehetőséget jelöltek meg.²⁴ Ausztria volt az első lehetséges válaszok között a legnépszerűbb, ezt az Egyesült Királyságban valamint Magyarországon keresett munkalehetőségek követték és az összes elsőként megjelölt preferenciák több mint háromnegyedét ezek a lehetőségek határozták meg. A másodikként megadott válaszok között már a magyarországi munkalehetőség nem jelent meg, és a legnépszerűbb második lehetőséget az Egyesült Királyságban és a Németországban végzett munka jelentette, de Ausztriai vonzereje a második lehetőségeként azok számára is jelentős, akik első opcióként mást jelöltek meg. Harmadik és következő opcióként Svájc, Hollandia és Írország vonzereje

²⁴ További vizsgálatot igényel majd, kik keresnek Magyarországon munkát, külföldi állampolgárok, akik most is Magyarországon dolgoznak, vagy mások. A magyarországi tartózkodási helyről munkát keresők nagy része, mint láttuk, magyar nemzetiségű is volt, a portál nyilvántartása szerint.

is érzékelhető, de csak a határozottan és tartósan jellemző fő migráns célországok után. (19. táblázat)

19. táblázat

A preferált célország aránya a választás sorrendje szerint, %

	Munkavállalás választott országa, %							
	1 válasz	2 válasz	3 válasz	4 válasz	5 válasz	6 válasz	7 válasz	8. válasz
Magyarország	21							
EU 10	3	6	2	1	1	1	0	0
Ausztria	36	16	3	1	0	0	1	0
Egyesült Királyság	21	23	11	4	2	1	0	1
Németország	5	23	21	10	4	2	0	1
Svájc	2	6	15	16	9	4	2	1
Hollandia	3	8	11	14	13	9	3	3
Írország	2	7	9	9	11	12	8	3
Olaszország	1	2	4	6	7	7	9	6
Svédország	1	2	4	7	8	9	10	11
Belgium	1	2	3	6	10	9	11	11
Spanyolország	1	2	3	4	6	7	6	8
Finnország	0	1	2	3	5	6	6	6
Norvégia	1	1	2	3	5	7	8	9
Franciaország	1	1	2	3	3	4	6	5
Dánia	0	0	1	3	4	7	8	10
Luxemburg	0	0	1	2	2	5	6	6
többi EU 15 + EGT	1	1	4	7	9	11	14	20
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
Total (N)	9409	5572	4395	3457	2692	2132	1711	1383

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EURES kutatási adatbázis

Összesítve az első, második és további választott preferált migrációs célországot a 20. táblázat áttekintő képet mutat arról, hogy milyen országokat választanának a Magyarországról munkát keresők. A legtöbben Ausztriát, kevéssel ettől elmaradva az Egyesült Királyságot és harmadik helyen Németországot jelölték meg azok, akik a portálon keresnek munkát. Kicsit marad el ettől Hollandia, Svájc és Írország vonzereje, és ettől is még kissé elmarad a többi országok preferáltsága, bár a nagyságrend érzékelhető. Az EURES-en keresztül keresett munkahelyek a preferált célországok szerint egybeesnek azzal a migrációs orientációval, amit a korábbi vizsgálatok alapján láttunk. Nemek között kicsi az eltérés a preferált országok szerint. (20. táblázat)

20. táblázat

A preferált célország a választás sorrendje szerint, nemenként%

	Munkavállalás választott országa		
	Férfi	Nő	Összesen
Magyarország	6.0	7.2	6.4
Ausztria	14.6	14.1	14.5
Egyesült Királyság	12.5	13.6	12.8
Németország	10.9	9.4	10.4
Hollandia	8.4	6.5	7.8
Svájc	6.8	6.4	6.7
Írország	6.7	6.0	6.5
Többi (nem megnevezett) EU 15 + EGT	4.3	6.4	5.0
Svédország	5.3	3.5	4.7
Belgium	4.1	4.9	4.4
Olaszország	3.5	4.6	3.9
Spanyolország	2.6	4.2	3.2
EU 10	2.9	2.1	2.7
Norvégia	3.0	2.1	2.7
Dánia	2.7	2.1	2.5
Finnország	2.7	2.0	2.4
Franciaország	1.6	3.0	2.1
Luxemburg	1.3	1.8	1.4
Összesen	100.0	100.0	100.0
Total (N)	19775	10465	30751

Forrás: EURES kutatási adatbázis

6 Tanulságok és kérdések a jövőre

A tanulmányban vizsgáltuk a magyar migráció legújabb fejleményeit, a munkavállalási célú külföldi munkavállalás trendjét, szerkezetét és a válság hatását, amit a migrációt követően hazatérők sajátosságainak az elemzésével igyekeztünk megragadni. A kutatás során az emigráció folyamatos növekedését mutattuk ki. A migrációt szokás a magyar munkavállalók alacsony mobilitási hajlandóságával, nemzeti karakterrel magyarítani. A migráció viszonylag alacsony szintje azonban folyamatosan nő, és a folyamat regisztrálása, leírása mellett arra is magyarázatot kell találnunk, miért emelkedik a külföldön munkát keresők aránya. A fejlemények szoros kapcsolatot mutatnak a gazdasági és szabályozási változásokkal; a gazdasági megszorítások és a válság hatása is érezhetően hozzájárult az emigráció növekedéséhez. A migráció vizsgálata a ma még alacsony szint mellett is előrejelzi, hogy lehetségesek az emigrációval együtt járó munkapiaci, gazdasági és szociális hatások, amelyekre növekvő migráció mellett fel kell készülnünk. A migráció a globalizálódott munkapiacok természetes jelensége, ami kedvező és kedvezőtlen hatásokkal jár egyszerre, más országok tapasztalatai is fontos tanulságokkal szolgálnak.

A migráció jelenségének a vizsgálatához jól használható adatforrásokra van szükség. A tanulmány a jelenség leírása és az eredmények elemzése mellett kísérletet tett arra is, hogy korábban nem használt adatforrásokat tegyen használhatóvá a migráció leírásához, elemzéséhez, és ebben sikeresnek is bizonyult. Az eredmények a korábbi migrációról ismert képet sok szempontból árnyalják, láthattuk, hogy a használt adatforrások alapján leírható, hogyan változik az egyes célországok irányába a munkavállalás, eltérő migrációs mintákat

tapasztalhatunk, és azt is, hogy a munkavállalási célú emigráció egyes országok felé láthatóan erősödik. A magyarok számára két legfontosabb hagyományos migrációs célországban, Ausztriában és Németországban nagyon eltérőek a munkakeresés és a munkavállalás szokásai, mint az újabb migrációs országokban.

Az adatforrások feltárása, kutatási célú hasznosítása szempontjából a kutatás pilot jellegű volt, és azzal a módszertani tanulsággal szolgált, hogy a használt adatbázisok a migráció leírására alkalmasak, bővítik és finomítják a migráció leírásának korábban használt forrásait. Az új adatforrások alkalmazásával a statisztikai leírások mellett egyéni adatokból álló adatbázisokat tudunk kialakítani és a migráció leírásához alkalmazni. A migráció vizsgálatához a munkaerő-felmérés alkalmazhatónak bizonyult, a további kihasználás lehetőségeinek egy része is megfogalmazódott. Emellett két további adminisztratív, illetve nagymintás, de kutatási célra nem használt adatforrás bázisán alakíthattunk ki egyéni adatokból álló adatforrásokat, az E301 nyomtatványok nyilvántartása a munkanélküliség hazatérőkről, az EURES portál adatai alapján a munkát keresőkről, amelyek hasznosságát is igazolták az eredmények. Olyan korábban kevésbé kihasznált adatbázisokat alkalmaztunk a vizsgálat céljára, amelyek egyrészt pontosították a korábbi kutatások során felvetett bizonytalan magyarázatokat, és újak megfogalmazására is lehetőséget nyújtottak. Emellett láthattuk, hogy az adatforrások alkalmazásában további lehetőségek vannak, a jelenlegi pilot vizsgálat igazolta, hogy az elemzés mélyíthető, az adatbázis további tisztításával a migráció eddig nem ismert sajátosságai tárhatóak fel. Mindez természetesen a mobilitás jól célzott támogatását és ösztönzését, a migrációból fakadó nehézségek és lehetséges konfliktusok elkerülését is segíthetik.

Hivatkozások

- Agunias, Dovelyn Rannveig (2006) From a Zero-sum to a Win-win Scenario.. Literature Review on Circular Migration, Migration Policy Institute, Washington DC, USA
- Black, Richard, Godfried Engbersen, Marek Okólski, and Cristina Pantîru eds. (2010) A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe, Amsterdam University Press - IMISCOE Research
- Hárs Á (2003) Channelled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements, Budapest Working Papers on the Labour Market (BWP) 2003/1 (SSRN Electronic Paper Collection <http://ssrn.com/abstract=465760>)
- Hárs Á (2009) Dimensions and Effects of Labour Migration to EU Countries. The Case of Hungary. In Galgóczi B, Leschke J, Watt, A (eds) EU Labour Migration since Enlargement. Trends, Impacts and Policies. Asgate 2009: 229-251
- Hárs, Á (2008) Migrációs tervek és megvalósulásuk. Okok, ösztönzők és visszatartó erők. Követéses vizsgálat LFS adatok alapján. Nem publikált kézirat
- Hárs, Á. (2008) Csatlakozás és csalatkozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció ((Enlargement and disappointment – (Hungarian labour market and migration) In Társadalmi Riport 2008 (Social report 2008) TÁRKI, 2008
- McLoughlin, Sheena, Münz, Rainer eds. (2011) Temporary and circular migration: opportunities and challenges, Working Paper No.35, European Policy Centre
- Sik E. 2005: Vándorlási hajlandóság. (Migration potential) Budapest: TÁRKI.
- Sik E. 2006: A vándorlási hajlandóság változatlan, sőt... . (Migration potential is stable, in fact ...) Budapest: TÁRKI.
- The Accession Monitoring Report 2007: May 2004 – December 2007. A joint online report by the Home Office, the Department for Work and Pensions, the HM Revenue & Customs and the Office of the Deputy Prime Minister. London (UK).
- Világbank (2011) Migration and Remittances Factbook , Világbank, Washington DC
- Walterskirchen, E (2009) Te Dimension and effects of EU Labour Migration In In Galgóczi B, Leschke J, Watt, A (eds) EU Labour Migration since Enlargement. Trends, Impacts and Policies. Asgate 2009: 149-169

Táblázatok, ábrák jegyzéke

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség megoszlása, %	11
2. táblázat AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség növekedése ország-csoportonként, %	12
3. táblázat Európa egyes országokban élő magyar állampolgárok száma, fő	13
4. táblázat Európa egyes országokban élő aktív korú (15-64 éves) magyar állampolgárok aránya, %	13
5. táblázat Európa egyes országokban élő magyar állampolgárok között a férfiak aránya, %	15
6. táblázat A migrációs szándékok alakulása, 1993–2010, %	17
7. táblázat A migrációs szándékok alakulása célországok szerint 2002, 2008, 2010, (%)*	18
8. táblázat A magyarok munkaerő-migrációja célországok szerint, 2007-2010, %	19
9. táblázat Férfiak és nők aránya a migrációs célországok szerint, %	19
10. táblázat E301 nyomtatvánnyal hazatérő migráns munkanélküliek a munkavégzés országa és nemek szerint, %	31
11. táblázat E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldi munkatapasztalatának időtartama országcsoportonként és nemenként, hét	38
12. táblázat Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők tényleges munkára fordított idejének az aránya a külföldi munkatapasztalat időtartamában, %	39
13. táblázat A Magyarországon EURES portálon keresztül munkát keresők a tartózkodás helye, illetve nemzetiség országa szerint	42
14. táblázat Magyarországi tartózkodási hellyel rendelkező EURES keretében munkát keresők nemzetiségi hovatartozás szerint	42
15. táblázat Magyar nemzetiségű munkát keresők tartózkodási hely szerint, %	43
16. táblázat Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok nemek és iskolai végzettség szerint, %	43
17. táblázat Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok megoszlása az iskolai végzettség szerint, %	44
18. táblázat Az első megjelölt keresett foglalkozás az EURES adatlapok szerint	45
19. táblázat A preferált célország aránya a választás sorrendje szerint, %	46
20. táblázat A preferált célország a választás sorrendje szerint, nemenként%	47

Ábrák jegyzéke

1. ábra Az emigráns magyar népesség korcsoportos megoszlása országonként	14
2. ábra Emigráns magyar népesség Európában, 1998-2010	16
3. ábra Emigránsok korcsoportok szerinti megoszlása a migrációs fő célországaiban, 2007-2010	20
4. ábra Emigránsok képzettség (ISCED kategóriák) szerinti megoszlása a migráció fő célországaiban, 2007-2010	21
5. ábra Emigránsok foglalkozás szerinti megoszlása a migráció fő célországaiban, 2007-2010	22
6. ábra Migrációban érintettek regionális megoszlása, 2007-2010	23
7. ábra Migrációban érintettek regionális megoszlása célországok szerint, 2010	24

8. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők száma és aránya, 2007-2010.....	25
9. ábra Munkanélküliként hazatérők és emigránsok aránya, célországok szerint, 2007-2010	26
10. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők nemek szerinti aránya, 2007-2010.....	27
11. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők aránya, férfiak és nők, célországok szerint, %, 2007-2010.....	27
12. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők korcsoportok szerinti aránya, 2007-2010	28
13. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti aránya, ISCED kategóriák szerint, 2007-2010	29
14. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők foglalkozás szerinti aránya, FEOR csoportok szerint, 2007-2010	30
15. ábra A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók első külföldi munkaviszonyának a kezdete	32
16. ábra A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók utolsó külföldi munkaviszonyának a vége.....	33
17. ábra A migránsok utolsó hazatérése és E301 regisztrációja óta eltelt idő.....	34
18. ábra E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, országcsoportonként .	35
19. ábra E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, nemek szerint, országcsoportonként	36
20. ábra A munkatapasztalatok hosszának a gyakorisága.....	37
21. ábra Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója szerint	39
22. ábra Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója és a munkavállalás célországai szerint	40

Mellékletek

1. Melléklet

Az E 301 adatforrás

Az adatforrás leírása

Az adatforrás alapját azok a nyomtatványok alkotják, melyeket az EU országaiban dolgozók hoznak magukkal abból a célból, hogy elismertessék a külföldi munkasorán munkanélküli ellátásra szerzett jogosultságukat. Ezek a juttatáshoz kapcsolódó adatgyűjtések tehát pontos azonosítóval rendelkeznek és megbízható az adatok tartalma is.

A munkanélküli ellátás nyomon követéséhez minden külföldi munkavállalási időszakról szerepel azonosításra alkalmas információ, éspedig több is, tehát az azonosítás biztos lehet (név, igazolvány száma és TAJ száma)

Az elemzéshez hasznosítható információ az illető neme, munkaviszony kezdete, vége, FEOR megnevezés, átlagkereset devizában és/vagy forintban, árfolyam, munkaviszony országa, lakóhely (település) és az ügyeket intéző munkaügyi kirendeltség (település).

Az adatok adatfile-ba rendezésének a legnagyobb gondja az volt, hogy az összesen több mint 71 ezer eset munkavállalási időszakot jelentett, és ezeket a munkavállalási tapasztalatokat a munkavállalóhoz úgy kell hozzárendelni, hogy egy részük esetében egy, másoknál több, vagy éppen nagyon sok munkavállalási időszak tartozott ugyanazon személyhez. Összesen 23503 főt sikerült az adatfile tisztításával azonosítani, akikhez a 71 ezer munkavállalási időszak tartozott. Ezek összekapcsolása lehetővé tette, hogy egy munkavállaló külföldi munkavállalási történetét le tudjuk írni. Az adatfile-ba az uniós csatlakozástól a lekérdezésig tartó időszakban munkanélküliséget regisztráló külföldi munkavállalás után hazatérőkre vonatkozik.

Az adatok szerkezete (XXX az anonimizált)

Ügyfél neve: XXX

MASZ XXX

Ügyfél neme

TAJ: XXX

Munkaviszony kezdete

Munkaviszony vége

FEOR megnevezése

Átlagkereset devizában

Árfolyam

Átlagkereset forintban

Munkaviszony országa

E301 kapcsolódó ország

Ügyfél címe XXX

Kirendeltség kódja

Kirendeltség neve:

Az E 301 alapján elkészített adatbázis szerkezete

Az adatok összekapcsolása után vizsgálhattuk a hazatérők nemét, munkavállalásuk kezdetét és az utolsó külföldi munkavállalás végét, a teljes külföldi munkavállalást és a külföldi munkavállalási időszakok közötti időszakokat, a FEOR megnevezésből kódolt FEOR kategóriákat (FEOR 1 számjegy), valamint a keresetre vonatkozó adatokat, a mintavégzés országát, a munkavállaló lakhelyét (település), illetve az ügyintézkést bonyolító kirendeltséget (települést), tehát a migránsok hazai lakhelyének a sajátosságait.

A vizsgálat számára az adatfile munkaigényes tisztítására, esetek összekapcsolására és a hiányzó adatok pótlására volt szükség, és a szöveges információk (FEOR) kódolására.

Az összekapcsolt és tisztított adatokat SPSS adatfile-ban dolgozhattuk fel.

A jelenlegi pilot vizsgálat mutatja, hogy az elemzés gazdag lehetőségeket kínál, és további adattisztítással (pl. a kereset adatok tisztításával, a hiányos helyekre gondos inputálással) tovább elemezhetővé válhatnak. A jelenlegi tanulmány az adatfile jelenlegi állapota szerinti elemzést mutat be, az adatokért köszönet az NFSZ munkatársainak, az EURES irodának és a számítástechnikai segítséget nyújtó Bunford Péternek.

2. Melléklet

Az EURES adatbázis

Az adatok lekérdezésének az ideje és módja

Az EURES adatbázis egy adott pillanat állását tükrözi, a lekérdezés pillanatában regisztrált munkavállalók adatait. Mivel a munkavállalók maguk regisztrálnak, vagy törlik fiókjukat, a rendszer ráadásul a 2 hónapig inaktív fiókokat automatikusan törli, az adatsokaság gyorsan változik. Az elemzés tehát egy pillanat lekérdezésén alapul. Feltételezhetjük azonban, hogy az eredmények szempontjából sokat nem változik az adathalmaz rövid időn belül, következtetéseinket 2011 februári lekérdezés alapján végezzük el.

A kialakított EURES adatbázis szerkezete

Az EURES lekérdezés külföldi munkavállalókra 4 db excel adat file-t eredményezett. Ezek a következők voltak:

- 'Jobseekers details' – ez a főbb adatokat, nemzet, állampolgárságot és a tartózkodás országát tartalmazta;
- 'Education' file az iskolai végzettség szintjét és a szakképesítést tartalmazta
- 'Profession' a keresett munka fajtáját és ágazatát tartalmazta
- 'Work location'. file pedig a munkavégzés keresett helyét ország és régió mélységig.

Az egyes adatfile-k sok esetet tartalmaztak, de sok volt bennük az egy személyhez tartozó ismétlődő válasz, az adatfile-okat ezért rendezni és tisztítani kellett. Az adatfile-k mindegyike tartalmazott azonosítót, így az egyes adatfile-k egy-egy személyi azonosítóhoz tartozó többszöri eseteit azonosítani tudtuk. ezeket a végleges SPSS file-ba többes válasz formába alakítottuk. Az egyes válaszok közül rendszerint legfeljebb három értéket vettünk figyelembe, az ennél több választ egyszerűen levágtuk, hiszen ezek a válaszok már kevés egyén esetében fordultak elő, és úgy tűnt nem módosítanák az eredményeket.

Végül az egyes adatfile-okat összesítettük egyetlen file-ba, így több dimenziót tartalmazó részletes adatbázis tudunk összeállítani. Az adatbázis szerkezete az alább felsorolt változókat tartalmazta, összesen közel 20 ezer főre vonatkozó adatot tartalmazott az EURES adatbázisa.²⁵

Közel 27 ezer fő szerepelt – az ismétlődő esetektől megtisztítva – az EURES adatbázisában, aki Magyarországgal kapcsolatban volt. Tartózkodási hely országa alapján a sokaság több mint 70 százaléka Magyarországról külföldön keresett munkalehetőséget, és mindössze 30 százalék volt azok aránya, akik Magyarországot jelölték meg valamilyen munkalehetőség keresésekor; illetve magyar nemzetiségű volt 66 százalék, valamint második nemzetisége volt

²⁵ A lekérdezett adatok az EURES-ben megjelenő minden Magyarországgal kapcsolatos migrációs esetet tartalmaztak, tehát a magyarok külföldi munkavállalásához szükséges keresést, és azon külföldieket is, akik Magyarországon akartak munkát találni. A lekérdezés egyben tartalmazta ezeket a személyeket, a jelent kutatási jelentéshez azonban kizárólag a külföldi munkavállalást előkészítő magyarok adatait mutatjuk be.

magyar a sokaság további 9 százalékának. Azaz 19-20 ezer potenciális munkaerő emigráns magyar szerepel az EURES adatbázisban, s ennek alig harmada-negyede, aki Magyarországra jönne.

**Magyarországra/magyarországról munkát keresők aránya az EURES adatbázisban,
N= 26965**

	Tartózkodási hely országa	Nemzetiség	2. nemzetiség
Magyar (ország)	70,6	65,9	9
Egyéb	29,4	30,2	5
Nincsen/nem ismert		3,9	86
Összesen	100,0	100,0	100,0

Az adat file-ban szereplő változók listája:

Változó tartalma	Változó neve
Azonosító kód	CVO_JOBSEEKER_ID
Tartózkodási hely országa	COUNTRY_OF_RESIDANCE
Nemzetiség	NATIONALITY_1
Második nemzetiség	NATIONALITY_2
Nem	GENDER
	contry_kod
	natonality_1_kod
	natonality_2_kod
	EDUCATION_higher_LEVEL_0_1
	EDUCATION_higher_LEVEL_2
	EDUCATION_higher_LEVEL_3
	EDUCATION_secondary_LEVEL_0_1
	EDUCATION_secondary_LEVEL_2
	EDUCATION_secondary_LEVEL_3
	EDUCATION_basic_LEVEL_1
	EDUCATION_higher_FIELD_0_1
	EDUCATION_higher_FIELD_2
	EDUCATION_higher_FIELD_3
	EDUCATION_seconday_FIELD_0_1
	EDUCATION_seconday_FIELD_2
	EDUCATION_seconday_FIELD_3
	EDUCATION_basic_FIELD_1
	NAME_1
	Name_kod
	MatchSequence2
	PrimaryLast1
	NAME_1_0_1
	Name_kod_0_1
	NAME_1_2
	Name_kod_2
	NAME_1_3
	Name_kod_3
	NAME_1_4
	Name_kod_4
	NAME_1_5
	Name_kod_5
	NAME_1_6
	Name_kod_6
	NAME_1_7
	Name_kod_7
	NAME_1_8
	Name_kod_8
	SECTOR
	FIELD_OF_PROFFESION
	PrimaryLast
	PrimaryFirst
	MatchSequence
	SECTOR_0_1
	FIELD_OF_PROFFESION_0_1
	SECTOR_2
	FIELD_OF_PROFFESION_2
	SECTOR_3
	FIELD_OF_PROFFESION_3

Magyarok külföldi munkavállalása

Készítette:

Kopint-Tárki Zrt

Kutatásvezető:

Hárs Ágnes vezető kutató

**Budapest,
2011. március**

Tartalom

Vezetői összefoglaló	4
Executive summary	6
Bevezetés	8
1 A külföldi munkavállalás – elméleti és elemzési keret	8
1.1 A migráció értelmezése és fogalmi pontosítása	8
1.2 Definíciók, adatforrások, adathiányok	9
2 A külföldi munkavállalás: főbb trendek és nemzetközi összehasonlítás	10
2.1 Migránsok aránya Európában	10
2.2 Magyar emigráció Európában	12
3 A magyarok európai munkavállalása	16
3.1 Migrációs potenciál, a munkavállalási célú migrációra vonatkozó tervek és várakozások	16
3.2 Munkavállalási célú emigráció – a magyar munkaerő-felmérés alapján	18
3.3 A munkavállalási célú migráció szerkezete	19
3.3.1 Migránsok nemek és célországok szerint	19
3.3.2 Migránsok életkori sajátosságai	20
3.3.3 Migránsok iskolázottsága, képzettsége	20
3.3.4 Migránsok foglalkozása a munkavállalás során	22
3.3.5 Migránsok rekrutálódása, regionális különbségek	23
4 A válság hatása és a külföldi munkavállalók hazatérése	24
4.1 Emigránsok és hazatérők	24
4.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők eltérő összetétele	26
4.2.1 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők nemek szerinti eltérése	26
4.2.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők életkor szerinti eltérése	27
4.2.3 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti eltérése	28
4.2.4 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők külföldön végzett foglalkozásuk szerinti összetétele	29
4.3 A hazatérő munkanélküliek migrációs tapasztalatai és munkaerő-piaci sajátosságai adminisztratív adatforrás alapján	30
4.3.1 Hazatérő munkanélküliek főbb tulajdonságai adminisztratív adatnyilvántartás alapján	31
4.3.2 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők szakmai összetétele	34
4.3.3 A külföldi munkavégzés időtartama: folyamatos és több spellből álló munkatapasztalat	36
4.3.4 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyének regionális elhelyezkedése	39
5 Magyarország részvétele az európai migrációban – EURES adatbázis alapján	40
5.1 Az EURES portálon keresztül magyar munkahelyet keresők fő jellemzői	41
5.2 Az EURES portálon megjelenő magyar munkakeresők fő jellemzői	42
5.2.1 Az EURES portálon munkát keresők iskolai végzettsége és a keresett munkák jellege	43
5.2.2 Az EURES portálon keresett preferált célországok	45
6 Tanulságok és kérdések a jövőre	47
Hivatkozások	49
Táblázatok, ábrák jegyzéke	50
Táblázatok jegyzéke	50
Ábrák jegyzéke	50

Mellékletek.....	52
<i>1. Melléklet</i> Az E 301 adatforrás.....	52
<i>2. Melléklet</i> Az EURES adatbázis.....	53

Vezetői összefoglaló

A külföldi munkavállalás része a modern gazdaságok munkapiacainak, a migráció elválaszthatatlanul összefügg a globalizálódás folyamatával. Az Európai Unió számára a munkapiaci alkalmazkodás fontos elemeként fogalmazódik meg a migráció, a mobilitás ösztönzése az Uniós politikák fontos része. Magyarországon a migráció szerepe és jelentősége nem fogalmazódik meg explicit módon és a hazai munkapiaci-, oktatási- és egyéb politikákban nem jelenik meg hangsúlyosan. A migrációval kapcsolatos diskurzusokban inkább a bevándorlás, mint az elvándorlás kérdése jelenik meg, miközben a külföldi munkavállalás nem elhanyagolható nagyságrendű népességet érint és folyamatosan nő.

A különböző statisztikákat elemezve azt becsülhetjük, hogy 2010-ben a hazai népesség mintegy 2 százalékát érintette tartósan vagy rövidebb ideig az Európába irányuló munkavállalás, tehát a munkavállalási célú emigrációban a hazai foglalkoztatottak hozzávetőleg 5 százaléka vett részt. A preferált országok között azonban jelentősek az eltérések. A Németországban dolgozó munkavállalók nagy része tartósan él és dolgozik külföldön, míg az Ausztriában vagy az Egyesült Királyságban és kisebb részben a többi EU 15 országok munkaerőpiacain megjelenő magyar állampolgárok közvetlenebb kapcsolatban vannak az otthoni családtagjaikkal, illetve gyakrabban térnek vissza a hazai munkaerőpiacra és vállalnak ismét munkát külföldön.

A munkavállalás szerkezete célországokként eltérő, a magyarok hagyományosan Németországban és Ausztriában vállaltak munkát, mindkét országban jellemzően szakmunkások dolgoznak, míg az újabb célként megjelenő EU 15 országok, mindenekelőtt az Egyesült Királyság munkaerőpiaca iskolázottabb munkaerőt vonz, nem szükségképpen kvalifikáltabb munkahelyekre. Ezekben az országokban jelentősebb a túlképzett, a munka jellegéhez képest túlkvalifikált migráns munkavállaló jelenléte.

A külföldi munkavállalást követően sokan térnek vissza, és jelennek meg a hazai munkaerőpiacon. Számottevő volt a válság időszakában a visszaáramlás, és jelentős volt a munkanélküliként hazatérők aránya. Utóbbi csoportot a statisztika pontosabban tudja nyilvántartani. A munkanélküliként visszatérők magas aránya egyrészt arra utal, hogy a külföldi munka után nem egyszerű a megfelelő hazai munkalehetőséget megtalálni, másrészt a hazatérők számára a külföldi munka során felhalmozott anyagi források lehetővé teszik, hogy az első munkaalkalom elfogadása helyett alaposan körülnézzenek, és regisztrált munkanélküliként keressék meg a megfelelő munkalehetőséget, illetve annak hiányában kivárják a következő külföldi munkalehetőséget.

A kutatásunk a migrációról ismert korábbi képet sok szempontból árnyalta, az egyes országokban eltérő migrációs mintákat tapasztalhatunk, és azt is láthattuk, hogy a munkavállalási célú emigráció egyes országok irányába határozottan erősödik. A két legfontosabb hagyományos migrációs célországban, és különösen Németországban, lényegében változatlan a korábban kialakult migrációs gyakorlat, miközben a migráció növekedése mindenekelőtt az újabb migrációs országok felé irányul, ahol nagyon eltérőek a munkakeresés és a munkavállalás szokásai.

Az Európai Unió mobilitást segítő és támogató eszköze az EURES portál. Kevésbé ismert azonban az EURES tekintélyes nagyságú adatbázisának hasznosítása és kihasználása. Megvizsgáltuk, hogyan használják a magyarok munkakeresésük során az EURES adatbázisát. Az EURES használói között sok a magasán kvalifikált, felsőfokú végzettséggel rendelkező. Azt láttuk, hogy a magasán kvalifikáltak és a nem fizikai foglalkozásokat keresők a tényleges migrációban való részvételükhöz képest a portál használói között felül vannak reprezentálva. Különösen a nők használják ily módon az EURES-t, többségük magasán kvalifikált és magas kvalifikációt igénylő, nem fizikai foglalkozásokat keres a portálon keresztül. Ugyanakkor a keresett célországok alapján vizsgálódva a fizikai foglalkozásokat keresők szakmai összetétele megfelel a tényleges migráció gyakorlatának, ez arra utal, hogy feltételezhetően a munkakeresésben ez a csoport is használja az EURES portált. Azt azonban nem tudjuk, hogy az EURES portálra bejelentkezés mellett milyen más munkakeresési technikákat használtak és használnak a portálon munkakeresőként regisztráltak, és azt sem, hogy az EURES mennyiben járult hozzá a munkavállalás sikeréhez. Ilyen vizsgálatokat az EURES felületén, a vizsgálat eredményeinek ismeretében lehet, és hasznos lenne végezni.

A migráció jelenségének leírása mellett kutatásunk fontos módszertani tanulsága, hogy több olyan, korábban kevésbé kihasznált adatbázist alkalmazhattunk a migráció vizsgálata céljára, ami egyrészt pontosította a korábbi kutatások során felvetett bizonytalan magyarázatokat, másrészt újak megfogalmazására is lehetőséget nyújtott. Ilyen forrás a munkaerő-felmérés, valamint a munkanélküliként regisztrált hazatérő migránsok E 301 nyomtatványainak nyilvántartásából kialakítható adatbázis. Az adatforrások alkalmazásában további lehetőségek vannak, a jelenlegi pilot vizsgálat alapján láthatjuk, hogy az elemzés mélyíthető, az adatbázis további tisztításával a migráció eddig nem ismert sajátosságai tárhatóak fel. Mindez természetesen fontos szakmapolitikai haszonnal jár, a mobilitás jól célzott támogatását és ösztönzését, a migrációból fakadó nehézségek és lehetséges konfliktusok elkerülését is segítheti.

Executive summary

Labour migration is essential part of the global labour markets of the modern economies. Employment abroad is element of the globalisation process, consequently, migration and mobility encouragement is part of the incentives of labour market adjustment on European level in the European Union policy inventions. In Hungary the relevance and importance of migration is marginally perceived and has only marginally incorporated in national labour market, educational and other policy documents. Discourses on migration focus rather on immigration than on emigration while foreign employment of Hungarians is on increase and a gradually growing share of Hungarian employed population is involved

Based on various statistical data sources the share of the Hungarian nationals involved in foreign employment for a shorter or longer period in the space of the European Union can be estimated as high as 2 per cent. That is, the share of labour emigration may reach around 5 per cent of the employed population. Differences are considerable across the preferred destination countries, however. The labour emigrants who are employed in Germany are more likely employed for a longer period and become resident in the destination country while those who are employed in Austria or in the United Kingdom and in other EU 15 countries are more connected to the home country. They regularly see their family and more frequently return to the home labour market or commute between the home and the foreign labour markets.

Hungarians traditionally prefer Germany and Austria as main destination countries for labour emigration and skilled labourer are most likely involved in labour emigration. The more recent magnet countries for labour emigration, mainly the United Kingdom and some other EU 15 countries attract more qualified labour with secondary or higher education. The jobs offered are less qualified; however, over qualification of the migrant labour is common in these countries.

Following a shorter or longer period of foreign employment labour migrants return to the national labour market and remarkably share of them is returning as unemployed. Hungarian labour emigration is increasing in a period when mainly return migration is on increase, due to the effects of the crisis. Signs of return migration are evident; return migration is stronger from the new destination countries. Return migration was considerable during the crisis; nevertheless the share of returnees is high on general. The reason is connected to the fact that returnees can hardly find a convenient job and they are unemployed during the transition period while they are looking for a good job at home or return abroad.

The research on the recent development of labour emigration revealed some new evidences and considerably modulated the knowledge on emigration. There are differences across destination countries. The emigrant population heading to these countries is fragmented and the fragmentation is important new evidence. Migration is on increase to the new destination countries, that is, the structure of migration will likely be transformed to a new pattern.

The EURES is a measure to back up mobility all over the European Union. There is little knowledge on the exploitation of the EURES database by the Hungarian labour

emigrants. Looking more in details, considerable share of users of the EURES are highly qualified. The most frequently preferred jobs are non manual jobs that require higher qualification. They are overrepresented, among the EURES users, especially in case of female, compared to their presence in the real migration process. Nevertheless, we may suppose that EURES is used, at least partly, for job search for manual workers as well. The main characteristics of users of the EURES who are looking for manual jobs correspond to the structure of the real characteristics of emigration regarding jobs, destination countries; etc. There is no evidence on the variance of job search techniques and the role of EURES in this context. EURES surface has the advantage to initiate research to deepen the knowledge in this field.

Beyond the new evidences regarding migration process an additional important methodological lesson of the present research is that exploitation of previously unused data sources lead to more detailed and deep knowledge on migration. The pilot research to exploit LFS, the administrative register of the E 301 form and the EURES database proved to be successful. Better understanding of emigration and opening the window to new data bases for farther research has the policy relevance to properly encourage mobility and avoid disadvantages arising from the increasing emigration process.

Bevezetés

A magyarok külföldi munkavállalása nemzetközi összehasonlításban szerény, elmarad a hasonló gazdasági és történeti múlttal rendelkező volt szocialista országok nagy részében tapasztalt migrációs hajlandóságtól. Ezt mutatták az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott 8 közép-kelet-európai országban és a 2007-ban csatlakozott 2 új tagországban az előzetes várakozásokat mérő migrációs potenciál vizsgálatok, és a tényleges migráció későbbi tapasztalatai a rendelkezésre álló adatforrások alapján is megerősítik az előzetes várakozásokat. Az Unió bővülésének jelentős hatása volt a munkavállalás alakulására, a munkaerő szabad áramlásának a lehetősége növelte az új tagországokban a munkavállalói kedvet, a fokozatos bevezetés hatására az új tagországok polgárai országoként eltérő intenzitással éltek a lehetőséggel, és a munkavállalók az Unió egyes országaiban eltérően, de összességében növekvő arányban jelentek meg. Mindezek hatására az Unió régi és új országai között a migráció határozottan növekedett. A pénzügyi és az ezt követő gazdasági válság hatására a folyamat – átmenetileg – megtorpant, és jelentős visszaáramlás is elindult a migránsokat fogadó országokból a kibocsátó országok felé.

Az alábbi tanulmány ebben az európai folyamatban a magyar munkaerő-migráció helyét, szerepét, a folyamatban résztvevő migránsok egyéni sajátosságait mutatja be. A külföldi munkavállalás és különösen a válság hatását vizsgáljuk a rendelkezésre álló adatforrások segítségével, és kísérletet teszünk arra, hogy olyan korábban nem használt adatforrásokat használjunk az elemzéshez, amelyek segítségével újabb, árnyaltabb összefüggések vizsgálhatóak. A tanulmány első része általános elméleti és módszertani keretet fogalmaz meg, majd a következő két fejezet az EU-ban tapasztalható újabb migrációs trendeket és a magyar emigráció sajátosságait vizsgálja. A negyedik rész a válság hatását és a visszaáramló migrációt elemzi. Az ötödik fejezetben az EURES adatbázis segítségével azt vizsgáljuk, hogy kik vesznek részt az Unió migrációjában az EURES portál segítségével. Végül a hatodik rész néhány összegző következtetést és módszertani lehetőséget, tanulságot fogalmaz meg.

1 A külföldi munkavállalás – elméleti és elemzési keret

1.1 A migráció értelmezése és fogalmi pontosítása

A külföldi munkavállalás része a modern gazdaságok munkapiacainak, a migráció elválaszthatatlanul összefügg a globalizálódás folyamatával. A migráció az Európai Unió számára a munkaerő-piaci alkalmazkodás fontos elemeként fogalmazódik meg, a mobilitás ösztönzése az Unió politikák elemei része. Ennek a folyamatnak fontos állomása, az Európai Unió szabadságjogainak bővülési folyamatában az utolsó lépés volt a munkaerő szabad áramlásának a megvalósulása. A munkapiacok globalizálódásának folyamata azonban ellentétes és bonyolult lépéseken keresztül megy végbe. Az egyes országok saját munkapiacait védik a számukra nem kívánatosnak vélt külföldi munkavállalóktól. A munkapiacok megnyitása, a munkavállalási lehetőségek és a ténylegesen megvalósuló migráció ellentmondásos folyamatok eredőjeként alakul.

A migráció lehetséges kerete, szabadsága vagy korlátozottsága, az alakulására ható hajtóerők (push és pull hatások) és a megfogalmazódó célok a migráció alakulásának fontos tényezői, a migráció vizsgálatának fontos elemei. Egyes országok esetében a migrációs szándék megkérdezése, a migrációs potenciál vizsgálatok eredménye élénk mobilitási szándékot jelzett, komolyabb migrációt vetített előre. A tapasztalt, tényleges migráció is

nagymértékű volt ezekből az országokból, míg az alacsonyabb potenciális migrációt mutató országokból a tényleges migráció is szerényebbnek bizonyult. A szabad munkavállalás lehetősége felerősítette az Európa Unió régi és új országainak jelentősen különböző munkapiacai között a mobilitást. A kedvezőbb bérek, munkalehetőségek és egyéb vonzó tényezők a fejlettebb gazdasággal rendelkező országok munkapiacára vonzzák a kevésbé fejlett új tagországok – gazdasági fejlettséggel összhangban – alacsonyabb bérű dolgozóinak egy részét. Az országok – munkapiacikon várt, vélt hatások megítélése szerint – eltérően fogadták a szabad munkavállalás lehetőségét. Egyes régi EU tagországok válasza a gyors nyitás volt, míg más országok számára a megfelelő válasz a szabad munkavállalás időpontjának hosszabb-rövidebb átmeneti időszak erejéig lehetséges kitolása volt.

Az új tagországokból meginduló munkavállalásban a kibocsátó országok gyakorlata is érzékelhetően eltért, jelentősen befolyásolták az erőteljes vagy szerényebb migrációt az egyes országok kulturális hagyományai és megszokásai mellett a gazdasági és intézményi tényezők nyomán alakuló vonzó és taszító hatások. A migrációt – különösebb politikai, ökológiai konfliktusok hiányában – meghatározóan gazdasági tényezők, hatások mozgatják. Ezt közvetíti a munkaerő szabad áramlásának – mint Uniós szabadságjognak – a megfogalmazása, és az Unió bővülését követően a szabad munkavállalás bevezetésének a fokozatossága is. A vizsgálatunkban a munkavállalási célú migrációval foglalkozunk, és eltekintünk a családi okok, illetve a tanulási célból történő migrációtól.

1.2 Definíciók, adatforrások, adathiányok

A migráció definíciója önmagában fontos és sok bizonytalanságot jelentő kérdés. Amennyiben elfogadjuk azt a szokásos és a nemzetközi statisztikákban elfogadott értelmezést, ami szerint migránsnak az tekinthető, aki egy évig tartózkodik távol, akkor nagyon sokan esnek ki a rostán. A migráció mind gyakrabban jelent tartós és egyirányú lépés helyett ismétlődő munkavállalást, amit hazatérő időszakok szakítanak meg. A cirkuláris migráció is sokféle lehet, az értelmezés körül az utóbbi időben élénk vita bontakozik ki, a gyakorlatban tapasztalt jelenségek kikezdi a korábbi tartós migrációt feltételező migrációs modelleket. (Agunias 2006, McLoughlin-Münz 2011)

A migráció formája változatos, a tartós és a cirkuláris migráció bizonytalan korlátok között egymás mellett, illetve egymást váltogatva valósul meg egy migráns karrierútjában, átolvad egymásba, ezt nevezi Black szerzőtársaival (2010) likvid migrációnak.

Ezért a magyarok külföldi munkavállalását akkor tudjuk jól vizsgálni és szabatosan leírni, hogyha a migráció szokásosnál lazább definícióját követjük. *A tartósan külföldön tartózkodók csoportján túl a külföldi munkavállalás minden formáját szem előtt tartva vizsgáljuk a jelenséget és a változásokat.* A munkavállalási célú migráció definiálásának kérdését tovább árnyalja, hogy a napi ingázás elterjedt jelensége nem tartozik bele a konzervatív és a modernebb definícióba sem, utóbbi azt tekinti migránsnak, akik szokásosan más országban él és onnan kezdi a munkanapját. *Az ingázók azonban fontos szereplői a migráns munkapiacnak, így elemzésünkben őket is a munkaerő-migráció szereplőinek tekintjük. Jelen vizsgálatunk során tehát a migrációt tágabban és a definíciót rugalmasan értelmezzük. Összehasonlításainkban szem előtt kell ezért tartanunk, hogy az egyes statisztikai adatszolgáltatások kikre vonatkoznak, mennyire felelnek meg a tágabban definiált migrációértelmezésünknek.*

A definíciós kérdések mellett, részben azzal egybecsengően, az adatforrások, és azok tartalma korlátozza a vizsgálatok lehetőségét. A külföldi munkavállalás leírását, mérését a fentiekben bemutatott definíciós bizonytalanság és tisztázatlanság, valamint a rendelkezésre álló adatforrások szűkössége, az adatok korlátozott megbízhatósága nehezíti.

Az egyes statisztikák által használt definíciók különbözőek, a fentiekben bemutatott eltérő fogalmi kategóriákat vesznek figyelembe. A migránsokat állampolgárság és/vagy

születési hely szerint szokás megkülönböztetni. A kétféle definíció is jelentős eltéréseket eredményez, a továbbiakban az állampolgárság szerinti megkülönböztetés elterjedt gyakorlatát követjük.¹

A migráció számbavételének statisztikai adatforrásául rendszerint a hivatalos adatgyűjtések, népszámlálások vagy továbbvezetett adatok, illetve a fogadó országok adatforrásai, az úgynevezett tükörstatisztikák szolgálnak. Ezekben a publikált statisztikákban a legálisan és tartósan tartózkodók és munkát vállalók állományának (stock) az adatai jelennek meg, ők a magyar emigráns népesség egy részét jelentik csupán, miközben tartalmazzák a régen külföldön élőket is.² Nehéz fellelni a nyilvántartásokban azokat, akik rövidebb ideig vállalnak munkát, illetve azokat, akik nem regisztráltatják magukat.³ A survey vizsgálatok – így a munkaerő-felmérés (LFS) – ezeket a csoportokat is elérhetik, de a mintába kerülés valószínűsége nagy minta mellett is viszonylag kicsi, így összességében a nagy mintájú survey vizsgálat esetén is a mintába kerülők száma elmarad a tényleges külföldi munkavállalói létszámtól. Az elérhetőség szempontjából is van a survey vizsgálatnak hiányossága, azokat, akik minden válaszadó családtaggal együtt távoztak, nem lehet megkérdezni, így szükségképpen hiányoznak a mintából, és a képet szisztematikusan torzíthatják. Az ilyen adatbázisok azonban fontos elemzési forrást jelentenek, azzal az előnnyel bírnak, hogy nem korlátozódnak az adminisztratív jellegű adatforrások céltól függő lehatárolása alapján definiált csoportokra, továbbá az egyénekről sok információt adnak. Az egyes adatforrások egymást kiegészítő elemzésével írhatjuk le viszonylag megbízhatóan a külföldi munkavállalás sajátosságait. *A továbbiakban ehhez a sokirányú elemzéshez járulunk hozzá, megvizsgáljuk az Eurostat adatait, és részletesebben a munkaerő-felmérés kínálta lehetőségekre építjük az elemzésünket, valamint az adminisztratív adatforrások alapján lehetséges elemzési lehetőségeket mutatjuk meg.*

2 A külföldi munkavállalás: főbb trendek és nemzetközi összehasonlítás

2.1 Migránsok aránya Európában

Az Európai Unió új tagországaiból az Unió gazdagabb országai felé irányuló munkavállalás gyorsan növekedett már az EU 8 új kelet-európai országának csatlakozását megelőző időszakban, és folytatódott a munkavállalás szabadságának folyamatosan bővülő lehetőségével. Az európai munkaerő-felmérés (EU LFS) adatai alapján, 15-64 éves aktív népességet vizsgálva láthatjuk a migráció küldő országok szerinti szerkezetét. Bár az Unión belüli kelet-nyugati irányú migráció jelentősen megnőtt, és számottevő politikai figyelmet kapott, összességében azonban – a gyors növekedés ellenére – a munkaerő-migráció meghatározó többségét nem az új tagországo kból az Unióba irányuló munkavállalás adja.

¹ Azokban az országokban, ahol jelentős külföldön született migráns népesség él, és a migrációban érintettek számottevő része állampolgárságot nyert, ott a születési hely szerinti migráns definíció fontos distinkciót jelent. A magyarországi vizsgálatok számára az állampolgárság megfelelő megkülönböztetésül szolgál. Azt nem tudjuk, hogy a későbbiekben a kiterjesztett állampolgárság a statisztikákat hogyan befolyásolhatja majd, ez a kérdés azonban a jelenlegi vizsgálatunkat még nem érint.

² Az Eurostat által publikált adatok forrása a tükörstatisztikában megjelenő külföldi népességre vonatkozik, amit az egyes országok statisztikai számbavétele határozza meg, bár természetesen ezt ajánlások teszik összehasonlíthatóvá.

³ Az unió régi tagországai egymás közötti migrációjának nyilvántartása sok gondot okoz, a szabad munkavállalás lehetősége miatt. Az új tagországo kból, így Magyarországról az Unióban irányuló migráció számbavétele is nehéz az Unió bővülése óta, az egyes országok munkaerőpiacainak megnyitásával fokozatosan változott a regisztráció szabályozása is. A statisztikák a 3 hónapnál hosszabb, esetenként azonban ez 1 évnél hosszabb tartózkodókra vonatkozik

Annak aránya a teljes Unión belüli migrációban viszonylag alacsony maradt⁴ a gyors növekedés ellenére az Unió migráns munkaerőjének viszonylag kicsi szeletét jelenti. A nem Unió országokból, azaz az ún. harmadik országokból származik a migráns munkavállalók meghatározó többsége. A harmadik országokból Európában dolgozók aránya változatlanul meghatározó, és nem is változott jelentősen, arányuk a teljes migráció több mint kétharmada. Az Unió új tagországaiból az EU 15 régióban munkát vállalók arányának a növekedése ugyanakkor a régi tagországok migráns munkavállalóinak az arányát csökkentette, ennek rovására emelkedett az új EU országokból érkezők részaránya. (1. táblázat)

1. táblázat

AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség megoszlása, %

időszak	Kibocsátó ország					A migráns munkaerő aránya a teljes népességben
	EU15*	EU 10 új**	EU 2 új***	EU-n kívül országok****	összes külföldi	
2000	30	3	1	66	100	6
2004	26	4	3	68	100	6
2006	21	4	5	70	100	7
2008	21	5	6	69	100	8
2009	20	5	6	69	100	8

Megj. * EU 15 régi tag és az EGK országok; **EU 2004-ben csatlakozott 8 kelet-európai ország (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia és a három Balti ország, Lettország, Litvánia, Észtország) valamint Málta és Ciprus; *** Románia és Bulgária; ****Harmadik országok, az EGT országok kivételével

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EU LFS

A pénzügyi válság hatására a korábbi években erőteljesen növekedő migráns munkavállalói létszám további gyors beáramlása megtorpant, 2008 után a migránsok létszáma alig változott, az Unión belüli mozgás lelassult. Az EU 15 régi tagországaiból, illetve a 2004-ben csatlakozott EU 10 országból érkező migránsok száma csökkent, a válság hatására nettó visszaáramlást lehet érzékelni. A jelentős emigrációs potenciált mutató új EU-tag Romániából és Bulgáriából származó migráció növekedését érintette a legkevésbé a válság, intenzív maradt a munkaerő beáramlása, amit nyilván visszaáramlás is kísért, összességében ebből a két országból az EU országai a nettó migráció, bárha csökkenő ütemben, de továbbra is jelentősen nőtt. A harmadik országokból érkező munkaerő-migránsok számának a *növekedése* sem állt meg, bár jelentősen visszaesett.⁵ (2. táblázat) A migrációs trendeket vizsgálva azt látjuk, hogy a folyamat nem áll meg a recesszió időszakában sem, a kibocsátó régiókat azonban eltérően érintette a válság. A migrációt magyarázó vizsgálatokból tudjuk, hogy a folyamatot alapvetően a fogadó ország kereslete határozza meg, és a válság a migránsokat fogadó gazdasági szektorokat nem egyformán érintette. A válság időszakában továbbá a migránsok számára az otthoni gazdaságban kínálkozó munkalehetőségek is jelentősen befolyásolják a maradásra, hazatérésre, illetve új migrációra vonatkozó döntéseket.

⁴ A 2004-ben csatlakozott 10 ország, együttesen. Az országok: Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Lettország, Litvánia, Észtország, valamint Málta és Ciprus. Az adatok összevonva tartalmazzák az utóbbi két országot is, amelyekre a munkavállalás szabadságát korlátozó intézkedések nem vonatkoztak. A munkavállalás alakulásának bemutatott összképét a két kicsi ország nem befolyásolja.

⁵ Az adatok nem teljes körűek, a munkaerő-felmérés adatai nem tartalmazzák az egyik legfontosabb célország, Németország adatait, ahol állampolgársági adatokat nem tartanak nyilván.

2. táblázat

AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség növekedése ország-csoportonként, %

időszak	Kibocsátó ország				összes külföldi
	EU15	EU 10 új	EU 2 új	EU-n kívül országok	
2004/2000	109	153	487	129	127
2006/2004	102	142	222	127	124
2008/2006	113	152	134	115	117
2009/2008	98	98	113	104	103

Megj. ld. előző táblázat

Forrás: EU LFS

Az EU 10 új tagja eltérő intenzitással vett részt a migrációs folyamatokban. Míg egyes országok polgárai nagy arányban vállaltak munkát az EU országokban, mások kevésbé éltek az Unió bővülésével megnyíló új lehetőségekkel. Mindennek eltérő okai és magyarázatai szorosan kötődnek az egyes országok hagyományához, gazdasági és jóléti szerkezetéhez. Míg egyes országokból, így Lengyelországból, egyes Balti országokból vagy Szlovákiából, a később csatlakozott 2 EU ország közül mindenekelőtt Romániából jelentős volt a munkavállalás, Szlovénia, Csehország vagy Magyarország kevésbé vett részt ezekben a mozgásokban. A munkaerő szabad áramlásának fokozatos bevezetése, melynek során egyes országokban szabaddá tették a munkavállalást, míg mások ezt a lehetőséget korlátozták, átrendezte a migrációs célországok súlyát és szerepét.

2.2 Magyar emigráció Európában

Kevés megbízható információval rendelkezünk az emigráns magyar népességről, különböző időszakokra és eltérő részletességű adatok alapján lehet a képét megrajzolni. A továbbiakban az Európai Unión belül vizsgáljuk a magyarok emigrációját⁶. Az Európában élő magyarok döntő többsége Németországban valamint Ausztriában él, a tartósan külföldön tartózkodók nyilvántartott adatai alapján⁷. Az Egyesült Királyság a többiek közül jelentősen elmaradva a harmadik helyen szerepelt a 2000-es évek közepén, azóta ez a szám nyilván emelkedett.⁸ Németország relatív csökkenő vonzereje látszik az adatokból a csatlakozást követően, ez rövid idő alatt visszarendeződött, azóta a trend folyamatosan növekvő. Emellett a magyar emigránsok számára fontosak az új európai célországok is, így a mediterrán régióban Spanyolország és Olaszország, valamint Írország, Hollandia, Svédország és a többi skandináv ország. Néhány országról az adatszolgáltatás hiányossága miatt nem tudunk semmit mondani. Összességében azonban az Európai Unió régi tagországaiban élő rezidens magyarok számának növekedését és arányát jól mutatják az adminisztratív adatok. (3. táblázat)

⁶ A munkavállalás kérdéseiben az Unió egységes szabályozása meghatározza azt a környezetet, ami eltér a más régiókban vállalt munka lehetőségeitől, ezért kizárólag az EU-n belüli folyamatokat vizsgáljuk, és eltekintünk a további emigrációs céloktól és lehetőségektől. Az Unión belüli mobilitást egységes szociális ellátás, és közös mobilitást ösztönző rendszer támogatja.

⁷ Az Eurostat adatbázisban az adatok a rezidens népességre vonatkoznak, az adatok a nemzeti statisztikákból származnak, a népszámlálás és továbbvezetett adatok alapján. Így a statisztikák tükörstatisztikák, a fogadó országok adatszolgáltatásából származnak.

⁸ Az adminisztratív nyilvántartásokban azóta nincsenek az Egyesült Királyságra vonatkozó publikált adatok.

3. táblázat

Európa egyes országaiban élő magyar állampolgárok száma, fő

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Németo	52029	51905	53152	54437	55978	55953	54714	47808	49472	56075	60221	63801	65443
Ausztria	:	:	:	12729	13069	13684	14151	15133	16284	17428	19318	21527	:
UK	6580	5879	7133	4273	:	6599	6021	5157	:	:	:	:	:
Spanyolo	298	412	540	778	1060	1457	1724	2298	3044	4704	6628	7791	8365
Olaszo.	:	:	2817	3066	3186	:	:	3734	4051	4389	5467	6171	6868
Írorsz	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	5884	5543
Hollandia	1275	1400	1385	1538	1719	1832	1886	2029	2271	2386	2921	4044	5294
Svédó	2925	2954	2992	2988	2727	2463	2303	2309	2349	2560	3104	3862	4525
Dánia	366	377	406	391	445	447	463	527	624	724	1019	1357	1586
Finno.	454	508	597	654	708	687	678	634	687	724	900	1117	1198
Portugália	96	97	112	158	136	161	:	:	:	251	386	333	352
Belgium	966	1022	1089	1534	1629	1564	:	:	:	:	2917	:	:
Franciao	:	2961	:	:	:	2961	:	2954	:	:	:	:	:
Görögo.	609	:	:	538	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Luxemb.	:	:	:	143	:	:	:	:	:	597	688	:	:

Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból
[\(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/)

Az előző adatok a teljes népességre vonatkoztak, az aktív korú népesség arányát vizsgálva azt látjuk, hogy arányuk a külföldön nyilvántartottak között nagyon magas, 80-90 százalék körül van, ami egyértelműen arra utal, hogy aktív migráns munkavállaló népességet takarnak a migráns tükörstatisztika adatai. (4. táblázat)

4. táblázat

Európa egyes országaiban élő aktív korú (15-64 éves) magyar állampolgárok aránya, %

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Németo	91			92	92	92	92		93	92		92	91
Ausztria				89								88	
UK						85							
Spanyolo										87		88	87
Olaszo.					89								
Írorsz												62	
Hollandia	86	88	89	90	91	92	92			91		91	91
Svédó	77	77	78	79	79	79	79			81		82	81
Dánia	83	87	87	87	88	89	91			93		94	92
Finno.	78	79	79	80	80	80		81		81		84	85
Portugália						81						90	92
Belgium	80	81	82	78	78								
Franciao		75				75		75					
Görögo.	91												
Luxemb.				76									

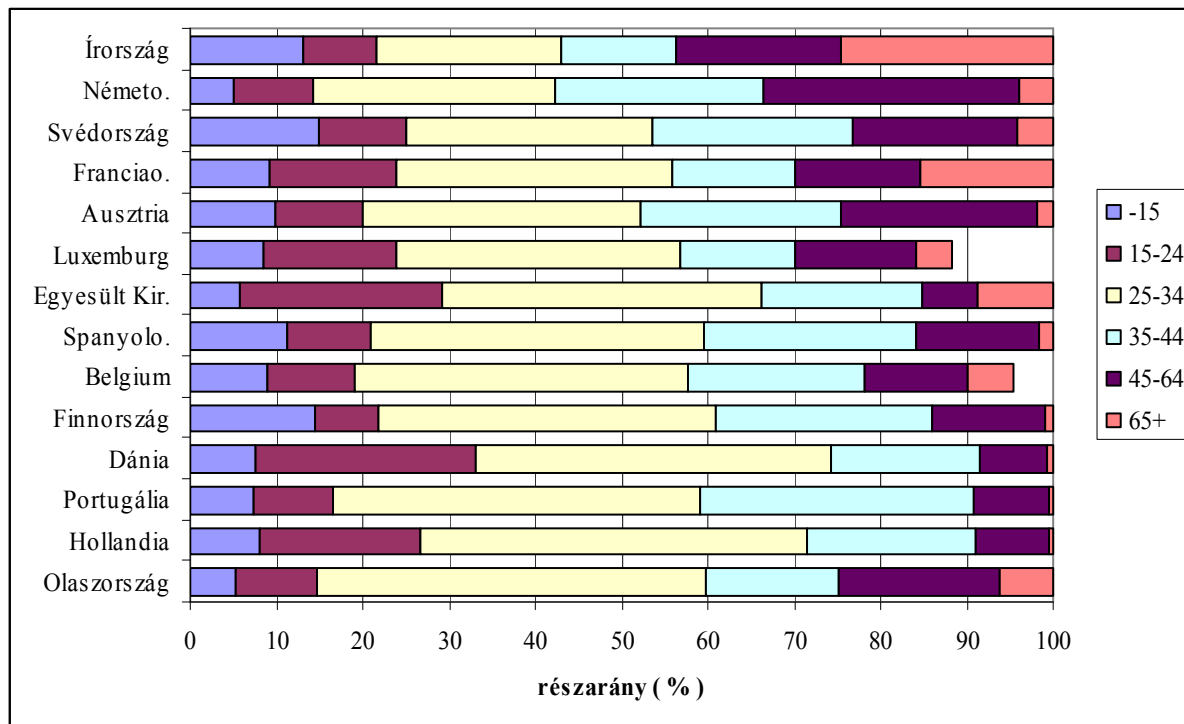
Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból
[\(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/)

Az emigráns népesség korcsoportos megoszlása még pontosabb képet ad arról, kik élnek és dolgoznak tartósan Európa országaiban. Az a lehetséges feltételezés, hogy a tükörstatisztika azokat a magyar állampolgárokat fogja át, akik többségében idős „régimigránsok”, esetleg diákok lennének, a korosztályok szerinti megoszlás alapján nem

igazolódik Az emigránsok között az aktív, legjobb munkavállalói korcsoportok aránya magas, különösen a 25-34 és a 35-44 éveseké, az országok mindegyikében lényegében ez a jellemző.⁹ (1. ábra)

1. ábra

Az emigráns magyar népesség korcsoportos megoszlása országonként

Megj. az elérhető legújabb időszakra vonatkozó adatok. Hollandia, Portugália, Dánia, Finnország, Spanyolország, Svédország és Németország 2010, Ausztria, Írország 2009, Belgium 2008 (15 év alattiakra 2002), Franciaország 2005, Egyesült Királyság 2003, Olaszország 2002, Luxemburg 2001, Görögország adatai hiányoznak

Luxemburg és Belgium esetében nem ismert a korcsoportos megoszlás az emigráns népesség egészére

Forrás: saját szerkesztés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból

(<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/>)

Végül megvizsgáltuk, hogy az Európában élő emigráns magyar népesség nemek szerinti megoszlását. Kicsit váratlan, első látásra meglepő módon azt látjuk, hogy az emigránsok nemek szerint kiegyensúlyozott képet mutatnak. A férfiak aránya nem haladja meg jelentősen a nőkéét még Németországban sem, de számos országban, mindenekelőtt a mediterrán országokban, határozottan magas a nők aránya. Összességében a nemek szerinti kiegyensúlyozott arány arra utal, hogy letelepedett, talán családdal együtt élő népegről van szó, ebben azonban az adatok csak következtetésekre adnak lehetőséget, családi állapotra, gazdasági aktivitásra vonatkozó értékelhető adatokat a statisztika nem tartalmaz. (ld. 5 táblázat)

⁹ Az Egyesült Királyság adatai sajnos régiek, a csatlakozást követő fontos migrációs célországgá válását megelőző időszakra vonatkoznak, ezért nem igazán értékelhetőek

5. táblázat

Európa egyes országaiban élő magyar állampolgárok között a férfiak aránya, %

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Németo	64	64	63	63	63	62	60	58	57	58	59	60	59
Ausztria				52	52	51	50	48	48	48	48	48	
UK	44	30	43	42		32	28						
Spanyolo		38	40	38	39	38	39	40	42	46	49	49	49
Olaszo.			25	24	17			20	21	21	26	28	29
Írorsz												59	58
Hollandia	31	32	31	34	39	38	40	36	38	36	40	44	45
Svédó	41	41	40	40	41	42	43	43	43	45	47	50	51
Dánia	46	46	45	44	43	41	43	44	45	45	47	48	48
Finno.	53	54	55	56	53	52	51	48	48	49	52	55	54
Portugália	51	51	46		40	40						29	31
Belgium	43	41	42	48	46	50					43		
Franciao		54				54		45					
Görögo.	28			34									
Luxemb.				34									

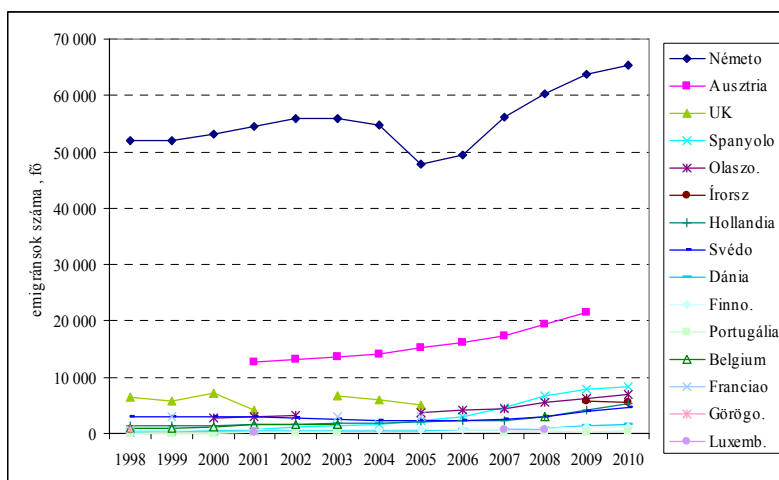
Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból
[\(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/)

Mindezek alapján nyers becslést adhatunk arra, hogy mekkora a külföldön élő munkavállalási korú magyar népesség a millennium első évtizedének a végén, a tartósan és legalisan Európában, az EU 15 országában, rezidens migráns magyar állampolgárok létszáma alapján. A statisztikai adatok szerint az emigráns népességen belül magas az aktivitási arány, így legalább 120 ezer aktív magyar állampolgár él és dolgozik Európában, ez a hazai aktív korú népesség közel 2 százaléka, és a hazai foglalkoztatottak közel 4 százaléka. Ennek a népességnek a fele Németországban, további egy hatoda Ausztriában él, a többiek az Unió többi migránsokat vonzó országában.¹⁰

Figyelemreméltó, hogy a statisztika által leírt növekvő migráció a válság időszakában is folytatódott, nem tapasztaltunk a válság hatására csökkenő migráns népességet egyik országban sem. A 2. ábrán jól látszik, hogy a migránsok állománya a rövid megtorpanás után Németországban növekedett a legerőteljesebben, Ausztriában lassú és folyamatos a növekedés, a többi országban (ahol van adat) szintén kisebb-nagyobb, de fokozatos és lassú növekedést látunk, összességében a migráns magyar népesség száma a válság előtt és alatt is folyamatosan növekedett.

¹⁰ A becslés az Európában élő és dolgozó migráns állományra vonatkozik. Láttuk a migrációs potenciál adatok alapján is, hogy az Amerikába irányuló migráció eltérő – állandó – jellegű. Ezt mutatják a világ minden országába irányuló magyar migrációt bemutató adatok, így az emigráns magyarok aránya kétszeresére növekedne. (World Bank 2011), de vizsgálatunk jelenleg Európára fókuszál, így megjegyzésünk csupán a kép teljességét szolgálja, elemzésünk a továbbiakban is Európára vonatkozik.

2. ábra Emigráns magyar népesség Európában, 1998-2010

Forrás: saját adatgyűjtés az EU on-line 'népesség állampolgárság szerint' adatbázisból (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/>)

3 A magyarok európai munkavállalása

Az eddigiekben vizsgáltuk az emigráns népesség nagyságát, megoszlását, láttuk, hogy jelentős részben a legjobb munkavállalási korú férfiak és nők alkotják a rezidens emigráns népességet a fogadó országok tükröstatistikája alapján. Az emigráns népesség számát és a hazai népességhez mért arányát is óvatosan meg tudtuk becsülni, és pedig a statisztika alapján az emigráns népesség egy szeletére, a letelepedettek vonatkozásán. A vizsgált statisztika azonban nem alkalmas arra, hogy alaposabb, részletesebb elemzést készítsünk a munkavállalási célú emigrációról, továbbá a tartósan külföldön letelepedettekről nem tudjuk, mióta élnek a fogadó országban, ott milyen aktivitást végeznek, és azt sem tudjuk, hogy visszatérnek-e. Olyan adatforrásra van tehát szükség, ami az új migrációs áramlások részletesebb elemzését teszi lehetővé. Erre a magyar munkaerő-felmérés (HU LFS) ad lehetőséget.¹¹ Ezt megelőzően megvizsgáljuk a megfogalmazódó migrációs szándékokat.

3.1 Migrációs potenciál, a munkavállalási célú migrációra vonatkozó tervek és várakozások

A migrációs szándék vizsgálata ugyan nagyon bizonytalanul képes a ténylegesen várható és megvalósuló migrációt előre jelezni, az emberek migrációs elképzeléseiről azonban jól elemezhető képet ad.¹² A migrációs elképzeléseket vizsgáló felmérések mutatják a magyarok migrációs várakozásainak alakulását, és a migráció várható, tervezett időtartamát is. A vizsgálatunk számára fontos tanulság, hogy a migrációs elképzelések – a kérdésekre

¹¹ Tudjuk, hogy a munkaerő-felmérés is szisztematikusan alulértékel egyes csoportokat, akik tartósan nem élnek otthon és a családjuk sem elérhető a kérdező számára. Az elemzés során ezt természetesen szem előtt kell tartanunk.

¹² Bár a tervektől a tényleges megvalósulás nagyon jelentősen eltér, a realizálódó, megvalósuló migráció rendre elmarad a várakozásoktól. Az állítás fontosságára Sik Endre közleműltban a TÁRKI műhelyvita keretében tartott, még nem publikált vizsgálatának megállapítása irányította rá a figyelmet, miszerint a potenciál vizsgálat nem is képes megfelelő előrejelzésre. Hasonló bizonytalanságot mért korábban Hárs (2008.) tanulmánya migrációs szándékok megvalósulását vizsgáló követéses kutatása. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a migrációs potenciál a trendek és a szerkezet mérésének és elemzésének alkalmas eszköze, a migráció nagyságrendjét azonban jelentősen túlértékeli.

adott válaszok alapján – részben rövid, részben hosszabb ideig, néhány évig tartó munkavállalási elképzeléseket jelentenek, aminek egyik része lehet cirkuláris, ismétlődő munkavállalási időszak, míg mások elképzelése egyszeri és rövidebb-hosszabb ideig tartó munkavállalást jelent. A migrációs szándékot megfogalmazók aránya összességében viszonylag szerény volt a kilencvenes években, majd a szándék lassan és folyamatosan emelkedett, a halmozott migrációs potenciál alapján vizsgálva szembevetve, milyen gyorsan megugrott a migrációs szándék az uniós csatlakozást megelőző, valamint a csatlakozást követő rövid időszakban, majd a migrációs várakozást megfogalmazók aránya ismét visszaesett. Jól látható tehát az elképzelésekben bizonyos ciklikusság. A magyarországi gazdasági megszorítások erősödése, valamint a pénzügyi válság kedvezőtlen gazdasági hatásai következtében a migrációs elképzeléseket megfogalmazók aránya ismét emelkedni kezdett.¹³ A migrációs várakozásoktól a ténylegesen megvalósuló migráció rendszerint számottevően elmarad, de a tényleges migrációt és a várakozásokat összehasonlítva láthatjuk, hogy a rövidtávú és a hosszú távú munkavállalási migráció trendjét és szerkezetét a gazdasági lehetőségek, és a környezet változása jelentős mértékben befolyásolja, és ezt a migrációs várakozások is érzékenyen jelezték. A kivándorlók kevésbé érzékenyek a külső körülményekre, a kivándorlási szándék lassan és egyenletesen nőtt. (ld. 6. táblázat)

6. táblázat

A migrációs szándékok alakulása, 1993–2010, %

	Rövid távú külföldi munkavállalás	Hosszú távú külföldi munkavállalás	Kivándorlás	Halmozott migrációs potenciál*
1993	4	3	1	6
1994	4	3	1	5
1997	4	3	2	6
2001	9	7	3	10
2002	8	6	3	10
2003	9	6	3	12
2005	13	6	3	14
2006	6	6	4	7
2008	11	11	6	16
2010	7	8	5	13

*A három időtáv akármelyikét legalább egyszer választotta.

Forrás: TÁRKI Monitor és Omnibusz felvételek, 1993 - 2010

A migráció iránya stabilnak és állandónak bizonyult. A magyarok számára a munkavállalás fő célországai Európában hosszú időn keresztül alig változtak, ezt nem befolyásolta lényegesen az sem, hogy a munkavállalás szabadsága éppen abban a két országban tolódott el a lehetséges átmeneti időszak végéig, 2011 májusáig, ahol a magyar munkavállalók legszívesebben dolgoznának. Németország messze a legfontosabb cél, ezt Ausztria és az Egyesült Királyság követi. A potenciális migráns munkavállalók nagyobbik része ebben a három országban tervez munkavállalást, a kép nem változik döntően, bár bizonyos diverzifikáció lehetősége kiolvasható a várakozásokból. A kivándorlás iránya hasonló a munkavállaláséhoz, a három legpreferáltabb európai célország jelentősége itt is fontos, emellett az Európán kívüli célországok vonzereje sem hagyható figyelmen kívül, az USA a legpreferáltabb kivándorlási célország. A migrációs potenciál vizsgálati eredmények

¹³ A magyar gazdasági mutatók elemzésétől itt terjedelmi korlátok miatt eltekintünk, de fontos hangsúlyozni, hogy a magyarországi gazdasági növekedés megtorpanása és a migráció szempontjából fontos gazdasági megszorítások, reáljövedelem növekedést megszorító intézkedések a gazdasági válságot megelőző évben elkezdődtek, a válság hatása a jelentős megszorításokkal egybeesett. A migrációs várakozások trendjében, és a továbbiakban látni fogjuk, hogy a tényleges migráció alakulásában is érzékelhető a magyar gazdaság más országoktól eltérő gazdasági mutatóinak hatása.

mege erősítik, hogy a migráció jelentős része nem egyirányú, számottevő a rövid vagy ismétlődő munkavállalási időszak. (7. táblázat).

7. táblázat

A migrációs szándékok alakulása célországok szerint 2002, 2008, 2010, (%)*

célország	Rövid távú külföldi munkavállalás			Hosszú távú külföldi munkavállalás			Kivándorlás		
	2002	2008	2010	2002	2008	2010	2002	2008	2010
Németország	35	20	22	32	19	19	22	19	10
Ausztria	18	14	21	15	15	18	19	14	9
UK	11	18	14	10	19	18	10	15	16
<i>3 ország együtt</i>	<i>64</i>	<i>52</i>	<i>57</i>	<i>57</i>	<i>53</i>	<i>55</i>	<i>51</i>	<i>48</i>	<i>35</i>
USA	7		6	9		5	14		14
Többi ország együtt	29		37	34		40	35		51
<i>Összesen</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	<i>100</i>		<i>100</i>

* Az eltérő időszakra vontakozó vizsgálatok eltérő célországok közölnek

Forrás: TÁRKI Monitor és Omnibusz felvételek,

3.2 Munkavállalási célú emigráció – a magyar munkaerő-felmérés alapján

A külföldön élő munkavállalási korú magyarok arányát a tükörstatisztika szerint a hazai foglalkoztatottak néhány százalékára becsültük. A migráció áramlásának a vizsgálatára alkalmas magyar munkaerő-felmérés (HU LFS) adatai ugyan szerényebb népességet mutatnak, de feltételezve, hogy a mintába került népesség jelentősen alulreprezentált, az elemzésben ezt figyelembe kell venni.

A változások szerkezetét vizsgálva a migráció határozott és karakteres képe rajzolódik ki a munkaerő-felmérés adataiból. Minden korábban már áttekintett forrás azt mutatta, hogy a magyarok viszonylag szerény külföldi munkavállalása a válságot megelőző évtől, a hazai gazdasági megszorítások kezdetével együtt növekedett, amikor egyébként Európában a migrációs tendenciák nagyrészt visszaszorultak. Ebben az időszakban a migrációs potenciál és a statisztikai adatok is az emigráció növekedését jelezték. A migráció alakulása meglehetősen érzékeny a kibocsátó ország gazdasági helyzetére, bár a tényleges lehetőségeket a fogadó ország kereslete és felszívőképessége határozza meg. A válságot megelőző megszigorítások, majd a válságot kísérő további szigorító intézkedések hatására folyamatosan növekedett a munkavállalási célú emigráció. A magyar emigrációs trendek ebben eltértek a többi új EU 8 tagország átlagától és hasonlóan alakultak, mint a román és bolgár emigráció.

A magyar munkaerő-felmérés adatokat a 2007-2010 időszakra mutatjuk be.¹⁴ Korábbi vizsgálatok is mutatták, hogy Ausztriában – más közép-és kelet-európai új tagországokhoz képest – növekedett a magyarok részaránya (Walterskirchen 2009) Eközben a legfontosabb új migrációs célország, a munkaerőpiacát az EU bővítésekor megnyitó Egyesült Királyság nem bizonyult különösképpen vonzóknak a magyarok számára; míg a lengyelek jelentős migrációs országa lett, a magyarok aránya az egyik legutolsó volt az Egyesült Királyságban munkát vállalók között. (The Accession Monitoring 2007), és ebben az eltelt időszakban nem történt áttörő változás, bár az értékek lassan emelkednek.

A migrációs potenciál korábban bemutatott eredményeivel összhangban a migrációs célországok csoportja meglehetősen stabil volt, a főbb célok alig változtak, és a migráció erősen koncentrálódik a három legfontosabbnak tűnő országban. (ld. 8. táblázat)

¹⁴ A migráció növekedése azzal a praktikus technikai előnnyel járt, hogy a munkaerő-felmérés mintájába a növekvő migráció következtében nagyobb lett a bekerült esetek száma, ami az elemzését megbízhatóbbá és részletesebbé tette.

8. táblázat

A magyarok munkaerő-migrációja célországok szerint, 2007-2010, %

	2007	2008	2009	2010
Ausztria	44	35	35	35
Németország	23	23	24	22
Egyesült Királyság	9	13	15	16
<i>3 legfontosabb együtt</i>	<i>76</i>	<i>70</i>	<i>74</i>	<i>74</i>
Többi EU 15	15	17	15	17
Többi ország	9	13	11	10
Összesen	100	100	100	100
N (fő)	25815	35157	41080	51366

Forrás: HU LFS

A munkaerő-felmérés látószögébe került migránsok nagyobb része a közeli Ausztriában vállal munkát, kevesebben mennek távolabbi országokba. Ez eltérő eredményt mutat, mint amit a tartósan munkát vállalók statisztikája alapján láttunk, miszerint a rezidens külföldön élő magyar állampolgárok nagyobb fele Németországban él és dolgozik. Az eltérés magyarázata vélhetően a két adatforrás módszertani eltéréseiből származik, mindenekelőtt abból, hogy a rezidens külföldiek statisztikája felülértékeli azokat, akik tartósan és életformaszerűen egy másik országban élnek, míg a munkaerő-felmérés, a kérdezés technikája miatt, alulértékeli ezt a csoportot. Ez az eltérés azt is jelenti, hogy Németországban jellemzően tartósan és családdal élhetnek az ott dolgozók, Ausztriában ez kevésbé jellemző. Az Egyesült Királyságban dolgozók magas aránya arra utal, hogy itt is inkább rövid és nem tartósan letelepedett életformát élnek a migránsok, nagyobb a bekerülésük esélye is a munkaerő-felmérésbe. A két adatforrás összevetésének a legfontosabb tanulsága, hogy a németországi munkavállalás karaktere eltérő, a magas arány jelentős külföldön élő életformát takar, míg az Ausztriába vagy az Egyesült Királyságba irányuló sokkal inkább cirkuláris migrációt.

3.3 A munkavállalási célú migráció szerkezete

3.3.1 Migránsok nemek és célországok szerint

A célországok között különbség van aszerint, hogy a férfiak és a nők mekkora része vesz részt a migrációban. Ausztriában és Németországban jelentős részben férfiak vállalnak munkát, noha Ausztriában az utóbbi időszakban emelkedett a munkát vállalók között a nők aránya. Az Egyesült Királyságban is több a férfi mint a női munkavállaló, de a legfontosabb két hagyományos célországhoz képest a nők aránya magasabb, és hasonló a kép a többi EU 15 országban munkát vállalók összességében is. (9. táblázat)

9. táblázat

Férfiak és nők aránya a migrációs célországok szerint, %

	2007		2008		2009		2010	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Ausztria	84	16	81	19	75	25	74	26
Németország	81	19	84	16	85	15	83	17
Egyesült Királyság	47	53	67	33	61	39	59	41
<i>3 legfontosabb együtt</i>	<i>79</i>	<i>21</i>	<i>80</i>	<i>20</i>	<i>76</i>	<i>24</i>	<i>74</i>	<i>26</i>
Többi EU 15	76	24	63	37	78	22	73	27
Többi ország	87	13	83	17	78	22	71	29
Összesen	79	21	77	23	76	24	73	27
N (fő)	20410	5405	27141	8017	31348	9732	37634	13732

Forrás: HU LFS

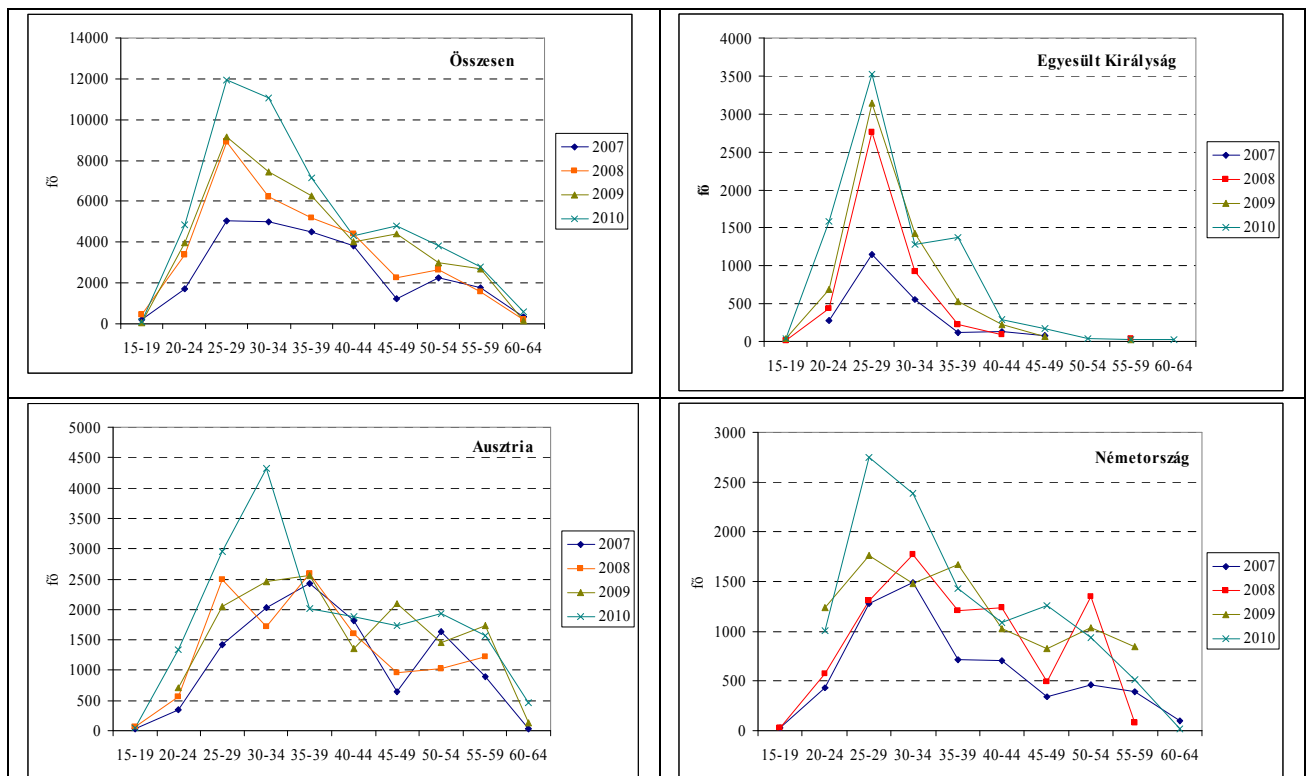
A kiáramló migráns munkaerő nemek szerinti összetétele szembeszökően eltér a külföldön tartózkodók stabil csoportjától, előbbiben a férfiak részvétele a meghatározó. Ez nyilván a két csoport határozottan eltérő karakterét jelzi, és sokféle mechanizmus eredménye lehet, amire feltételezéseket fogalmazhatunk meg. Erre későbbi vizsgálatok adhatnak pontosabb választ.

3.3.2 Migránsok életkori sajátosságai

A külföldi munkavállalásra vállalkozók életkor szerint változatos képet mutatnak. Ebben nem tér el a két adatforrás. A migránsok a legjobb munkavállalói korban vannak, és egyre fiatalabbak dolgoznak külföldön. A 3. ábra négy paneljén az összes migráns életkori szerkezetének változásait, valamint kiemelten a három legfontosabb migráns célország adatait mutatjuk meg. A migránsok egy része fiatal, elég tekintélyes rész azonban a negyvenes éveiben jár, vagy még idősebb, miközben a létszámnövekedés egyértelműen a fiatalabbak arányában érzékelhető. A migránsok átlagos munkavállalási kora tehát nem nagyon alacsony, de ez egy fiatalabb és egy idősebb csoport átlagából adódik össze, ebben az osztrák és a német munkaerőpiacon történő munkavállalás nagyon hasonló. Az Egyesült Királyság határozottan eltérő képet mutat, itt nagyon fiatalok dolgoznak, a 25-29 évesek korcsoportjába különösen sokan tartoznak, és idősek szinte egyáltalán nem találhatóak. Ez a kép nagyon eltér a többi hagyományos célországtól, és az új migrációs célországban munkát vállalók újszerű csoportját rajzolja ki.

3. ábra

Emigránsok korcsoportok szerinti megoszlása a migrációs fő célországaiban, 2007-2010

Forrás: HU LFS

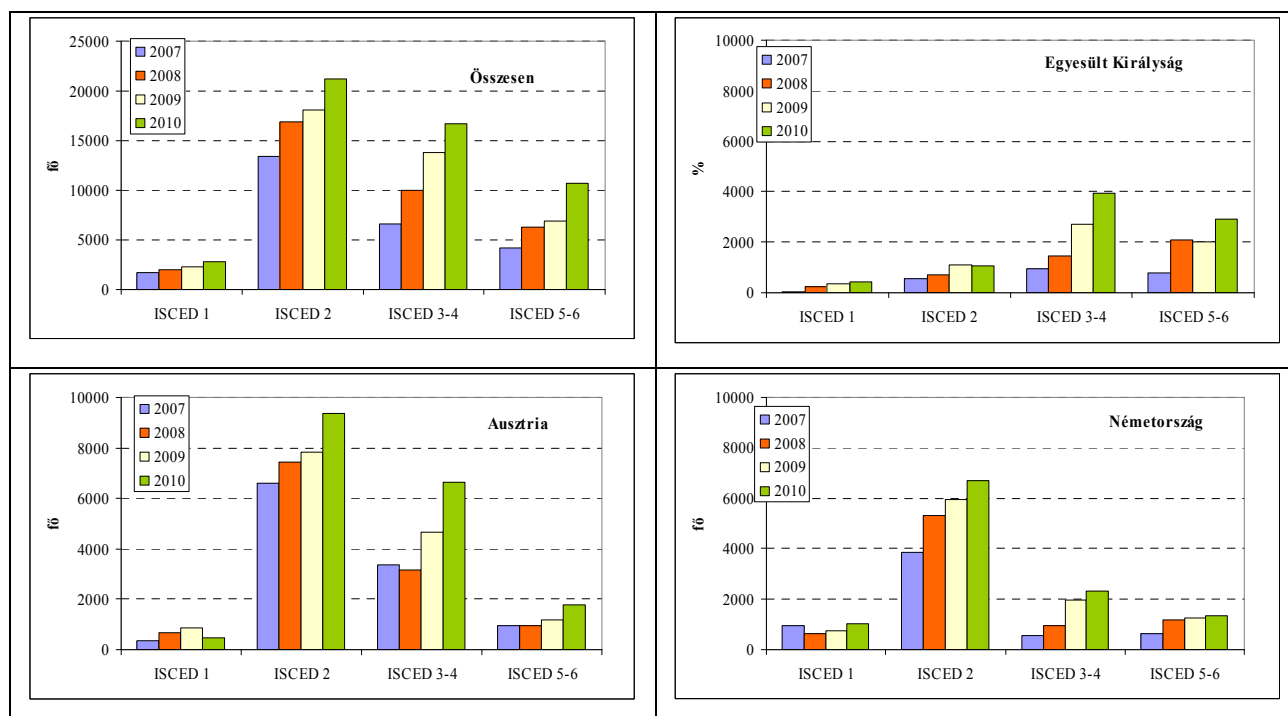
3.3.3 Migránsok iskolázottsága, képzettsége

A migránsok jellemzően szakmunkások, főleg szakiskolai végzettséggel (ISCED 2 végzettség). Az érettségivel is rendelkező középiskolai végzettségűek aránya azonban gyorsan

emelkedik (ISCED 3-4). Nagyon alacsony, és lényegében nem is változik azok aránya, akik legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkeznek (ISCED 1 szint). A felsőfokú végzettséggel rendelkezők kisebb arányban vesznek részt a migrációban, de számuk gyorsan emelkedik. Németországban a meghatározó többség szakiskolai végzettségű, Ausztriában gyorsan nő az érettségivel is rendelkezők aránya, mindkét országban viszonylag szerény a felsőfokú végzettségűek aránya. Az Egyesült Királyságban ebből a szempontból is eltér a kép, itt a szakiskolai végzettségűek aránya nagyon kicsi, és nem is változik, az érettségizett és a felsőfokú végzettségűek aránya viszont magas és növekvő. Az alacsony végzettséggel rendelkezők mindenütt szerény mértékben jelennek meg a migránsok között, az Egyesült Királyságban az arány különösen kicsi. (4. ábra)

4. ábra

Emigránsok képzettség (ISCED kategóriák) szerinti megoszlása a migráció fő célországaiban, 2007-2010

Forrás: HU LFS

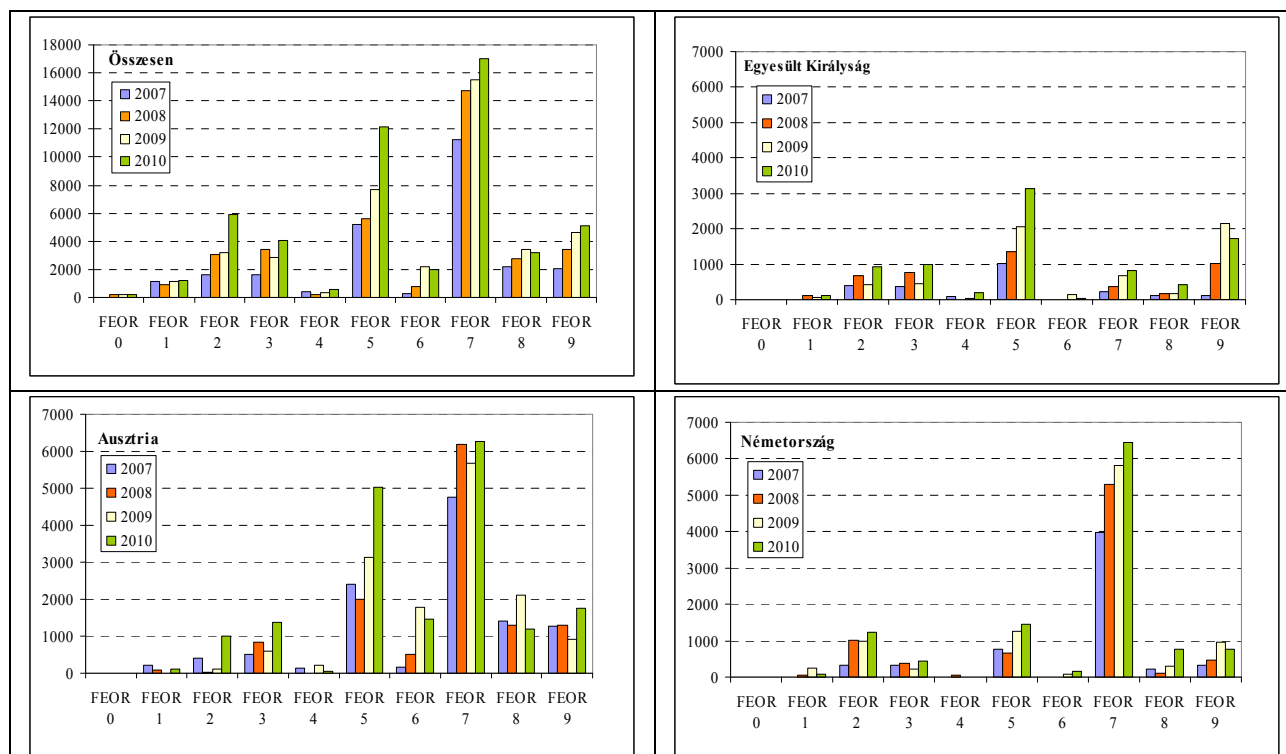
A célországok szerint jelentős a különbség a szakképzés szerinti összetételben. A migránsok képzettség szerinti megoszlása összességében azonban nem tér el jelentősen az otthoni aktív népesség képzettség szerinti összetételétől. Másképpen fogalmazva: a munkavállalási célú migrációban a hazai népesség minden kvalifikációs szintű csoportja részt vesz. A legutolsó, 2010 évi adatokat vizsgálva azt látjuk, hogy a kevésbé iskolázott, legfeljebb szakmunkás végzettséggel rendelkezők adják a migránsok közel felét, 47 százalékát, s ez a csoport a hazai aktív népesség 41 százaléka. Fontos a szerkezeti különbség. A legfeljebb nyolc osztályt végzetek a migránsok alig 6 százalékát adják, míg az aktív népesség 11 százaléka tartozik a szakképzetlenek közé. A szakmunkásképzőt végzetek népes csoportját ugyanakkor felülmúlja a migránsok közötti reprezentáltságuk. Míg a hazai aktív népességben arányuk 30 százalék, a migránsokon belül ez az arány 41 százalék. Az érettségizettek aránya 34 százalék a foglalkoztatottak körében és 32 százalék a migránsok között, a felsőfokú végzettségűeké pedig 24 százalék a foglalkoztatottak, illetve 21 százalék a migránsok között.

3.3.4 Migránsok foglalkozása a munkavállalás során

A migránsok külföldön néhány foglalkozási csoportba koncentrálnak, mindenekelőtt ipari és építőipari szak- és betanított tevékenységet végeznek (FEOR besorolás szerint). Ettől elmarad, de gyorsan növekszik a szolgáltatásban tevékenykedők aránya és a magasan kvalifikált és szakképzettséget nem igénylő foglalkozások száma is. (5. ábra) Az ábra egyes paneljai a három legfontosabb migrációs célsországban mutatják a migránsok által betöltött foglalkozásokat, a különbségek szembeütők. Németország tűnik a leghomogénebbnek, itt a munkaerő-felmérés látókörébe került migránsok meghatározó többsége ipari és építőipari szakmunkára indul, messze elmarad ettől a szolgáltatást, illetve a szakképzetlen munkát vállalók aránya és a felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásokban elhelyezkedőké is. Ausztriában hasonló a kép, a legfontosabb eltérés abból fakad, hogy itt a szolgáltatásokban foglalkoztatottak aránya gyorsan emelkedik. Az Egyesült Királyságban kevés az ipari és az építőipari szak- és betanított munkás, de itt számottevőbb a szakképzetlen munkát végzők aránya, és gyorsan nő a szolgáltatásban foglalkoztatottaké. A felsőfokú végzettséget igénylő kvalifikált munkát végzők aránya mindenütt alacsony.

5. ábra

Emigránsok foglalkozás szerinti megoszlása a migráció fő célszásaiban, 2007-2010

FEOR1 GAZDASÁGI, IGAZGATÁSI, ÉRDEK-KÉPVISELETI VEZETŐK, TÖRVÉNYHOZÓK; FEOR2 FELSOROLÁS NEM IRÁNYZÓ KÉPZETTSÉG ÖNÁLLÓ ALKALMAZÁSÁT IGÉNYLŐ FOGLALKOZÁSOK; FEOR3 EGYÉB FELSOROLÁS VAGY KÖZÉPFOKÚ KÉPZETTSÉGET IGÉNYLŐ FOGLALKOZÁSOK; FEOR4 IRODAI ÉS ÜGYVITELI (ÜGYFÉLKAPCSOLATI) FOGLALKOZÁSOK; FEOR5 KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÁSI FOGLALKOZÁSOK; FEOR6 MEZŐGAZDASÁGI ÉS ERDŐGAZDÁLKODÁSI FOGLALKOZÁSOK; FEOR7 IPARI ÉS ÉPÍTŐIPARI FOGLALKOZÁSOK; FEOR8 GÉPKEZELŐK, ÖSSZESZERELŐK, JÁRMŰVEZETŐK; FEOR9 SZAKKÉPZETTSÉGET NEM IGÉNYLŐ (EGYSZERŰ) FOGLALKOZÁSOK; FEOR0 FEGYVERES SZERVEK FOGLALKOZÁSAI

Forrás: HU LFS

A migráns foglalkozásokból kirajzolódó kép összességében meglehetősen egységes migráns munkaerőt jelez. A hagyományos két migráns célsországban, Németországban és Ausztriában dolgozók szakképzettsége többségében megfelel a külföldön végzett munkának, zömében szakmunkások azok, akik külföldön dolgoznak, az Egyesült Királyságban azonban a

migránsok túlképzettségének gyakori jelenségére utal, hogy az ott dolgozók képzettebbek, míg a foglalkozások nagyobb része nem igényel különösebb képzettséget.

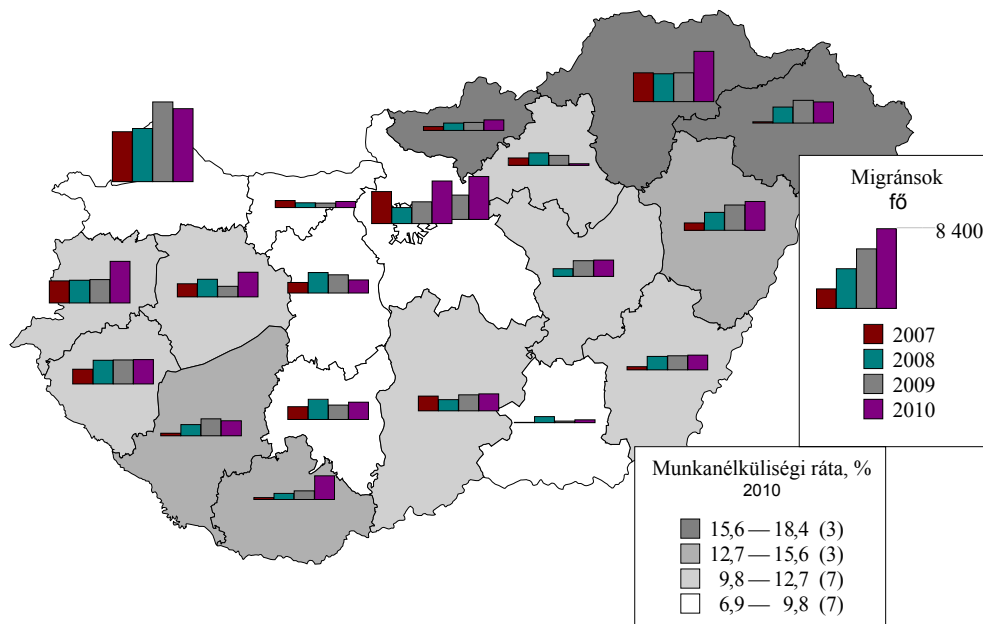
3.3.5 Migránsok rekrutálódása, regionális különbségek

A migránsok az ország különböző régióiból indulnak a külföldi munkára, azonban nem egyenletes az eloszlás. Az osztrák határ közelében koncentrálódnak azok, akik Ausztriában vállalnának munkát, itt jellemző a határ menti ingázásos munkavállalás valamilyen formája. Az ingázás a regionális munkaerőpiac korlátozott lehetősége, a határ közelében élők számára fontos lehetőség, jelentős a részvétel. Eltekintve a határ közelében élők számára lehetséges, és államközi szerződésekkel is megtámogatott munkalehetőségtől, a migráció az ország egyes régióiban eltérő jelentőségű.

A 6. ábrán a migráció területi megoszlását megyénként látjuk, és azt is, hogy a munkaerő-felmérés mintájába kerültek száma figyelemre méltóan növekszik. A növekedés a térkép alapszínén jelzett munkanélküliségi rátával összefüggést mutat, ott nőtt a legutóbbi időben a migráció, ahol egyébként magas a munkanélküliség és kedvezőtlenek a feltételek. A korábbi elvándorlás tapasztalataihoz képest ez új jelenség, korábban a migráció inkább a nyugat-magyarországi és központi régióban volt elterjedt. Keveset tudunk azonban még arról, kik vállalnak külföldön munkát a magas munkanélküliségű észak-magyarországi régióból, milyen munkakörökben és mennyire bizonyult a munkavállalás sikeresnek, minderről további vizsgálatokra van szükség.

6. ábra

Migrációban érintettek regionális megoszlása, 2007-2010

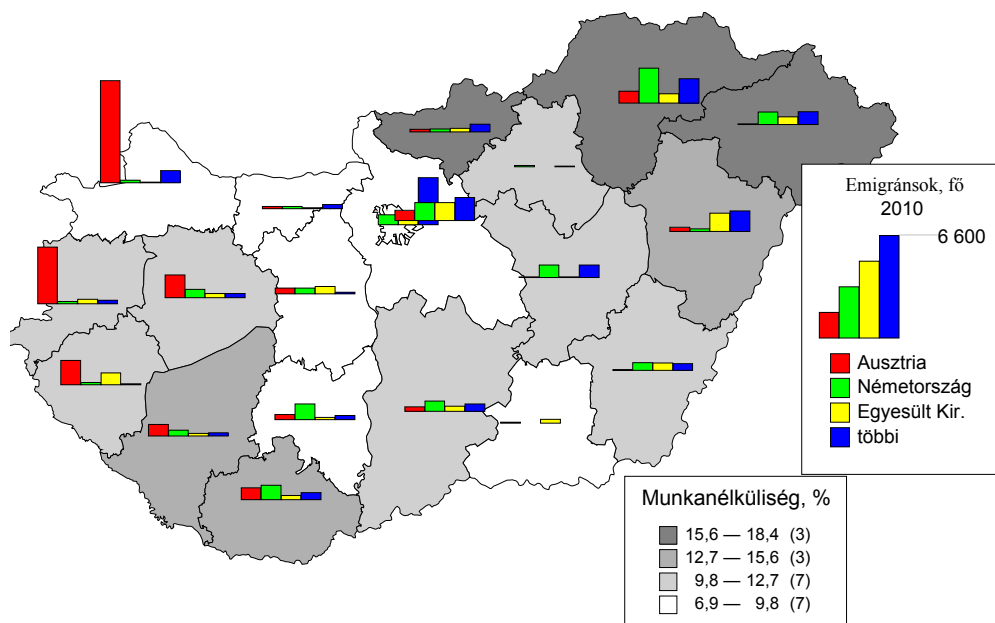
Forrás: HU LFS adatok alapján saját szerkesztés

A 7. ábra 2010-ben az egyes régiókból a migráció fő célországai felé induló migránsok számát mutatja. Az osztrák határ mentén a szomszéd országba irányuló, részben ingázó jellegű munkavállalás a meghatározó, az itt lakók nem is keresnek másfelé munkát. Érdekes, hogy a fejlettebb, alacsonyabb munkanélküliségű Győr-Moson-Sopron megyében nem is nőtt nagyon a migráció, az ott kialakult határon átvelő regionális munkaerőpiac határozza meg a folyamatot. A kedvezőtlenebb helyzetű Zala megyében ugyan nőtt a migráció, az irány azonban itt is Ausztria. Az osztrák határtól távolodva Nyugat-Magyarországon érvényesül még Ausztria vonzereje, de Németország is fontos célország. A kelet-magyarországi régióból

viszont inkább a migráció új célországai felé indultak el a migránsok, az Egyesült Királyság és egyéb országok felé. A központi régióban, Budapesten és különösen Pest megyében él a népesség jelentős része, és számottevő a központi régióból útnak induló migránsok száma is, akik a hagyományos migráns célországok mellett sok más országban dolgoznak.

7. ábra

Migrációban érintettek regionális megoszlása célországok szerint, 2010

Forrás: HU LFS adatok alapján saját szerkesztés

4 A válság hatása és a külföldi munkavállalók hazatérése

A magyarországi emigráció lassú expanziója egybeesett a válság időszakával. Miközben a számok azt mutatják, hogy az emigráció növekedik, és a tartós emigráns (rezidens) magyarok száma is folyamatosan emelkedik Európában, a migráció növekedésével együtt a migránsok hazatérésének a folyamata is felgyorsult: a munkavállalók számának a növekedésével együtt a hazatérő migránsok száma és aránya is növekedett.

4.1 Emigránsok és hazatérők

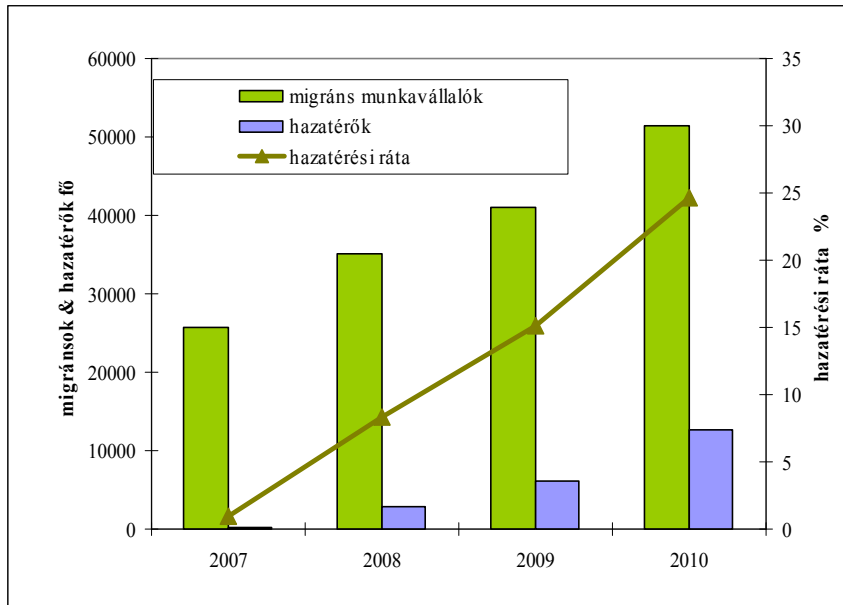
A külföldi munkavállalás után hazatérők számát csak közelítően ismerjük. A munkaerő-felmérés adatai alapján azokról a hazatérőkről tudhatunk, akik korábbi külföldi munkavállalásuk után munkanélkülivé váltak, illetve a munkanélküli státusz szolgált számukra átmeneti időszakként a további munkavállalási lehetőség előtt. A munkaerő-felmérésben azonosíthatóak azok, akik jelenlegi munkanélküli státusukat megelőzően külföldön dolgoztak. Az így hazatérő migránsok jelentős része vélhetően nem helyezkedik el azonnal a hazai munkaerőpiacon, várakozási időre van szükségük, hogy otthon munkát találjanak, vagy ismét visszatérjenek külföldre, és ott keressenek munkát. Ezért viszonylag magas a hazatérő migránsok aránya. Ez nem magyar jelenség, hasonló volt a tapasztalat például a jelentős emigrációt követően a hazatérőkkel Lengyelországban is. A hazatérők munkanélkülisége azonban rendszerint nem tartós állapot. A migráns munkavállalókat és a hazatérőket együtt mutatja a 8. ábra.¹⁵ 2007-ben mindenekelőtt a statisztikai számbavétel

¹⁵ A munkaerő-felmérés alapján a továbbiakban azokról a hazatérőkről tudunk, akiket utolsó munkahelyükön korábban külföldön foglalkoztattak, jelenleg nem dolgoznak és utolsó munkájuk 2007 októberétől kezdődően

rövidebb időszaka magyarázza, hogy alacsony azok aránya, akik hazatértek, és munkanélküliek voltak, számuk gyorsan emelkedett, és a növekvő emigráns létszámához viszonyított arányuk is gyorsan nőtt, 2010-ben a hazatérésük után munkanélküli migránsok a kivándorlók egynegyedét érték el. Ezt mutatja a 8. ábra jobb oldali tengelye.

8. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők száma és aránya, 2007-2010

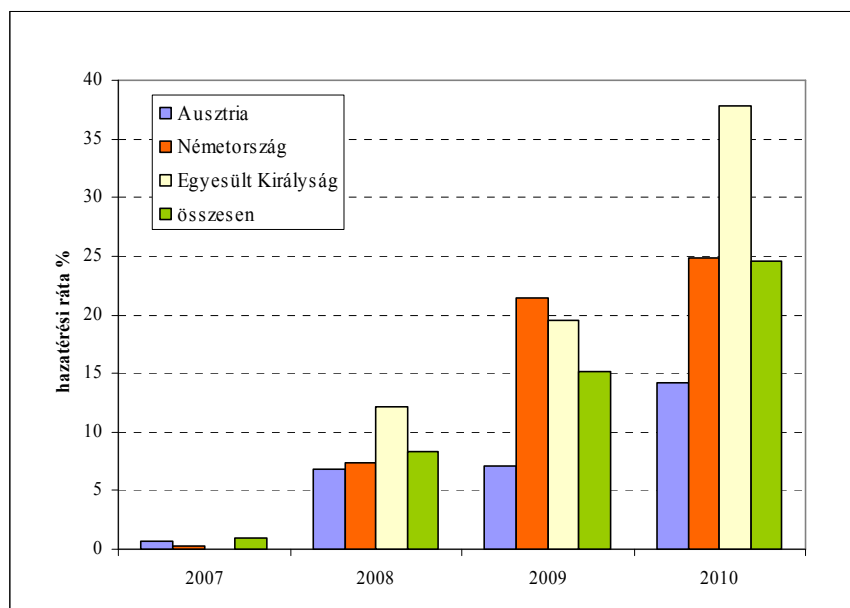
Forrás: HU LFS

A külföldi munkavégzés után munkanélküliként hazatérők aránya eltér az egyes célországok szerint. Míg az Ausztriából hazatérők aránya viszonylag szerény maradt, az Egyesült Királyságból hazatérők aránya magas, lényegesen meghaladja a többi országból hazatérőkéét. Ez az új migráns célországok munkapiacát jellemző sajátosságra utal, a válság időszakában a migránsok innen előbb áramlanak haza, a migránsok munkapiaci helyzete a befogadó országban instabil. A Németországban dolgozók egyértelműen a válság hatására térnek haza, ezt mutatja a hazatérők létszámnövekedésének eltolódása 2009-re és 2010-re. (9. ábra)

szűnt meg. A létszám tehát időben egyre hosszabb munkanélküliségi időszakot mutat, ez különösen az első évben torzíthatja az adatokat, ekkor rövid még a vizsgált időszak, és tartósan elhúzódó munkanélküliség esetén is torzíthatnak az adatok. Feltételezve, hogy a hazatérők 1-2 év alatt integrálódnak a munkaerőpiacon vagy ismét kilépnek onnan, akkor az adatok megbízhatóan mutatják a folyamatokat. Azokról a munkaerő-felmérés nem rendelkezik adatokkal, akik hazatérésük után elhelyezkedtek, erre vonatkozó kérdést a munkarőfelmérés kérdőíve sajnos nem tartalmaz. A magas munkanélküli arány azonban arra utal, hogy a munkanélküliek a hazatérők számottevő részét lefedik.

9. ábra

Munkanélküliként hazatérők és emigránsok aránya, célországok szerint, 2007-2010

Forrás: HU LFS

4.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők eltérő összetétele

A külföldi migrációs időszak után hazatérők és munkanélküliként regisztráltak összetétele feltételezhetően eltér azokétól, akik külföldre mentek dolgozni, a hazatérők a migráns csoport kontraszelekcióval kiválasztódó részét jelentik. A hazatéréshez vezethet a sikertelen vagy a várakozásokhoz képest kevésbé vonzó, nehéz munka a fogadó országban, de az otthoni munkapiaci helyzet változása is, ami a gazdasági válság időszakában különösen sok helyen megmutatkozott. Hazatéréshez vezethet az is, ha a migrációt a munkavállalás rövid és átmeneti, vagy többszöri és ismétlődő időszakának tekintették a résztvevők, és a tervezett munkavállalás idejének lejártával átmenetileg vagy tartósan hazatérnek, és a hazai munkaerőpiacon próbálnak elhelyezkedni. A munkát vállalók és a hazatérők és munkanélküliként magukat regisztrálók szerkezetét összehasonlítva fogalmazhatunk meg következtetéseket az emigráns népesség összetételéről, a migráció természetéről.¹⁶

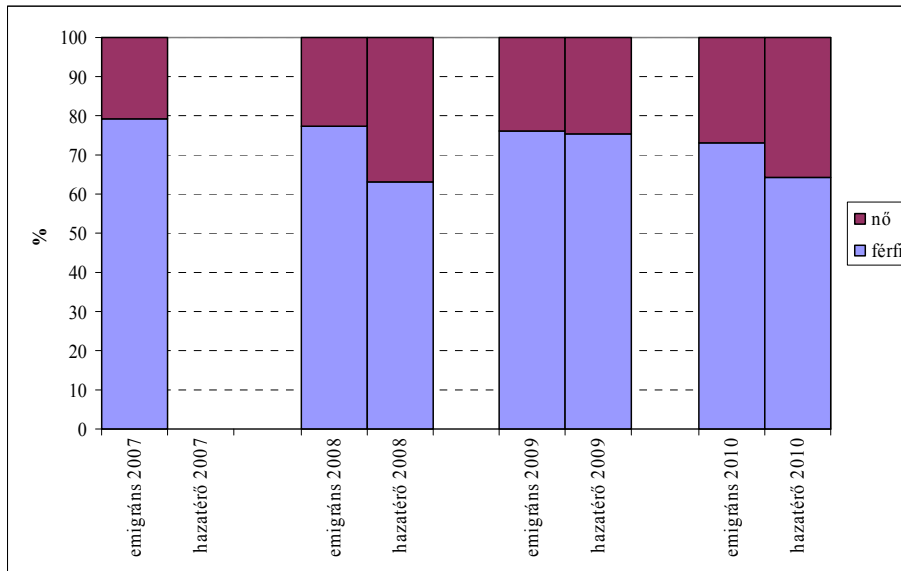
4.2.1 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők nemek szerinti eltérése

A munkaerő-felmérés alapján leírható külföldi munkavállalásban meghatározó a férfiak aránya, a munkanélküliként hazatérők között viszont határozottan több a nő, mint a külföldön munkát vállalók között, ami arra utal, hogy a nők rövidebb külföldi munkavállalási időszak után hazatérnek, és otthon próbálnak munkát keresni, és ebben határozottan eltérnek a férfiak munkavállalási helyzetétől, illetve stratégiájától. A külföldről, mindenekelőtt a német munkaerőpiacról gyorsan kiszoruló férfiak hazatérése miatt 2009-ben a munkavállalók és hazatérők közötti arány nemek szerint nem tért el, 2010-ben azonban ismét visszaállt a korábbi helyzet. (10. ábra)

¹⁶ A hazatérők száma 2007-ben nem érte el az elemzéshez megfelelő értéket, ezért az elemzésből kihagyjuk, és csak a 2008-2010 időszakot vizsgáljuk.

10. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők nemek szerinti aránya, 2007-2010

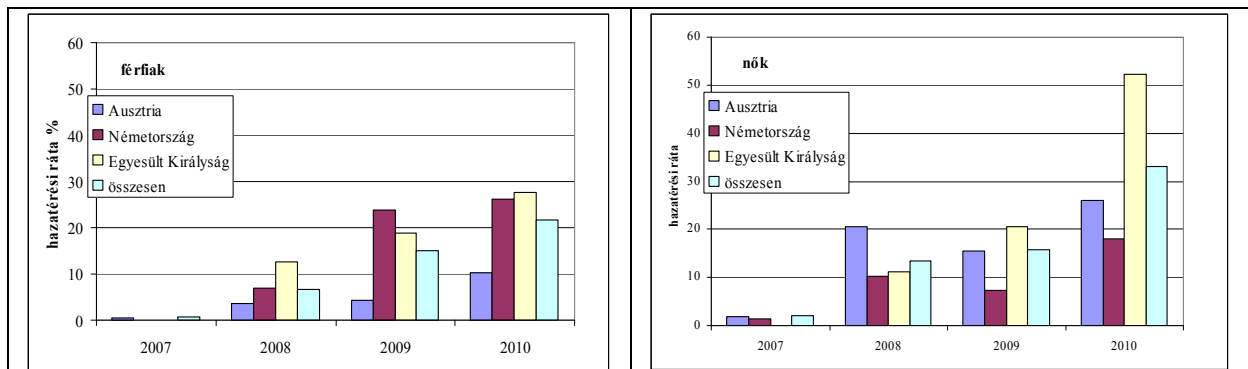

Forrás: HU LFS

A rövid időszak és a számok alapján csak következtethetünk a mögöttes magyarázatokra, alaposabb vizsgálatok segíthetnék annak megismerését, mi magyarázza a migráció nemek szerinti eltérését, és ez milyen további hatásokat jelent. Az előzőekben bemutatott hazatérési rátát nemenként is elkészítettük, eszerint látjuk, hogy a német munkapiacra kevésbé, de minden más országban és minden időszakban magasabb volt a nők hazatérési rátája, különösen az Egyesült Királyságból volt jelentős a visszaáramlók aránya. (11. ábra)

11. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők aránya, férfiak és nők, célországok szerint, %, 2007-2010

Forrás: HU LFS

4.2.2 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők életkor szerinti eltérése

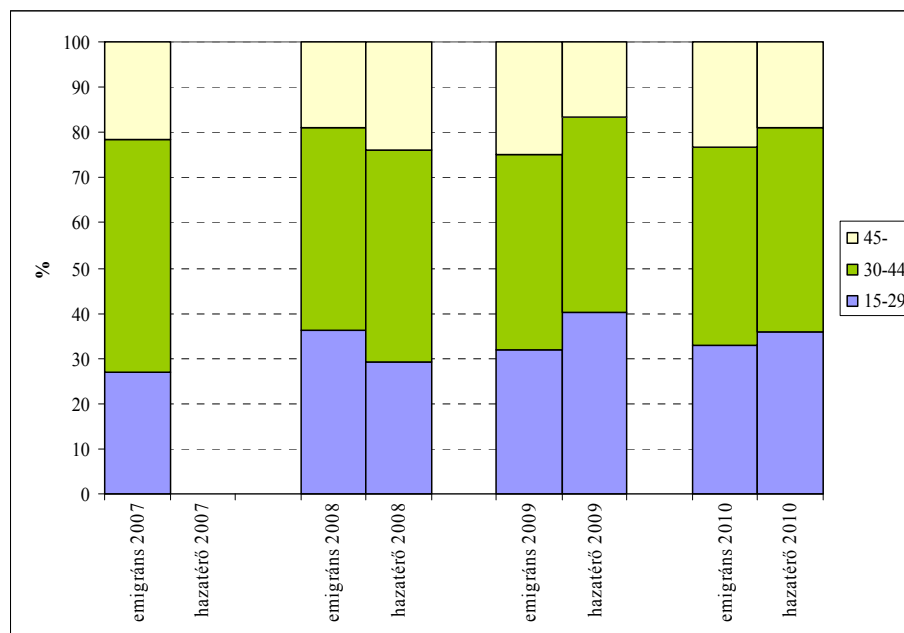
Nem tudjuk a férfiakat és a nőket külön korcsoportok szerint vizsgálni,¹⁷ együttesen azonban látjuk, hogy a munkavállaló és hazatérő csoportok között életkor szerint érzékelhető az eltérés. A válság elején, amikor a hazatérés fokozatosan éreztette a hatását, az idősebbek

¹⁷ A munkaerő-felmérés mintája nem tesz lehetővé részletes és többdimenziós vizsgálatot, a nemek és korcsoportok szerint vizsgálva túlságosan kicsi elemszámú cellákhoz jutnánk

hagytak fel relatíve nagyobb arányban a külföldi munkával és tértek haza, erre akár a természetes cserélődés is magyarázatot adhat. A következő években azonban a külföldön dolgozó munkavállalók összetételéhez viszonyítva a fiatalok relatív aránya nőtt a hazatérők között. A visszatérő fiatalok nagyobb arányát magyarázhatja a rövid munkapiaci részvétel, a sikertelenség vagy a munkalehetőség miatti csalódottság is, ráadásul a jelentősen fiatalodó migráns csoport magyarázhatja a próba és csalódottság miatti nagyobb arányú visszatérést. (12. ábra)

12. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők korcsoportok szerinti aránya, 2007-2010

Forrás: HU LFS

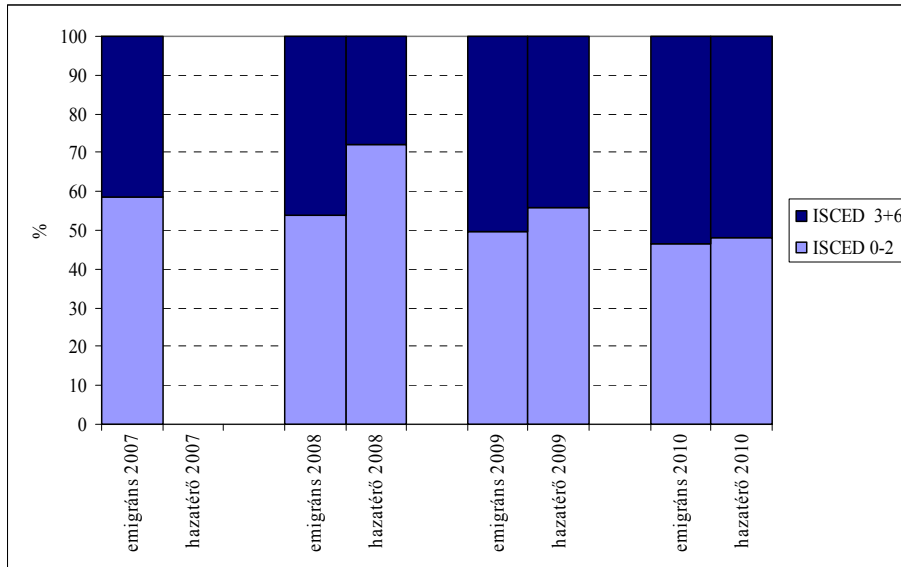
4.2.3 Az emigránsok és a munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti eltérése

A migránsok iskolai végzettségét két nagyobb csoportba sorolhatjuk: az érettségivel nem rendelkezők kevésbé kvalifikált csoportjába és a legalább érettségizett kvalifikált migránsok csoportjába. Az előbbi csoportba a legfeljebb nyolc általános iskolai végzettségűek és a szakiskolában szerzett szakmai tudással rendelkezők tartoznak (ISCED 1-2 csoportba tartozók), láttuk, hogy legfeljebb nyolc általános iskolai végzettségűek száma kicsi, ebbe a csoportba tehát alapvetően a szakmunkások tartoznak. A kvalifikáltabbak csoportjába az érettségivel, illetve a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tartoznak (ISCED 3-6 kategóriába tartozók), utóbbi száma viszonylag kicsi és migráns munkaerő-piaci helyzetük gyakran – túlképzett munkavállalóként – megegyezik a középfokú végzettségűekével. Természetesen további vizsgálatok elemezhetik a közép-és felsőfokú végzettségűek eltérő helyzetét, a mintanagyság korlátja miatt erre az összehasonlításra jelenleg nincs mód.

A migránsok és hazatérők közötti képzettség szerinti különbségeket vizsgálva látjuk, hogy a hazatérők között az alacsonyabban kvalifikáltak relatíve többen vannak, miközben összességében a migránsok kvalifikáltsága is nő. (13. ábra) A növekvő újabb emigrációban az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek aránya határozottan nő, talán ezzel is összefüggésben a visszatérők között is nő az arányuk.

13. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti aránya, ISCED kategóriák szerint, 2007-2010

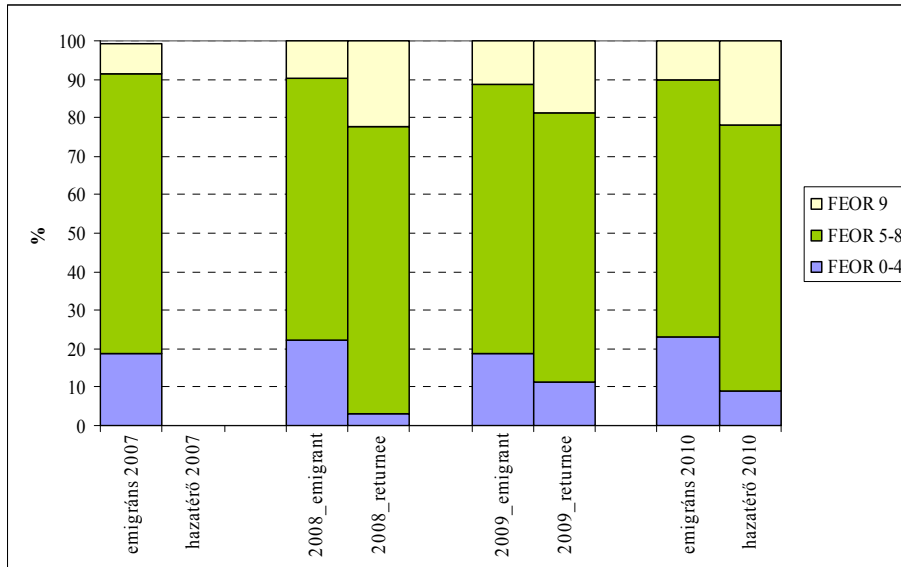
Forrás: HU LFS

4.2.4 A migránsok és a munkanélküliként hazatérők külföldön végzett foglalkozásuk szerinti összetétele

Végül megvizsgáltuk a külföldön dolgozó és a hazatérő és munkanélküliként regisztrált népesség összetételét a külföldön végzett foglalkozások szerint. A hazatérők között lényegesen alacsonyabb a szellemi tevékenységet végzők aránya (FEOR 0-4 kategóriába tartozók együtt) mint a külföldön munkát vállalók között. A kvalifikálatlan, szakképzettséget nem igénylő munkát végzők (FEOR 9 kategória) pedig a külföldön dolgozókhöz képest nagyobb arányban térnek haza. Mindkét csoport esetében határozottan és stabilan érvényesül ez a jelenség, ami azt is mutatja, hogy talán a kvalifikációt nem igénylő munkahelyeken nagyobb a bizonytalanság, de a munkavállalók is inkább választják a cirkuláris életformával járó hazatérés és visszatérés stratégiát. A nem fizikai munkát végzők valószínűbben válnak rezidens, tartósan külföldön dolgozó migránssá. (14. ábra)

14. ábra

Emigránsok és munkanélküliként hazatérők foglalkozás szerinti aránya, FEOR csoportok szerint, 2007-2010

Forrás: HU LFS

4.3 A hazatérő munkanélküliek migrációs tapasztalatai és munkaerő-piaci sajátosságai adminisztratív adatforrás alapján

A munkaerő-felmérés adatai alapján a hazatérő munkanélküli migránsokról elég részletes képet láthattunk, sok kérdést azonban a munkaerő-felmérés alapján nem lehet megválaszolni. Nem tudjuk, milyen tartósan vannak munkanélküli státuszban a mai munkanélküliek, és semmit nem tudunk a migráns előéletükről sem. Azt azonban láthattuk, hogy magas a hazatérők aránya, és összességében cirkuláris a magyarországi munkaerő-migráció természete. Ezért a hazatérő munkanélküliek adatforrásokkal jól megragadható csoportja egyben a migráció után hazatérőket is elég sok szempontból jól írja le.

Olyan adminisztratív adatbázis segítheti a migráció további megértését, aminek a segítségével a rendelkezésre álló egyéni adatok alapján a fenti hazatérő migráns csoport részletesebb elemzésére vállalkozhatunk. Ez az adatbázis az E301 nyomtatvány nyilvántartása, ami kutatási célokra alkalmassá tehető, részletes, egyéni adatokra építő adatforrás. Az adatbázis a külföldön dolgozók nyugdíjjogosultságának igazolására szolgáló dokumentum, nyilvántartása minden külföldi, nyugdíjra jogot adó munkavállalási eseményt tartalmaz, ezért a hazatérők vizsgált csoportjának munkatapasztalatait megbízhatóan írja le. Ennek az adatforrásnak a kutatási célú hasznosítása korábban még nem történt meg. A fentiek alapján a munkanélküli hazatérőkről okkal feltételezhetjük, hogy a migránsok jelentős csoportját lefedik, különösen azokat, akik nem tartósan dolgoznak külföldön, hanem részei a cirkuláris migrációnak, váltogatják a hazai és külföldi munkavállalást. Az elemzés egy adott pillanatig, 2011 februárjáig vizsgálta az E301 nyomtatvánnyal hazatérteket, tehát az elemzés a 2004. május és 2011. február közötti időszakra szól.¹⁸ Az E301 nyomtatvány nyilvántartás kutatásra alkalmassá tett (és anonimizált) adatforrásának a leírását az 1. melléklet tartalmazza.

¹⁸ Az adatbázis Magyarország Uniós csatlakozása, 2004 májusa óta tartalmaz adatokat.

4.3.1 Hazatérő munkanélküliek főbb tulajdonságai adminisztratív adatnyilvántartás alapján

Összesen 23503 olyan hazatérő munkanélküli szerepelt az adatnyilvántartásban, aki munkanélküli ellátást keresett azt követően, hogy hazatért. Több mint egyharmaduk korábban Ausztriában dolgozott, közel egynegyedük az Egyesült Királyságban. A hazatérők között kevés volt viszont a németországi munka után hazatérő munkanélküli, ami egybecseng a korábban látottakkal. A munkaerő-felmérés látókörébe is lényegesen kevesebb németországi munkavállaló került, mint amit a rezidens emigráns statisztika szerint láttunk. Ez egyértelműen arra utal, hogy Németországban tartósan és életvitelszerűen élnek többségükben azok, akik kinn dolgoznak, és az emigráns népességben látott arányukhoz képest nem is nagyon jelennek meg a cirkuláris migrációban, avagy munkanélküliként regisztrálva az E 301 munkanélküli adatbázisban. Számottevő arányban találhatóak viszont az E 301 adatbázisban a többi EU 15 ország mindegyikéből hazatérők.¹⁹ A férfiak határozott többségben vannak, a migránsok közel kétharmada férfi, de az egyes országok között nincsen szembetűnő különbség a nemek szerint, kivétel talán Olaszország, ahol felül, és Észak-Európa, ahol alul vannak reprezentálva a nők az átlagoshoz képest. (10. táblázat)

10. táblázat

E301 nyomtatvánnyal hazatérő migráns munkanélküliek a munkavégzés országa és nemek szerint, %

A munkavégzés országa	férfi	nő	együtt
Ausztria	34,8	36,5	35,4
Németország	5,9	7,1	6,3
Nagy-Britannia	22,5	24,7	23,3
Írország	6,6	5,5	6,2
Hollandia	6,2	2,9	5,0
többi Ny-Európa	3,6	5,3	4,2
Észak-Európa	2,7	0,9	2,0
Olaszország	5,9	10,3	7,5
többi D-Európa	3,3	3,9	3,5
Szlovákia	5,9	2,0	4,5
többi új EU ország	2,3	1,0	1,8
Egyéb (nem EU)	0,1	0,1	0,1
Total	100,0	100,0	100,0
<i>Fő (N)</i>	<i>14974</i>	<i>8529</i>	<i>23503</i>

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

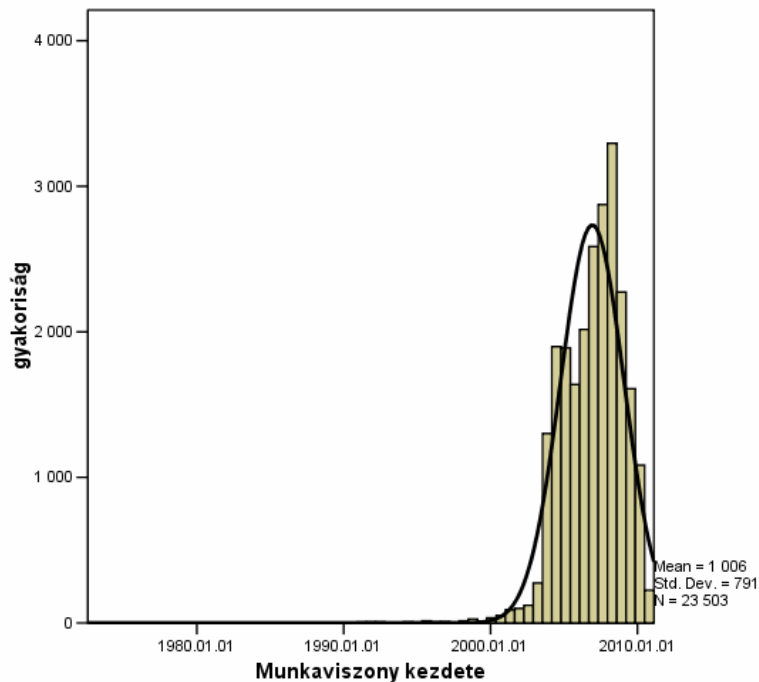
Forrás: E 301 kutatási adatbázis

A külföldön munkát vállalók egy része több migráns és munkanélküli időszakot váltogat, mások egy hosszabb vagy rövidebb időszak után tértek haza. Az összes munkanélküliként hazatért között olyanok is voltak, ha nagyon kevesen is, akik több évtizede dolgoztak külföldön, a többség azonban a 2000-es években dolgozott először külföldön. Sokan dolgoztak több éve külföldön azok közül, akik az adatbázisba kerültek. Az első külföldi munkaviszony kezdetének az időbeli megoszlását a 15. ábrán láthatjuk. (Az első munkaviszony kezdetének a 2004 májusában érvényes munkaviszony kezdete számít.)

¹⁹ Az átláthatóság kedvéért a nagyobb létszámú hazatérők célországait külön, a többi országcsopontonként összevonva mutatjuk be.

15. ábra

A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók első külföldi munkaviszonyának a kezdete

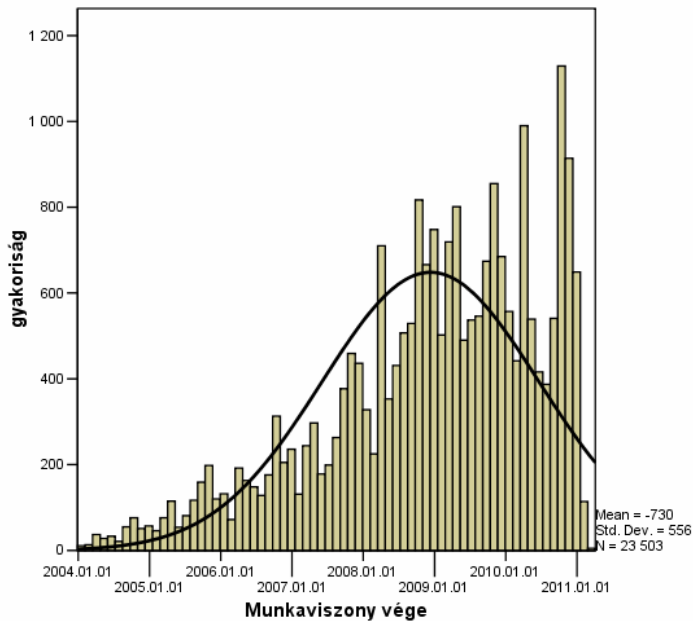

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

A külföldről hazatérők utolsó külföldi munkaviszonyának a végét a 16. ábra mutatja. Az érintettek egy része azóta lehet, hogy ismét külföldön dolgozik, de munkaviszonya sikeres és nem tért még haza, vagy elhelyezkedett, vagy visszavonult, vagy egyéb ok miatt nem jelent meg azóta az E 301 regiszterben. Az ábrán látjuk, hogy a válság hatására ugyan sokan tértek haza a közelmúltban, de a regiszterben korábbi hazatérők is elég sokan vannak. A hazatérés időpontja a legutolsó időszakokban koncentrálódik, de nem kizárólagos. Korábban is sokan visszatértek, a migráció számukra egy korábbi időszak alkalmazkodásának a története.

16. ábra

A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók utolsó külföldi munkaviszonyának a vége

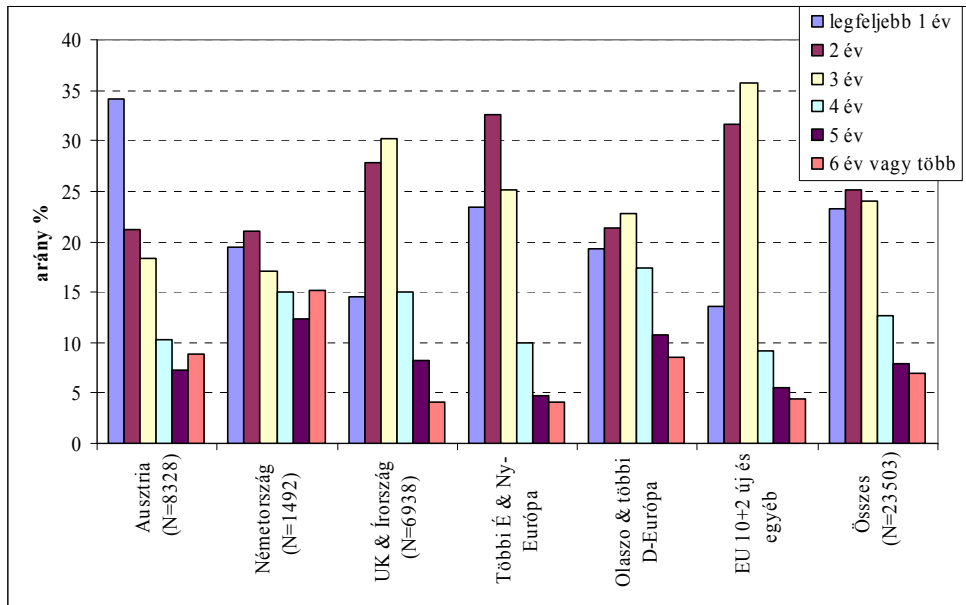

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

A 17. ábrán országonként látjuk, mikorra koncentrált a migránsok hazatérése és utolsó regisztrálása munkanélküliként. Azt is megvizsgáltuk, hogy van-e különbség országonként, és látjuk, hogy az országok között határozott különbség van aszerint, hogy mikor érkeztek sokan vissza és regisztráltatták magukat. A korábban Ausztriában dolgoztak esetében a leggyakoribb a nemrég hazatértek aránya, ami a folyamatos visszatérésnek és újabb munkavállalásig itthoni várakozásnak a gyakoriságából fakad. A többi országból korábban volt jelentősebb a hazatérés, ami egyértelműen a válsággal és annak a hazatérésre gyakorolt hatásával magyarázható. Németországból a hazatérők egyenletesen és viszonylag alacsony arányban érkeznek haza. (17. ábra)

17. ábra

A migránsok utolsó hazatérése és E301 regisztrációja óta eltelt idő

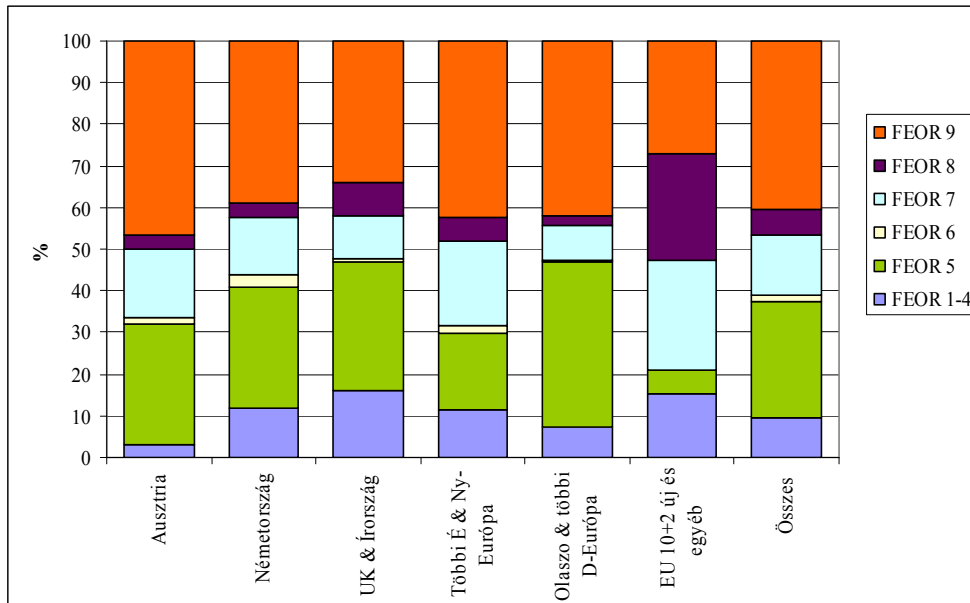
Forrás: E 301 kutatási adatbázis

4.3.2 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők szakmai összetétele

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérő munkanélküliek külföldön végzett munkájáról is pontos képet látunk a nyilvántartás szerint. Az utolsó külföldi munka alapján a hazatérő munkanélküliként regisztráltak jelentős részben szakképzettséget nem igénylő (FEOR 9 kategóriába tartozó) munkát végeztek. Ausztriában különösen magas ez az arány, de a többi régi EU országban sem sokkal jobb az összkép. Talán érdekes megemlíteni, hogy azok között, akik az új EU tagországokban dolgoztak, és onnan tértek haza, a végzett munkában alacsonyabb a szakképzetlen, magas a szakképzett összeszerelő és ipari munkavégzés aránya. Dél-Európában a szakképzettséget nem igénylő munkák mellett a szolgáltatásban végzett munkák aránya volt jelentős. Kevesen jelentek meg hazatéréskor munkanélküliként azok közül, akik nem fizikai munkakörökben dolgoztak. (18. ábra)

18. ábra

E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, országcsoportonként

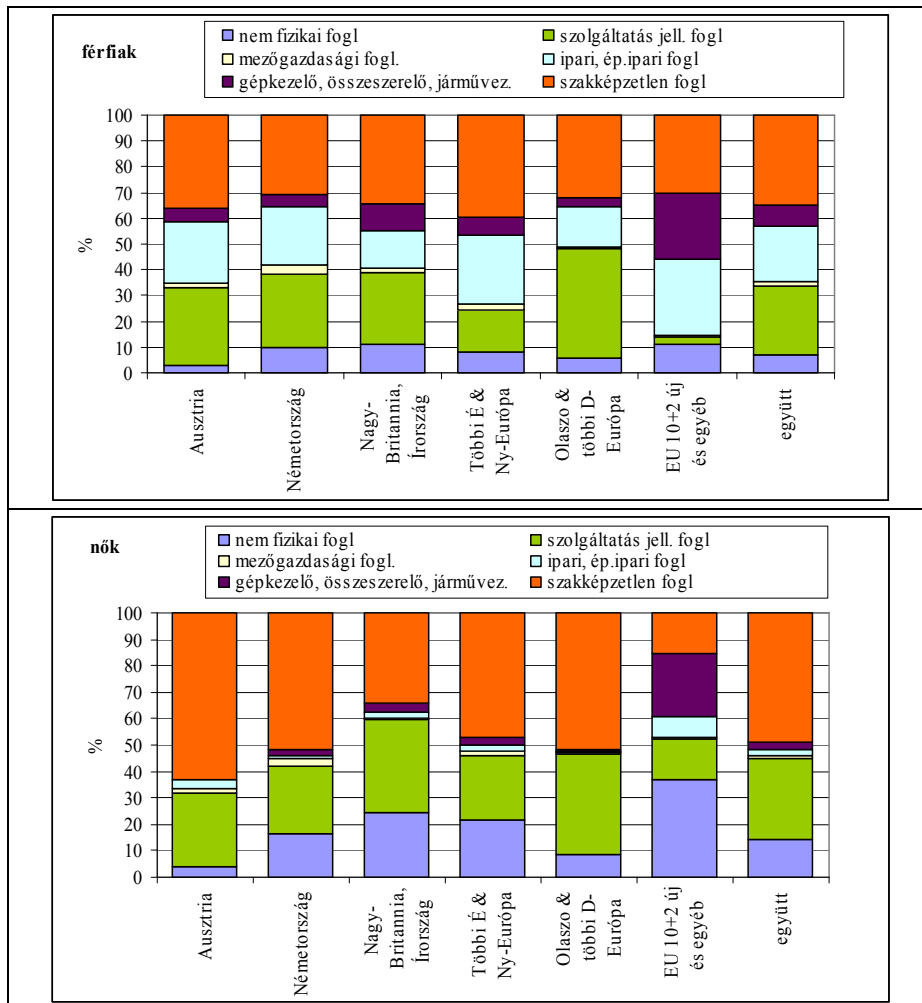

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

Izgalmasnak bizonyult nemenként megvizsgálni a fentieket, azt hogy az egyes országokban milyen munkát végeztek a férfiak, illetve a nők. Ezt a 19. ábra két panelja mutatja. A férfiak főleg szolgáltatásokat, ipari és építőipari foglalkozásokat és kicsit nagyobb arányban szakképzettséget nem igénylő munkákat végeztek, és országcsoportonként elég nagy a különbség. A nők ettől eltérő foglalkozásokat töltöttek be, magasabb az arányuk a szakképzettséget nem igénylő munkakörökben, különösen Ausztriában. Emellett szolgáltatásokat végeztek a nők, azt mindenütt közel azonos arányban. (19. ábra)

19. ábra

E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, nemek szerint, országcsoportonként

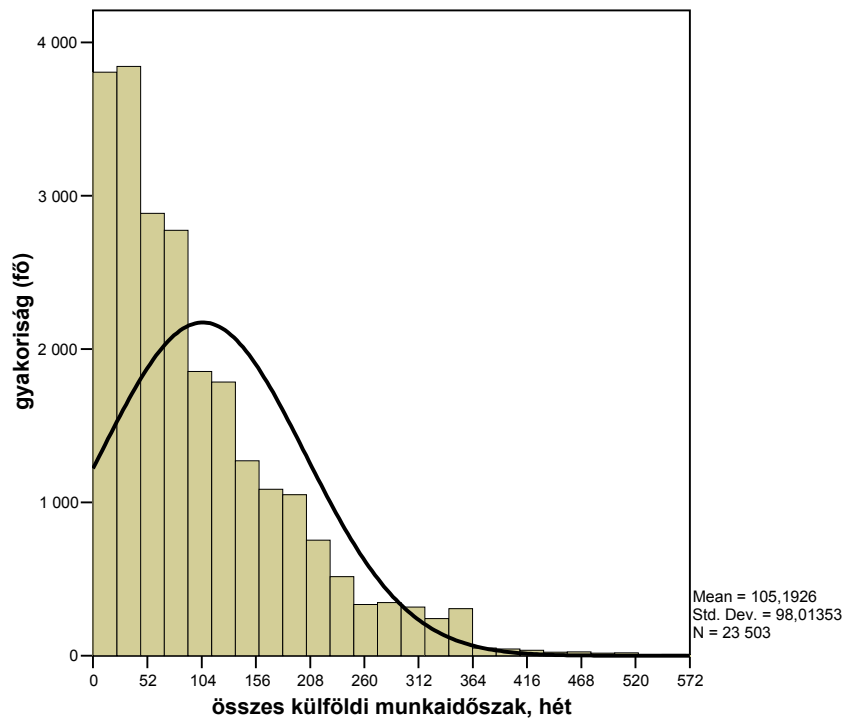

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

4.3.3 A külföldi munkavégzés időtartama: folyamatos és több spellből álló munkatapasztalat

Hosszabb-rövidebb külföldi munkavállalási tapasztalattal rendelkeznek a hazatérők, akik az E 301 nyomtatvány alapján munkanélküliként térnek vissza a hazai munkaerőpiacra. A legelső munkaviszony kezdete és az utolsó munkatapasztalat vége között eltelt teljes időszakot tekintve a tapasztalatok többsége fél-egyévnyi volt, ettől elmarad azok száma, akik másfél-két évnnyi munkatapasztalatot halmoztak fel. Az ennél hosszabb munkavállalási időtartam már lényegesen kisebb gyakorisággal fordul elő. (20. ábra)

20. ábra A munkatapasztalatok hosszának a gyakorisága

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

Összességében átlagosan kétévnyi külföldön szerzett munkatapasztalattal rendelkeznek a hazatérők. A nők esetében ez az időszak átlagosan valamivel rövidebb (101 hét) mint a férfiak esetében (107 hét). Célországokként is megvizsgáltuk, hogy jelentősebb eltérést láthatunk-e a külföldi munkatapasztalat hosszában. Az első munkahely országát vizsgáltuk, ezt tekintjük célországnak²⁰. A legtartósabban Ausztriában dolgoztak azok, akik Magyarországra visszatértek, átlagosan közel két és fél évig (132 hónapig), a többi országban a munkatapasztalat lényegesen elmaradt ettől. Ausztriában számottevően eltért a férfiak és a nők első és utolsó munkatapasztalata között eltelt idő. A férfiak átlagosan közel 3 évig, (142 hónap) dolgoztak külföldön, a nők alig több mint 2 évig (115 hónap). Németországban is a férfiak hosszabb munkatapasztalata a jellemző, és Nagy-Britanniában és Írországban is. A többi nyugat-, illetve észak-európai EU 8 országban viszont a nők munkatapasztalata volt hosszabb. (11. táblázat)

²⁰ A korábbi vizsgálatok alapján azt várhattuk, hogy az egyes munkavállalási időszakok során változtatják a célországokat azok, akik külföldön dolgoznak. Azt láttuk azonban, hogy az esetek túlnyomó részében nem ez volt a jellemző, aki valamelyik országban kezdett dolgozni, rendszerint ott dolgozott a továbbiakban is, kevés volt a változtatás. Az alaposabb elemzéshez azonban még az adatforrást pontosítani, finomítani szükséges.

11. táblázat

E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldi munkatapasztalatának időtartama országcsoportonként és nemeként, hét

	Teljes külföldön töltött idő, hét *	fő	szórás
Összesen			
férfiak	107,4	14974	102,1
nők	101,3	8529	90,2
összesen	105,2	23503	98,0
Ebből ország csoportonként			
<i>Ausztria</i>			
férfiak	142,0	5215	126,6
nők	114,8	3113	102,4
összesen	131,8	8328	118,8
<i>Németország</i>			
férfiak	100,8	890	146,0
nők	85,5	602	90,6
összesen	94,7	1492	126,8
<i>Nagy-Britannia, Írország</i>			
férfiak	99,0	4367	66,1
nők	91,8	2571	59,9
összesen	96,3	6938	64,0
<i>Többi É & Ny-Európa</i>			
férfiak	72,5	1870	64,7
nők	90,9	772	97,5
összesen	77,9	2642	76,2
<i>Olaszország & többi D-Európa</i>			
férfiak	106,0	1389	88,6
nők	108,0	1207	89,0
összesen	106,9	2596	88,8
<i>EU 10+2 új és egyéb</i>			
férfiak	50,6	1243	49,4
nők	71,7	264	129,8
összesen	54,3	1507	70,8

*első és utolsó munkavállalás közötti teljes időszak

Forrás: E 301 adatbázis

Az esetek nagyobbik felében a külföldi munkavállalás teljes időtartamában – az első munkavállalás kezdete és az utolsó munkavállalás vége közötti időszakban folyamatosan külföldön dolgozott az, aki egyszer már külföldi munkára vállalkozott. Kisebb megszakításokkal a teljes külföldi munkatapasztalat időtartamának legalább háromnegyedét munkával töltötte a külföldről E 301 nyomtatvánnyal hazatérők további közel egynegyede, és mindössze 25 százalék dolgozott nagyobb megszakításokkal külföldön. (12. táblázat)²¹

²¹ Azt nem tudjuk az adatbázis alapján megvizsgálni, hogy az egymást követő munkavállalási időszakok valóban új munkáltatót és ténylegesen új munkát is jelentenek, vagy csak adminisztratív feltételek miatt kell megújítani a szerződést, ezért az egyes munkavállalói spellek nem mutatják jól a munkahelyek cserélődését, országonként nagyok az eltérések. Az adatbázis finomításával ennek vizsgálata lehetségessé válhat.

12. táblázat

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők tényleges munkára fordított idejének az aránya a külföldi munkatapasztalat időtartamában, %

Tényleges munkavégzés aránya	megoszlás	Kumulatív megoszlás
idő kevesebb mint 25%-a	1,3	1,3
idő 25%-a és kevesebb mint 50%-a között	7,7	9,0
idő 50%-a és kevesebb mint 75%-a között	16,2	25,2
idő 75%-a és kevesebb mint 100%-a között	22,3	47,5
idő 100 %-ában	52,5	100,0

Forrás: E 301 adatbázis

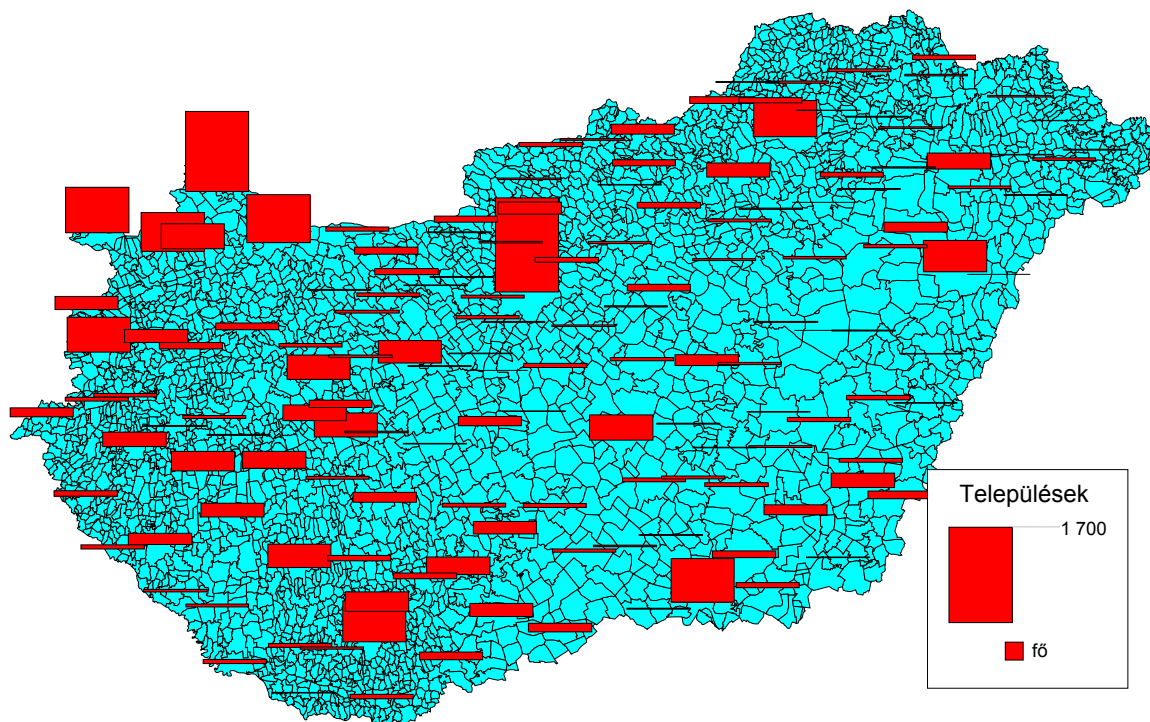
4.3.4 Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyének regionális elhelyezkedése

Az E 301 nyomtatvány információi szerint a képbe került hazatérők lakhelye alapján vizsgálhatjuk, honnan indulnak külföldi munkavállalásra az érintettek. A hazatérők lakhelyét az E 301 ügyeit intéző munkaügyi központ településével közelítjük. Ennek alapján a régióban a hazatérő lakhelyéhez közeli települések jól mutatják a földrajzi sajátosságokat.

A 21. ábra térképén jól látszik, hogy a külföldi munkavállalás az ország nyugati felében elterjedt opció, a hazatérők különösen erősen koncentrálnak az osztrák határ közeli területen, valamint a fővárosban. De kisebb számban az ország távolabbi, észak-keleti részeiről is dolgoznak külföldön, az Alföldről azonban kevesen vállalnak migráns munkát.

21. ábra

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója szerint

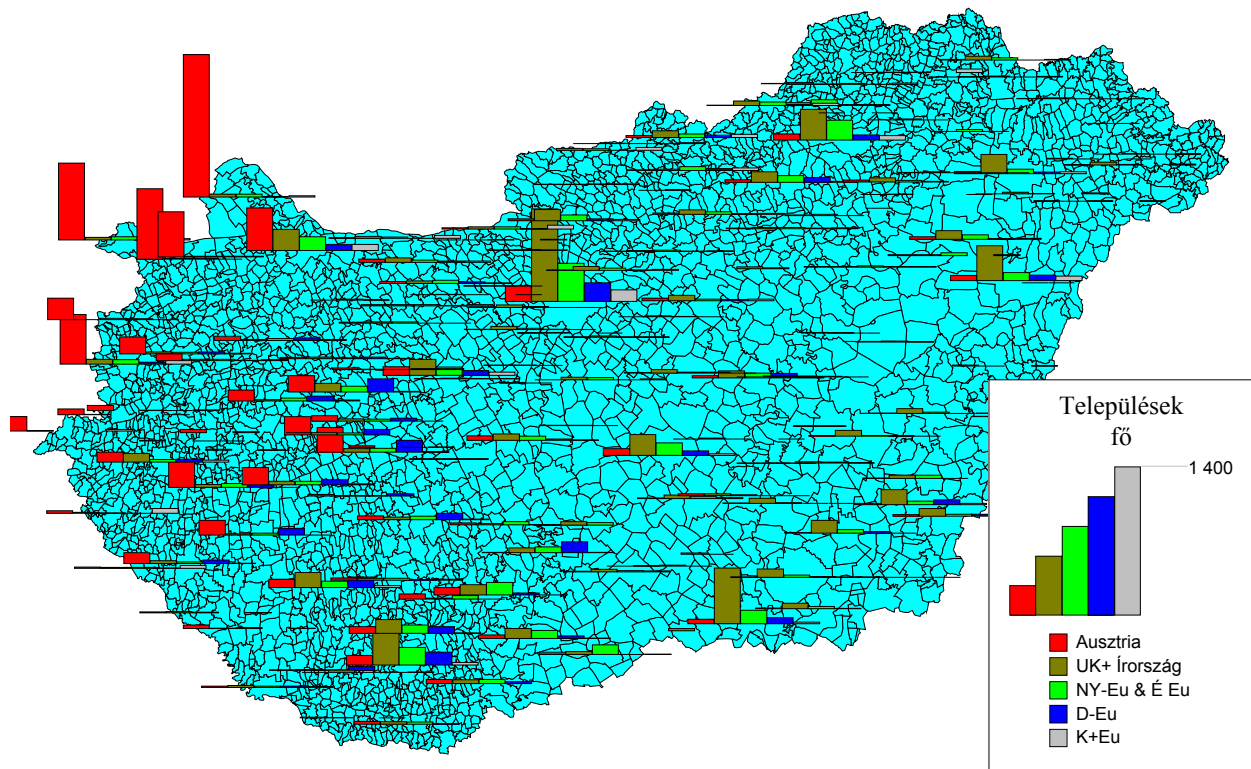
Forrás: E 301 kutatási adatbázis

Az ország egyes részei között jól látható különbségek vannak aszerint, hogy hol vállal munkát külföldön az, aki erre vállalkozik, Az egyes célországok alapján mutatja a lakóhely

szerint a külföldi munkavállalókat a 22. ábra. Ausztria vonzereje a határtól távolodva csökken, de az elég egyértelmű, hogy az ország nyugati részéből dolgoznak inkább Ausztriában. A Dunántúl déli részén Dél-Európa is vonzónak mutatkozik, és innen, valamint Észak-Magyarországról indulnak az Egyesült Királyságba, Írországba és más nyugat-európai országok felé.

22. ábra

Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója és a munkavállalás célországai szerint

Forrás: E 301 kutatási adatbázis

5 Magyarország részvétele az európai migrációban – EURES adatbázis alapján

Az EURES portál szerepe, feladata a mobilitás segítése, támogatása az Európai Unióban. Ezért kutatásunk végén megvizsgáltuk, hogy a magyarországi migránsok milyen mértékben, milyen formában hasznosítják az EURES portált. Mennyien keresnek a portálon keresztül munkát. Mindkét irányt vizsgáljuk, azokat a külföldieket, akik Magyarországon keresnek az EURES portálon keresztül munkát, és a magyarokat, akik külföldön keresnek munkát.

A vizsgálat alapja két információ: egyrészt a portálon munkakeresés céljából kitöltött adatlap alapján a személyről tudunk információt, tehát arról, hogy *ki jelenik meg az adatbázisban*, másrészt arról tudunk, hol jelenik meg, *hol él, aki állást keres a portálon keresztül*, és *hol keres munkát*. Arra az adatbázisban nyilvántartott adatok alapján természetesen nem tudunk választ kapni, hogy az adatbázisban megjelenők más módon is

keresnek-e munkát. Azt sem tudjuk, hogy az EURES adatbázis révén sikerült-e munkát találni, és ha sikerült is, az mennyire bizonyult sikeresnek és tartósnak.²²

Az alábbi elemzés első lépésként mégis fontos új eredményeket hozott. Az EURES szerepét a mobilitás ösztönzésében és javításában gyakran említik az európai és a hazai szakemberek, azonban a hálózat migrációban betöltött tényleges szerepét nem ismerjük, ilyen vizsgálat ismereteink szerint a korábbiakban még nem készült. Arról nem sokat tudunk, hogy ki és milyen céllal regisztrál a portálon.

A vizsgálatunk céljára azok adatait gyűjtöttük le a teljes EURES adatbázisból, akik magyar állampolgárok, illetve tartózkodási ország szerint magyarországi rezidensek, és az EURES adatbázis szerint regisztráltak az EURES honlapon, avagy a keresett országok között megjelölték Magyarországot (is) mint potenciális célországot. Az EURES központi adatbázisból lekért adatokat használtunk, a fentiek szerinti ismérvek alapján leválogatott sokaságot vizsgáltunk. Az adatbázisban szereplő adatok összerendezése és tisztítása után az adatokat egységes SPSS adat file-ba rendezve végezhetünk elemzéseket.²³

Az adatok megtisztítása után összesen 27 ezer magyar kapcsolattal rendelkező személy adatait vizsgálhattuk, akik részben Magyarországon éltek, részben magyarországi munkalehetőséget kerestek. A Magyarországot célként megjelölők lényegesen szerényebb arányban szerepelnek az adatbázisban, közel két és félszer annyian keresnek Magyarországról munkát, mint ahányan Magyarországot jelölték meg célországnak. Előbbiek – az adatok tisztítása és rendezése után – 19 ezren, a Magyarországot (is) célként megjelölők hozzávetőleg 8 és fél ezren voltak.

5.1 Az EURES portálon keresztül magyar munkahelyet keresők fő jellemzői

A magyarországi munkát keresők részben Magyarországon éltek, illetve magyarok voltak, emellett Romániából, illetve románok kerestek Magyarországon munkát, valamint a spanyolok és az olaszok száma volt viszonylag magas, de további EU 10, illetve más EU 15 országokból is kerestek magyarországi munkalehetőséget. (13. táblázat) A magyarországi munkát keresők döntő többsége (mintegy 8 ezer fő) felsőfokú végzettségű, legalább középfokú végzettsége 3300 főnek van, és ennél alacsonyabb iskolai végzettségük alig keresnek az EURES portálon magyarországi munkát.

²² A felhasználók ismerete alapján azonban ilyen vizsgálat lehetséges, a portált használók körében végzett adatfelvétel segítségével.

²³ A lekérdezést az NFSZ közbenjárásával az EURES brüsszeli központja végezte, köszönet érte Sértő-Radics Istvánnak. Az adatokat azonosítóval ellátva, több excel fileban kaptuk meg, ezeket a különálló részfile-okat az azonosító alapján rendeztük egységes SPSS adatfile-ba. A teljes vizsgált sokaságot az egyes dimenziók alapján adathiány miatt rendre szűkíteni kellett, ami a vizsgálható esetszámokat csökkentette. A részleteket a 2. mellékletben mutatjuk be.

13. táblázat

A Magyarországon EURES portálon keresztül munkát keresők a tartózkodás helye, illetve nemzetiség országa szerint

Tartózkodás helye/ illetve nemzetiség országa	Tartózkodási helye	Nemzetisége	Nemzetisége
	Magyarország	1. említés	2. említés
Magyarország	1975	628	144
Románia	766	814	109
Többi EU10	739	762	95
Spanyolország	2045	1945	134
Olaszország	1150	1138	77
Többi EU 15 + EGT	2270	2046	187
Nem EU	840	882	326
Nincsen	-	235	7378
összesen	9785	8450	8450

Forrás: EURES kutatási adatbázis

5.2 Az EURES portálon megjelenő magyar munkakeresők fő jellemzői

A magyarországi elvándorlást vizsgáltuk a tanulmányunkban, a továbbiakban ezzel szembesítjük, hogy az EURES adatbázis alapján kik használják a portált, a munkát keresők korábban leírt csoportjait megtaláljuk-e az EURES portálon munkát keresők között.

Mindenekelőtt láthattuk, hogy többségében Magyarországon élő magyar nemzetiségűek, akik Európában az EURES-en keresztül keresnek munkát, ám ha kicsi is az arányuk, de mégsem elhanyagolhatóak azok sem, akik Magyarországon élő külföldiek, és Magyarországról Európában keresnek munkát. (14. táblázat) A táblázat az egyének által említett első és második nemzetiséget is mutatja, ebből látszik, hogy az EURES portált használók nem elhanyagolható része több nemzetiséghez vagy állampolgársághoz is kötődik.

14. táblázat

Magyarországi tartózkodási hellyel rendelkező EURES keretében munkát keresők nemzetiségi hovatartozás szerint

Nemzetiség	A magyarországi tartózkodási hellyel rendelkezők			
	Első említett nemzetisége		Második említett nemzetisége	
	Fő	Megoszlás %	Fő	Megoszlás %
Magyar	17678	92.9	2370	12.5
Román	162	0.9	152	0.8
Egyéb EU10-beli	52	0,0	17	0,0
Spanyol	11	0.1	2	0.0
Olasz	10	0,0	8	0,0
Egyéb r EU 15 + EGT országbeli	123	0.6	75	0.4
Nem EU-beli	192	1.0	167	0.9
Nem ismert/ nincs	802	4,0	16239	85
N összesen	19030	100	19030	100

Kerekített megoszlás értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EURES kutatási adatbázis

A magyar nemzetiségűek döntő része Magyarországon is él, amikor munkát keres. Azok, akik első nemzetiségként a magyart említették, 99,6 százalékban Magyarországon is élnek, akik másodikként, azoknak is 97,8 százaléka tartózkodott Magyarországon, további közel 1 százalék Romániában élt. A többiek az EU fejlettebb országaiból, illetve Európán kívüli országokból keresnek az EURES portálon keresztül munkát. Nem gyakori tehát, hogy valaki magyarként más országban él, dolgozik, és onnan keres további munkalehetőséget. (ld.

15. táblázat) Összességében tehát, hogyha az EURES keretében munkát kereső magyarokat a továbbiakban a Magyarországon élőkkel közelítjük, láttuk, hogy ezzel nagy hibát nem követünk el.

15. táblázat

Magyar nemzetiségű munkát keresők tartózkodási hely szerint, %

Tartózkodási hely országa	Első említett nemzetisége magyar	Második említett nemzetisége magyar
Magyarország	99,6	97,8
Románia	0,1	0,9
Egyéb EU10 ország	0,0	0,1
Egyéb r EU 15 + EGT ország	0,2	0,7
Nem EU ország	0,1	0,5
Összesen	100,0	100,0
N	17757	2423

Forrás: EURES kutatási adatbázis

5.2.1 Az EURES portálon munkát keresők iskolai végzettsége és a keresett munkák jellege

Az EURES-en keresztül munkát keresők összetételét vizsgálva azt látjuk, hogy 56 százalékuk férfi, közel negyven százalék (39%) a nő (és 5 százalék hibás kód miatt nem azonosítható). Képzetség szerint vizsgálva látjuk, hogy a felsőfokú végzettségűek esetében nincsen különbség a férfiak és a nők arányában, míg a közép- és az alacsonyfokú végzettségűek esetében a férfiak lényegesen magasabb arányban keresnek munkát az EURES-en keresztül. (16. táblázat)

16. táblázat

Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok nemek és iskolai végzettség szerint, %

	Munkakeresők megoszlása összesen	Ebből végzettség szerint*			Összesen
		Felsőfokú végzettségű	Középfokú végzettségű	Alacsonyfokú végzettségű	
Férfi	56,3	48,7	63,5	73,5	57,7
Nő	38,8	49,4	34,8	24,4	40,5
Ismeretlen (hibás kód)	4,9	1,9	1,7	2,0	1,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N fő	19 030	5 767	5 508	1 236	12 511

Kerekített megoszlás értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

* Az iskolai végzettségre vonatkozó válaszok nem voltak teljes körűek, ezért eltér az összes álláskereső aránya és elemszáma a képzetség szerinti összesen adatoktól

Forrás: EURES kutatási adatbázis

A férfiak túlsúlyát látjuk tehát az alap és főleg a középfokú végzettségű munkakeresők esetében, összhangban a tényleges migráció leírása során tapasztalt arányokkal. Figyelemreméltó azonban, hogy az EURES portálon munkát keresők közel fele, a nők esetében a munkakeresők nagyobb fele (56%) felsőfokú végzettségű volt, miközben a tényleges migráció jelentős részét nem a felsőfokú végzettségűek jelentik. Azt látjuk tehát, hogy az EURES portált munkakeresésre a felsőfokú végzettségűek hasznosítják a legerőteljesebben, messze a migrációban való részvételüket meghaladó arányban. (vö. 17. táblázat)

17. táblázat

Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok megoszlása az iskolai végzettség szerint, %

	Felsőfokú végzettségű	Középfokú végzettségű	Alapfokú végzettségű	Összesen
férfiak	38.9	48.5	12.6	100.0
nők	56.2	37.8	6.0	100.0
Ismeretlen (hibás kód)	48.5	40.5	11.0	100.0
összesen	46.1	44.0	9.9	100.0

Forrás: EURES kutatási adatbázis

Nem volt teljes a válaszadás a keresett szakmákra vonatkozóan, ezért a munkát keresők fele esetében nem tudtuk a keresett szakmát azonosítani. A válaszok alapján, amelyek rendelkezésre álltak, elég vegyes a kép, amit a 18. táblázat mutat be. Különösen kerestek a portálon keresztül a kvalifikált gazdasági, jogi adminisztratív munkakörök, de a szokásosan migránsokat vonzó vendéglátóipar is, és a keresett szakmák elég diverzifikáltak és konzisztensek a migrációs folyamatok leírása során tapasztaltakkal. Figyelemreméltó, hogy az iskolai végzettség szerint magas volt a felsőfokú végzettségű munkát keresők aránya, különösen a nők esetében és a keresett tevékenységek között is jelentős a felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozások súlya. Az adminisztratív, gazdasági és jogi foglalkozások aránya a nők esetében közel 1/3. A portálon a nem fizikai foglalkozások túlsúlya mellett számottevő arányban megjelennek a szokásos emigráns szakmák is, így a szálloda és vendéglátóipar, ipar és építőipar, mezőgazdaság, stb. A keresett foglalkozások csoportját részletesen mutatja be a 18. táblázat.

18. táblázat

Az első megjelölt keresett foglalkozás az EURES adatlapok szerint

	Férfiak	Nők	Összesen
Adminisztráció, gazdasági, jogi foglalkozás	11	31	19
Szálloda- és vendéglátóipar	13	19	15
Építőipar	13	0	8
Számítástechnika / IT	10	2	7
Ipari foglalkozás	11	1	7
Mezőgazdaság	7	4	6
Műszaki foglalkozás	9	2	6
Értékesítés, beszerzés, marketing	4	7	5
Kultúra, média, design	3	7	4
Környezetvédelem, egészségvédelem, takarítás	2	7	4
Egészségügy	3	7	4
Közlekedés	7	0	4
Karbantartás	4	0	3
Oktatás	1	5	3
Szociális munka	0	3	2
Szépségápolás	0	3	1
Kézműipar	2	1	1
Természettudományos foglalkozások	1	1	1
Biztonság, védelem	1	0	1
Összesen	100	100	100
Válasz azonosítható	5526	3431	9113
Nincs adat	48,5%	53,5%	52,1%
Fő összesen	10723	7382	19030

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EURES kutatási adatbázis

5.2.2 Az EURES portálon keresett preferált célországok

A külföldön munkát keresők országokra vonatkozó preferenciáit csak részben lehet azonosítani az EURES portálon megjelenő információk szerint. Akik megjelölték a keresett célországot, azok egy része sok lehetőséget is megjelölt, esetleg minden opciót bejelölt. A válaszokból kirajzolódó képet a 19. táblázatban mutatjuk meg, az első nyolc megjelölt opciót vettük számba, a továbbiak esetlegessége és kicsi aránya miatt itt tűnt értelmesebbnek a határ meghúzása.

Figyelemreméltó, hogy sokan voltak, akik a lehetséges válaszaik között elsőként magyarországi munkalehetőséget jelöltek meg.²⁴ Ausztria volt az első lehetséges válaszok között a legnépszerűbb, ezt az Egyesült Királyságban valamint Magyarországon keresett munkalehetőségek követték és az összes elsőként megjelölt preferenciák több mint háromnegyedét ezek a lehetőségek határozták meg. A másodikként megadott válaszok között már a magyarországi munkalehetőség nem jelent meg, és a legnépszerűbb második lehetőséget az Egyesült Királyságban és a Németországban végzett munka jelentette, de Ausztriai vonzereje a második lehetőségeként azok számára is jelentős, akik első opcióként mást jelöltek meg. Harmadik és következő opcióként Svájc, Hollandia és Írország vonzereje

²⁴ További vizsgálatot igényel majd, kik keresnek Magyarországon munkát, külföldi állampolgárok, akik most is Magyarországon dolgoznak, vagy mások. A magyarországi tartózkodási helyről munkát keresők nagy része, mint láttuk, magyar nemzetiségű is volt, a portál nyilvántartása szerint.

is érzékelhető, de csak a határozottan és tartósan jellemző fő migráns célországok után. (19. táblázat)

19. táblázat

A preferált célország aránya a választás sorrendje szerint, %

	Munkavállalás választott országa, %							
	1 válasz	2 válasz	3 válasz	4 válasz	5 válasz	6 válasz	7 válasz	8. válasz
Magyarország	21							
EU 10	3	6	2	1	1	1	0	0
Ausztria	36	16	3	1	0	0	1	0
Egyesült Királyság	21	23	11	4	2	1	0	1
Németország	5	23	21	10	4	2	0	1
Svájc	2	6	15	16	9	4	2	1
Hollandia	3	8	11	14	13	9	3	3
Írország	2	7	9	9	11	12	8	3
Olaszország	1	2	4	6	7	7	9	6
Svédország	1	2	4	7	8	9	10	11
Belgium	1	2	3	6	10	9	11	11
Spanyolország	1	2	3	4	6	7	6	8
Finnország	0	1	2	3	5	6	6	6
Norvégia	1	1	2	3	5	7	8	9
Franciaország	1	1	2	3	3	4	6	5
Dánia	0	0	1	3	4	7	8	10
Luxemburg	0	0	1	2	2	5	6	6
többi EU 15 + EGT	1	1	4	7	9	11	14	20
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
Total (N)	9409	5572	4395	3457	2692	2132	1711	1383

Kerekített értékek, ez okozhat eltérést az összesen értékekben

Forrás: EURES kutatási adatbázis

Összesítve az első, második és további választott preferált migrációs célországot a 20. táblázat áttekintő képet mutat arról, hogy milyen országokat választanának a Magyarországról munkát keresők. A legtöbben Ausztriát, kevéssel ettől elmaradva az Egyesült Királyságot és harmadik helyen Németországot jelölték meg azok, akik a portálon keresnek munkát. Kicsit marad el ettől Hollandia, Svájc és Írország vonzereje, és ettől is még kissé elmarad a többi országok preferáltsága, bár a nagyságrend érzékelhető. Az EURES-en keresztül keresett munkahelyek a preferált célországok szerint egybeesnek azzal a migrációs orientációval, amit a korábbi vizsgálatok alapján láttunk. Nemek között kicsi az eltérés a preferált országok szerint. (20. táblázat)

20. táblázat

A preferált célország a választás sorrendje szerint, nemenként%

	Munkavállalás választott országa		
	Férfi	Nő	Összesen
Magyarország	6.0	7.2	6.4
Ausztria	14.6	14.1	14.5
Egyesült Királyság	12.5	13.6	12.8
Németország	10.9	9.4	10.4
Hollandia	8.4	6.5	7.8
Svájc	6.8	6.4	6.7
Írország	6.7	6.0	6.5
Többi (nem megnevezett) EU 15 + EGT	4.3	6.4	5.0
Svédország	5.3	3.5	4.7
Belgium	4.1	4.9	4.4
Olaszország	3.5	4.6	3.9
Spanyolország	2.6	4.2	3.2
EU 10	2.9	2.1	2.7
Norvégia	3.0	2.1	2.7
Dánia	2.7	2.1	2.5
Finnország	2.7	2.0	2.4
Franciaország	1.6	3.0	2.1
Luxemburg	1.3	1.8	1.4
Összesen	100.0	100.0	100.0
Total (N)	19775	10465	30751

Forrás: EURES kutatási adatbázis

6 Tanulságok és kérdések a jövőre

A tanulmányban vizsgáltuk a magyar migráció legújabb fejleményeit, a munkavállalási célú külföldi munkavállalás trendjét, szerkezetét és a válság hatását, amit a migrációt követően hazatérők sajátosságainak az elemzésével igyekeztünk megragadni. A kutatás során az emigráció folyamatos növekedését mutattuk ki. A migrációt szokás a magyar munkavállalók alacsony mobilitási hajlandóságával, nemzeti karakterrel magyarítani. A migráció viszonylag alacsony szintje azonban folyamatosan nő, és a folyamat regisztrálása, leírása mellett arra is magyarázatot kell találnunk, miért emelkedik a külföldön munkát keresők aránya. A fejlemények szoros kapcsolatot mutatnak a gazdasági és szabályozási változásokkal; a gazdasági megszorítások és a válság hatása is érezhetően hozzájárult az emigráció növekedéséhez. A migráció vizsgálata a ma még alacsony szint mellett is előrejelzi, hogy lehetségesek az emigrációval együtt járó munkapiaci, gazdasági és szociális hatások, amelyekre növekvő migráció mellett fel kell készülnünk. A migráció a globalizálódott munkapiacok természetes jelensége, ami kedvező és kedvezőtlen hatásokkal jár egyszerre, más országok tapasztalatai is fontos tanulságokkal szolgálnak.

A migráció jelenségének a vizsgálatához jól használható adatforrásokra van szükség. A tanulmány a jelenség leírása és az eredmények elemzése mellett kísérletet tett arra is, hogy korábban nem használt adatforrásokat tegyen használhatóvá a migráció leírásához, elemzéséhez, és ebben sikeresnek is bizonyult. Az eredmények a korábbi migrációról ismert képet sok szempontból árnyalják, láthattuk, hogy a használt adatforrások alapján leírható, hogyan változik az egyes célországok irányába a munkavállalás, eltérő migrációs mintákat

tapasztalhatunk, és azt is, hogy a munkavállalási célú emigráció egyes országok felé láthatóan erősödik. A magyarok számára két legfontosabb hagyományos migrációs célországban, Ausztriában és Németországban nagyon eltérőek a munkakeresés és a munkavállalás szokásai, mint az újabb migrációs országokban.

Az adatforrások feltárása, kutatási célú hasznosítása szempontjából a kutatás pilot jellegű volt, és azzal a módszertani tanulsággal szolgált, hogy a használt adatbázisok a migráció leírására alkalmasak, bővítik és finomítják a migráció leírásának korábban használt forrásait. Az új adatforrások alkalmazásával a statisztikai leírások mellett egyéni adatokból álló adatbázisokat tudunk kialakítani és a migráció leírásához alkalmazni. A migráció vizsgálatához a munkaerő-felmérés alkalmazhatónak bizonyult, a további kihasználás lehetőségeinek egy része is megfogalmazódott. Emellett két további adminisztratív, illetve nagymintás, de kutatási célra nem használt adatforrás bázisán alakíthattunk ki egyéni adatokból álló adatforrásokat, az E301 nyomtatványok nyilvántartása a munkanélküliként hazatérőkről, az EURES portál adatai alapján a munkát keresőkről, amelyek hasznosságát is igazolták az eredmények. Olyan korábban kevésbé kihasznált adatbázisokat alkalmaztunk a vizsgálat céljára, amelyek egyrészt pontosították a korábbi kutatások során felvetett bizonytalan magyarázatokat, és újak megfogalmazására is lehetőséget nyújtottak. Emellett láthattuk, hogy az adatforrások alkalmazásában további lehetőségek vannak, a jelenlegi pilot vizsgálat igazolta, hogy az elemzés mélyíthető, az adatbázis további tisztításával a migráció eddig nem ismert sajátosságai tárhatóak fel. Mindez természetesen a mobilitás jól célzott támogatását és ösztönzését, a migrációból fakadó nehézségek és lehetséges konfliktusok elkerülését is segíthetik.

Hivatkozások

- Agunias, Dovelyn Rannveig (2006) From a Zero-sum to a Win-win Scenario.. Literature Review on Circular Migration, Migration Policy Institute, Washington DC, USA
- Black, Richard, Godfried Engbersen, Marek Okólski, and Cristina Pantîru eds. (2010) A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe, Amsterdam University Press - IMISCOE Research
- Hárs Á (2003) Channelled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements, Budapest Working Papers on the Labour Market (BWP) 2003/1 (SSRN Electronic Paper Collection <http://ssrn.com/abstract=465760>)
- Hárs Á (2009) Dimensions and Effects of Labour Migration to EU Countries. The Case of Hungary. In Galgóczi B, Leschke J, Watt, A (eds) EU Labour Migration since Enlargement. Trends, Impacts and Policies. Asgate 2009: 229-251
- Hárs, Á (2008) Migrációs tervek és megvalósulásuk. Okok, ösztönzők és visszatartó erők. Követéses vizsgálat LFS adatok alapján. Nem publikált kézirat
- Hárs, Á. (2008) Csatlakozás és csalatkozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció ((Enlargement and disappointment – (Hungarian labour market and migration) In Társadalmi Riport 2008 (Social report 2008) TÁRKI, 2008
- McLoughlin, Sheena, Münz, Rainer eds. (2011) Temporary and circular migration: opportunities and challenges, Working Paper No.35, European Policy Centre
- Sik E. 2005: Vándorlási hajlandóság. (Migration potential) Budapest: TÁRKI.
- Sik E. 2006: A vándorlási hajlandóság változatlan, sőt... . (Migration potential is stable, in fact ...) Budapest: TÁRKI.
- The Accession Monitoring Report 2007: May 2004 – December 2007. A joint online report by the Home Office, the Department for Work and Pensions, the HM Revenue & Customs and the Office of the Deputy Prime Minister. London (UK).
- Világbank (2011) Migration and Remittances Factbook , Világbank, Washington DC
- Walterskirchen, E (2009) Te Dimension and effects of EU Labour Migration In In Galgóczi B, Leschke J, Watt, A (eds) EU Labour Migration since Enlargement. Trends, Impacts and Policies. Asgate 2009: 149-169

Táblázatok, ábrák jegyzéke

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség megoszlása, %	11
2. táblázat AZ EU országokban élő külföldi állampolgárságú aktív népesség növekedése ország-csoportonként, %	12
3. táblázat Európa egyes országokban élő magyar állampolgárok száma, fő	13
4. táblázat Európa egyes országokban élő aktív korú (15-64 éves) magyar állampolgárok aránya, %	13
5. táblázat Európa egyes országokban élő magyar állampolgárok között a férfiak aránya, %	15
6. táblázat A migrációs szándékok alakulása, 1993–2010, %	17
7. táblázat A migrációs szándékok alakulása célországok szerint 2002, 2008, 2010, (%)*	18
8. táblázat A magyarok munkaerő-migrációja célországok szerint, 2007-2010, %	19
9. táblázat Férfiak és nők aránya a migrációs célországok szerint, %	19
10. táblázat E301 nyomtatvánnyal hazatérő migráns munkanélküliek a munkavégzés országa és nemek szerint, %	31
11. táblázat E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldi munkatapasztalatának időtartama országcsoportonként és nemenként, hét	38
12. táblázat Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők tényleges munkára fordított idejének az aránya a külföldi munkatapasztalat időtartamában, %	39
13. táblázat A Magyarországon EURES portálon keresztül munkát keresők a tartózkodás helye, illetve nemzetiség országa szerint	42
14. táblázat Magyarországi tartózkodási hellyel rendelkező EURES keretében munkát keresők nemzetiségi hovatartozás szerint	42
15. táblázat Magyar nemzetiségű munkát keresők tartózkodási hely szerint, %	43
16. táblázat Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok nemek és iskolai végzettség szerint, %	43
17. táblázat Az EURES portálon keresztül külföldön munkát kereső magyarok megoszlása az iskolai végzettség szerint, %	44
18. táblázat Az első megjelölt keresett foglalkozás az EURES adatlapok szerint	45
19. táblázat A preferált célország aránya a választás sorrendje szerint, %	46
20. táblázat A preferált célország a választás sorrendje szerint, nemenként%	47

Ábrák jegyzéke

1. ábra Az emigráns magyar népesség korcsoportos megoszlása országonként	14
2. ábra Emigráns magyar népesség Európában, 1998-2010	16
3. ábra Emigránsok korcsoportok szerinti megoszlása a migrációs fő célországaiban, 2007-2010	20
4. ábra Emigránsok képzettség (ISCED kategóriák) szerinti megoszlása a migráció fő célországaiban, 2007-2010	21
5. ábra Emigránsok foglalkozás szerinti megoszlása a migráció fő célországaiban, 2007-2010	22
6. ábra Migrációban érintettek regionális megoszlása, 2007-2010	23
7. ábra Migrációban érintettek regionális megoszlása célországok szerint, 2010	24

8. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők száma és aránya, 2007-2010.....	25
9. ábra Munkanélküliként hazatérők és emigránsok aránya, célországok szerint, 2007-2010	26
10. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők nemek szerinti aránya, 2007-2010.....	27
11. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők aránya, férfiak és nők, célországok szerint, %, 2007-2010.....	27
12. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők korcsoportok szerinti aránya, 2007-2010	28
13. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők iskolai végzettség szerinti aránya, ISCED kategóriák szerint, 2007-2010	29
14. ábra Emigránsok és munkanélküliként hazatérők foglalkozás szerinti aránya, FEOR csoportok szerint, 2007-2010	30
15. ábra A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók első külföldi munkaviszonyának a kezdete	32
16. ábra A külföldről E301 nyomtatvánnyal hazatért munkavállalók utolsó külföldi munkaviszonyának a vége.....	33
17. ábra A migránsok utolsó hazatérése és E301 regisztrációja óta eltelt idő.....	34
18. ábra E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, országcsoportonként .	35
19. ábra E301 nyomtatvánnyal hazatérők külföldön végzett munkája, nemek szerint, országcsoportonként	36
20. ábra A munkatapasztalatok hosszának a gyakorisága.....	37
21. ábra Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója szerint	39
22. ábra Az E301 nyomtatvánnyal hazatérők lakhelyük régiója és a munkavállalás célországai szerint	40

Mellékletek

1. Melléklet

Az E 301 adatforrás

Az adatforrás leírása

Az adatforrás alapját azok a nyomtatványok alkotják, melyeket az EU országaiban dolgozók hoznak magukkal abból a célból, hogy elismertessék a külföldi munkasorán munkanélküli ellátásra szerzett jogosultságukat. Ezek a juttatáshoz kapcsolódó adatgyűjtések tehát pontos azonosítóval rendelkeznek és megbízható az adatok tartalma is.

A munkanélküli ellátás nyomon követéséhez minden külföldi munkavállalási időszakról szerepel azonosításra alkalmas információ, éspedig több is, tehát az azonosítás biztos lehet (név, igazolvány száma és TAJ száma)

Az elemzéshez hasznosítható információ az illető neme, munkaviszony kezdete, vége, FEOR megnevezés, átlagkereset devizában és/vagy forintban, árfolyam, munkaviszony országa, lakóhely (település) és az ügyeket intéző munkaügyi kirendeltség (település).

Az adatok adatfile-ba rendezésének a legnagyobb gondja az volt, hogy az összesen több mint 71 ezer eset munkavállalási időszakot jelentett, és ezeket a munkavállalási tapasztalatokat a munkavállalóhoz úgy kell hozzárendelni, hogy egy részük esetében egy, másoknál több, vagy éppen nagyon sok munkavállalási időszak tartozott ugyanazon személyhez. Összesen 23503 főt sikerült az adatfile tisztításával azonosítani, akikhez a 71 ezer munkavállalási időszak tartozott. Ezek összekapcsolása lehetővé tette, hogy egy munkavállaló külföldi munkavállalási történetét le tudjuk írni. Az adatfile-ba az uniós csatlakozástól a lekérdezésig tartó időszakban munkanélküliséget regisztráló külföldi munkavállalás után hazatérőkre vonatkozik.

Az adatok szerkezete (XXX az anonimizált)

Ügyfél neve: XXX

MASZ XXX

Ügyfél neme

TAJ: XXX

Munkaviszony kezdete

Munkaviszony vége

FEOR megnevezése

Átlagkereset devizában

Árfolyam

Átlagkereset forintban

Munkaviszony országa

E301 kapcsolódó ország

Ügyfél címe XXX

Kirendeltség kódja

Kirendeltség neve:

Az E 301 alapján elkészített adatbázis szerkezete

Az adatok összekapcsolása után vizsgálhattuk a hazatérők nemét, munkavállalásuk kezdetét és az utolsó külföldi munkavállalás végét, a teljes külföldi munkavállalást és a külföldi munkavállalási időszakok közötti időszakokat, a FEOR megnevezésből kódolt FEOR kategóriákat (FEOR 1 számjegy), valamint a keresetre vonatkozó adatokat, a mintavégzés országát, a munkavállaló lakhelyét (település), illetve az ügyintézés bonyolító kirendeltséget (települést), tehát a migránsok hazai lakhelyének a sajátosságait.

A vizsgálat számára az adatfile munkaigényes tisztítására, esetek összekapcsolására és a hiányzó adatok pótlására volt szükség, és a szöveges információk (FEOR) kódolására.

Az összekapcsolt és tisztított adatokat SPSS adatfile-ban dolgozhattuk fel.

A jelenlegi pilot vizsgálat mutatja, hogy az elemzés gazdag lehetőségeket kínál, és további adattisztítással (pl. a kereset adatok tisztításával, a hiányos helyekre gondos inputálással) tovább elemezhetővé válhatnak. A jelenlegi tanulmány az adatfile jelenlegi állapota szerinti elemzést mutat be, az adatokért köszönet az NFSZ munkatársainak, az EURES irodának és a számítástechnikai segítséget nyújtó Bunford Péternek.

2. Melléklet

Az EURES adatbázis

Az adatok lekérdezésének az ideje és módja

Az EURES adatbázis egy adott pillanat állását tükrözi, a lekérdezés pillanatában regisztrált munkavállalók adatait. Mivel a munkavállalók maguk regisztrálnak, vagy törlik fiókjukat, a rendszer ráadásul a 2 hónapig inaktív fiókokat automatikusan törli, az adatsokaság gyorsan változik. Az elemzés tehát egy pillanat lekérdezésén alapul. Feltételezhetjük azonban, hogy az eredmények szempontjából sokat nem változik az adathalmaz rövid időn belül, következtetéseinket 2011 februári lekérdezés alapján végezzük el.

A kialakított EURES adatbázis szerkezete

Az EURES lekérdezés külföldi munkavállalókra 4 db excel adat file-t eredményezett. Ezek a következők voltak:

- 'Jobseekers details' – ez a főbb adatokat, nemzet, állampolgárságot és a tartózkodás országát tartalmazta;
- 'Education' file az iskolai végzettség szintjét és a szakképesítést tartalmazta
- 'Profession' a keresett munka fajtáját és ágazatát tartalmazta
- 'Work location'. file pedig a munkavégzés keresett helyét ország és régió mélységig.

Az egyes adatfile-k sok esetet tartalmaztak, de sok volt bennük az egy személyhez tartozó ismétlődő válasz, az adatfile-okat ezért rendezni és tisztítani kellett. Az adatfile-k mindegyike tartalmazott azonosítót, így az egyes adatfile-k egy-egy személyi azonosítóhoz tartozó többszöri eseteit azonosítani tudtuk. ezeket a végleges SPSS file-ba többes válasz formába alakítottuk. Az egyes válaszok közül rendszerint legfeljebb három értéket vettünk figyelembe, az ennél több választ egyszerűen levágtuk, hiszen ezek a válaszok már kevés egyén esetében fordultak elő, és úgy tűnt nem módosítanák az eredményeket.

Végül az egyes adatfile-okat összesítettük egyetlen file-ba, így több dimenziót tartalmazó részletes adatbázis tudunk összeállítani. Az adatbázis szerkezete az alább felsorolt változókat tartalmazta, összesen közel 20 ezer főre vonatkozó adatot tartalmazott az EURES adatbázisa.²⁵

Közel 27 ezer fő szerepelt – az ismétlődő esetektől megtisztítva – az EURES adatbázisában, aki Magyarországgal kapcsolatban volt. Tartózkodási hely országa alapján a sokaság több mint 70 százaléka Magyarországról külföldön keresett munkalehetőséget, és mindössze 30 százalék volt azok aránya, akik Magyarországot jelölték meg valamilyen munkalehetőség keresésekor; illetve magyar nemzetiségű volt 66 százalék, valamint második nemzetisége volt

²⁵ A lekérdezett adatok az EURES-ben megjelenő minden Magyarországgal kapcsolatos migrációs esetet tartalmaztak, tehát a magyarok külföldi munkavállalásához szükséges keresést, és azon külföldieket is, akik Magyarországon akartak munkát találni. A lekérdezés egyben tartalmazta ezeket a személyeket, a jelent kutatási jelentéshez azonban kizárólag a külföldi munkavállalást előkészítő magyarok adatait mutatjuk be.

magyar a sokaság további 9 százalékának. Azaz 19-20 ezer potenciális munkaerő emigráns magyar szerepel az EURES adatbázisban, s ennek alig harmada-negyede, aki Magyarországra jönne.

**Magyarországra/magyarországról munkát keresők aránya az EURES adatbázisban,
N= 26965**

	Tartózkodási hely országa	Nemzetiség	2. nemzetiség
Magyar (ország)	70,6	65,9	9
Egyéb	29,4	30,2	5
Nincsen/nem ismert		3,9	86
Összesen	100,0	100,0	100,0

Az adat file-ban szereplő változók listája:

Változó tartalma	Változó neve
Azonosító kód	CVO_JOBSEEKER_ID
Tartózkodási hely országa	COUNTRY_OF_RESIDANCE
Nemzetiség	NATIONALITY_1
Második nemzetiség	NATIONALITY_2
Nem	GENDER
	contry_kod
	natonality_1_kod
	natonality_2_kod
	EDUCATION_higher_LEVEL_0_1
	EDUCATION_higher_LEVEL_2
	EDUCATION_higher_LEVEL_3
	EDUCATION_secondary_LEVEL_0_1
	EDUCATION_secondary_LEVEL_2
	EDUCATION_secondary_LEVEL_3
	EDUCATION_basic_LEVEL_1
	EDUCATION_higher_FIELD_0_1
	EDUCATION_higher_FIELD_2
	EDUCATION_higher_FIELD_3
	EDUCATION_seconday_FIELD_0_1
	EDUCATION_seconday_FIELD_2
	EDUCATION_seconday_FIELD_3
	EDUCATION_basic_FIELD_1
	NAME_1
	Name_kod
	MatchSequence2
	PrimaryLast1
	NAME_1_0_1
	Name_kod_0_1
	NAME_1_2
	Name_kod_2
	NAME_1_3
	Name_kod_3
	NAME_1_4
	Name_kod_4
	NAME_1_5
	Name_kod_5
	NAME_1_6
	Name_kod_6
	NAME_1_7
	Name_kod_7
	NAME_1_8
	Name_kod_8
	SECTOR
	FIELD_OF_PROFFESION
	PrimaryLast
	PrimaryFirst
	MatchSequence
	SECTOR_0_1
	FIELD_OF_PROFFESION_0_1
	SECTOR_2
	FIELD_OF_PROFFESION_2
	SECTOR_3
	FIELD_OF_PROFFESION_3